

Upravna enota

HRASTNIK

UMETNOSTNA TOPOGRAFIJA SLOVENIJE

Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta
ZRC SAZU

Urednik zbirke

Blaž Resman

Uredniški odbor zbirke

Ana Lavrič, Barbara Murovec,
Blaž Resman, Helena Seražin

UPRAVNA ENOTA HRASTNIK

Občina Hrastnik

Urednika

Blaž Resman, Helena Seražin

Avtorji besedil

Simona Kermavnar, Franci Lazarini, Blaž Resman, Helena Seražin

Recenzenta

Damjan Prelovšek, Samo Štefanac

Tlorisi

Nejc Bernik

*Jezikovni pregled
Oblikovanje, prelom
in grafična obdelava
reprodukcij*

Mija Oter Gorenčič

Andrej Furlan

Izdajatelj

Zanj

Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU
Barbara Murovec

Založnik

Zanj

Založba ZRC
Oto Luthar

©

2013, Založba ZRC, ZRC SAZU

Tisk

Collegium graphicum d. o. o., Ljubljana 2013

Naklada

400

Izid knjige sta sofinancirali

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije
Slovenska akademija znanosti in umetnosti

UMETNOSTNA TOPOGRAFIJA SLOVENIJE

Upravna enota

HRASTNIK

Občina Hrastnik

Uredila Blaž Resman in Helena Seražin

Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU

Ljubljana 2013

Uvod

Četrta knjiga v zbirki Umetnostna topografija Slovenije, ki jo od leta 2010 izdaja Umetnostno-zgodovinski inštitut Franceta Steleta Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti, je posvečena upravni enoti Hrastnik. Ker zbirka ni šteta, je podatek, da gre za četrto knjigo, irelevanten. Kljub temu ga poudarjamo, saj smo s tem po vztrajnosti že presegli vse dosedanje slovenske umetnostnotopografske poskuse; najdlje doslej, do številke tri, so prišli *Umetnostni spomeniki Slovenije*, ki jih je v dvajsetih letih 20. stoletja začelo izdajati Umetnostno-zgodovinsko društvo.

Umetnostna topografija kot temeljni inventarni popis umetnostne dediščine je ena osnovnih nalog nacionalne umetnostnozgodovinske stroke in z vsako novo knjigo v naši zbirki postaja upanje, da bomo končno tudi Slovenci prišli do nacionalne topografije, realnejše in trdnejše in bolj podobno veri.

Dosedanje tri knjige so predstavile umetnostno dediščino upravnih enot Kočevje, Jesenice in Ajdovščina. Za delitev po upravnih enotah oziroma nekdanjih občinah smo se odločili zato, ker naj bi bile po obsegu primerljive in obvladljive, predvsem pa bolj obstojne od spreminjajoče se mreže občin. Tokrat smo izbrali enoto iz osrednjeslovenske regije na meji s Štajersko, ker želimo naše topografsko delo tako razpršiti, da bi bili spomeniki z različnih koncev Slovenije bolj ali manj enakopravno predstavljeni že prej, preden bomo z zbirko prišli do zadnje, oseminpetdeste enote. Umetnostna dediščina Zasavja je strokovni in širši javnosti razmeroma neznana; to območje smo doslej poznali predvsem po premogovništvu, steklarski in kemični industriji, burnem predvojnem političnem dogajanju in povojni ekološki katastrofi, le redko, če sploh kdaj, pa nas je pot zanesla do tukajšnjih umetnostnih spomenikov. Nemara je zdaj, ko industrija v hrastniški občini počasi zamira, strmi hribi nad sotesko Save pa ponovno zelenijo, pravi čas, da ljudi spomnimo na korenine in zavarujemo redko umetnostno dediščino, ki se je tod ohranjala skozi stoletja. Na meji med Kranjsko in Štajersko, ki jo je mednju vrezala Sava, je območje Hrastnika veljalo predvsem za južno mejo štajerskih dežel, zato so umetnostne pobude in umetnine v glavnem prihajale iz Laškega in Celja, po reki

in železnici pa je sem prineslo tudi marsikaj iz bolj oddaljenih krajev. Zaradi redke poseljenosti hribovja in ozkih dolin Bobna in Brnice, ki se je okrepila šele s prihodom premogovništva in industrije, je umetnostnih spomenikov v primerjavi z drugimi upravnimi enotami malo in še te so skozi stoletja prizadevno prenavljali, tako da ni, denimo, od srednjeveške umetnosti ostalo skoraj ničesar; upati je, da bo tudi umetnostna topografija pripomogla k večji ozaveščenosti o vrednosti in pomenu dediščine in k njenemu zavestnejšemu varovanju. Umetnostna topografija Upravne enote Hrastnik je prvi izčrpen popis umetnostne dediščine tega območja; kljub visokim znanstvenim kriterijem predstavlja spomenike na uporabniku prijazen način. Uvodnemu delu z zgodovinskim in umetnostnozgodovinskim orisom hrastniške občine sledijo po abecedi krajev razvrščeni topografski popisi, knjigo pa zaključujejo seznam virov in literature ter kazala. Ker je hrastniška upravna enota razmeroma majhna, smo lahko tokrat pisano besedo dopolnili z ustrenejšim, nekoliko bogatejšim izborom ilustracij, ki bodo posamezne spomenike bralcu še bolj približale.

Zaradi manjšega števila umetnostnih spomenikov so nekoliko prilagojeni tudi kriteriji izbora, saj spomenikov ni bilo treba toliko selekcionirati; tudi tokrat smo vključili kvalitetne mlajše arhitekturne objekte, pri javnih spomenikih smo bili lahko glede umetnostnih kvalitet nekoliko bolj popustljivi, memorialna obeležja v obliki spominskih plošč pa smo izpustili, razen tistih, posvečenih kulturnozgodovinsko pomembnim ljudem in dogodkom. V popis smo vključili tudi lesena znamenja v obliki križev, ki ob maloštevilni kvalitetnejši plastiki pomembno zaokrožajo umetnostno podobo teh krajev, opozorili pa smo tudi na ambicioznejšo etnološko stavbno dediščino.

Uvodni geografsko-zgodovinski oznaki posameznega kraja sledi popis sakralnih spomenikov s cerkvami, kapelami, kapelicami in znamenji, nato javnih spomenikov in na koncu profanih objektov z daljšimi opisi zanimivejših hiš in vil; izbor pri večini krajev je seveda veliko skromnejši. Ob posameznih objektih so poleg evidenčne številke iz registra nepremične kulturne dediščine (RNKD) Ministrstva za kulturo navedeni viri in izbor najpomembnejših strokovnih objav, na podlagi katerih je mogoče poiskati podrobnejše informacije o spomeniku. Med uporabljenimi viri dosledno navajamo jožefinske vojaške zemljevide iz druge polovice 18. stoletja in franciscejski kataster za Štajersko (enkrat tudi za Kranjsko) z začetka 19. stoletja, saj nam ob pomanjkanju starejših upodobitev največ povejo o starejši podobi in urbanističnem razvoju naselij. Opise tistih cerkva, ki so sredi 18. stoletja sodile v laški dekanat, smo dopolnili z risbami iz rokopisne *Topographie* Janeza Krstnika Gajšnika; za objavo nam jih je prijazno odstopil laški nadžupnik Rok Metličar, za kar se mu posebej zahvaljujemo. Zahvalo dolgujemo tudi celjskemu škofu msgr. dr. Stanislavu Lipovšku, ki nam je z velikim razumevanjem dovolil raziskave po cerkvah svoje škofije, in duhovnikoma, ki sta nam omogočila

delo v cerkvah in župnijskih arhivih, Francu Orniku z Dola pri Hrastniku in Marku Tostovršniku iz Hrastnika. Hvaležni smo tudi ključarjem, ki so nam prijazno odprli vrata cerkva. Zahvala za pomoč velja tudi konservatorjem iz celjske enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije za posredovanje gradiva, kustosu Muzeja Hrastnik Milku Plahuti, Martinu Mlinarju iz hrastniške ZZB NOB ter Boži Herek za številne informacije in prijazno pomoč na terenu. Upamo, da bo tudi ta knjiga služila ne le kot nepogrešljiv priročnik pri spomeniškovarstvenih posegih, ampak tudi kot izhodišče za nadaljnje raziskave tistih umetnostnih spomenikov Zasavja, ki šele s to topografijo stopajo pred oči strokovne javnosti. Želimo si, da bi pomagala obuditi zavest o pomenu kulturne dediščine in jo s tem ohraniti za prihodnost.

Zgodovinski oris

O zgodnji poselitvi ob reki Savi in v Zasavskem hribovju ležečega območja najmanjše izmed treh zasavskih občin, današnje Upravne enote Hrastnik, pričajo ostanki petih prazgodovinskih gomilnih grobišč, odkritih na območju Krnic. Plovna pot po Savi je vplivala na ustanovitev manjše rimske naselbine pri današnjem Podkraju, kjer so bili najdeni ostanki različnih stavb in svetišča Adsalute in Savusa iz 2. stoletja (prezentirani so *in situ*, razen oltarjev, ki jih hrani Narodni muzej Slovenije). Iz rimske dobe je tudi žarno grobišče, najdeno pri Turju, kjer je bil leta 1831 izkopen nagrobnik Gaja Bajbija Akcepta in njegove družine, zdaj vzidan v tamkajšnjo cerkev. Žal se je velik del v prejšnjih stoletjih izkopanih antičnih ostalin izgubil, med njimi tudi votivni spomenik Fortuni, ki je bil vzidan v staro župnišče na Dolu pri Hrastniku; potem ko so župnišče leta 1910 podrli, je izginil neznano kam. Morda so prav te najdbe domačina Antona Sovreta (1855–1963), znamenitega klasičnega filologa, humanista, prevajalca in akademika, napeljale k študiju grščine in latinščine.

Področje je ostalo redko poseljeno tudi v srednjem in zgodnjem novem veku. Brodarjenje, glavna tukajšnja gospodarska panoga v rimskem času, je po koncu antike popolnoma zamrlo, obudili so ga šele Habsburžani v sredini 16. stoletja. Zaradi pasivnega gospodarstva je bilo ozemlje posejano pretežno z manjšimi vasmi in številnimi samotnimi hribovskimi kmetijami vse do 19. stoletja, ko se je na Dolu izoblikovalo prvo trško naselje. Verjetno predvsem zaradi odročnosti je bil v teh krajih pozidan le en sedež fevdalnega gospodstva, grad Freudeneck, ki je listinsko prvič izpričan leta 1267; ostanki edine priče srednjeveške plemiške kulture in arhitekture na območju Hrastnika so bili najdeni na Dolinškovi skali nad cesto Hrastnik-Dol pri Hrastniku. Življenje gradu, ki je bil od sedemdesetih let 13. stoletja v lasti gospodov Vovberških, nato pa Žovneških, kasnejših Celjskih grofov, je bilo kratkega veka, saj so ga že v 15. stoletju porušili. Prav z zgodovino Celjanov in Celja se je ukvarjal drugi znameniti domačin, doma iz Turja, avtor temeljnih del o preteklosti zasavskih krajev, zgodovinar Janko Orožen (1891–1989). Tako kot drugod v Zasavju tudi na hrastniškem območju ni bilo samostanov, drugih značilnih prič srednjeveškega kulturnega življenja.

V poznem srednjem veku izoblikovana delitev na dežele, ki se je ohranila vse do konca prve svetovne vojne in razpada habsburškega cesarstva, je obravnavano območje razdelila na dvojce: ozemlje severno od Save je pripadlo štajerski, južno pa Kranjski. V kratkem obdobju Ilirskih provinc (1809–1813) je bila na Savi celo državna meja med Napoleonovim in Avstrijskim cesarstvom.

Deželna delitev je vplivala tudi na cerkvenoupravno. Območje južno od Save s cerkvijo v Podkraju je bilo prvotno sicer del pražupnije Laško, vendar je že leta 1385 pripadlo tedaj ustanovljenemu vikariatu Radeče, ki je leta 1618 prerasel v samostojno župnijo. Radeška župnija je bila v srednjem in zgodnjem novem veku del oglejskega patriarhata, po njegovi ukinitvi (1751) pa je pripadla novoustanovljeni goriški nadškofiji. Ko so bile leta 1788 v sklopu jožefinskih reform cerkvene meje usklajene s civilnopravnimi, je na Kranjskem ležeča župnija pripadla ljubljanski škofiji (kasnejši nadškofiji), v sklopu katere je ostala vse do danes. Še pogosteje se je spreminjala pripadnost cerkva na štajerski strani. Cerkev na Dolu pri Hrastniku, v Turju in Gorah so v srednjem veku spadale pod oglejski patriarhat in bile del pražupnije Laško. Po ukinitvi patriarhata so pripadle goriški nadškofiji, prvi goriški nadškof Karel Mihael Attems (1711–1774) pa je leta 1755 zanje ustanovil vikariat s sedežem na Dolu, ki je leta 1771 prerasel v samostojno župnijo. Ob jožefinski preureditvi škofijskih meja je dolška župnija pripadla lavantinski (kasnejši mariborski) škofiji, v kateri je ostala vse do leta 2006, ko je bila ustanovljena nova škofija s sedežem v Celju. Drugače pa je bilo s hrastniško cerkvijo na Dragi, ki je pripadala pražupniji Braslovče. Ta je bila sprva prav tako del oglejskega patriarhata, vendar je leta 1461 pripadla novoustanovljeni ljubljanski škofiji. Na območju braslovške pražupnije je že od okoli 1350 obstajal vikariat Trbovlje, ki je bil v župnijo povišan leta 1684 (trboveljska župnija je do 1860 pripadala dekaniji Braslovče, odtlej pa tako kot župnija na Dolu spada pod dekanijo Laško). Leta 1786 je bila na Dragi ustanovljena lokalija, ki pa je bila že dve leti kasneje ukinjena. Istega leta (1788) je prišlo do že omenjene spremembe škofijskih meja in tako je župnija Trbovlje postala del lavantinske oziroma mariborske škofije, kar je ostala vse do leta 2006, ko je pripadla celjski škofiji. Ko zaradi naraščanja števila hrastniškega prebivalstva duhovna oskrba iz Trbovelj ni več zadoščala, je bil leta 1929 ustanovljen vikariat Hrastnik, leta 1935 pa so pričeli graditi tudi novo hrastniško cerkev. Dokončen korak k osamosvojitvi na cerkvenem področju pa je bil storjen leta 1947, ko je bila iz dotedanjega vikariata ustanovljena samostojna župnija.

Kmetijski značaj Hrastnika in okolice se je začel radikalno spreminjati po letu 1822, ko so tod začeli s kopanjem rjavega premoga, sprva v Hrastniku, po letu 1853 pa tudi na Ojstrem. V začetku je bilo rudarstvo precej omejeno, razcvet pa je doživelo po letu 1845, ko je hrastniški rudnik kupila Tržaška premogokopna družba in uvedla za tiste čase najsodobnejšo rudarsko tehnologijo; v letih 1886 in 1896 je družba postopoma kupila tudi rudnik na Ojstrem. Posledica rudarjenja je bil pritok delovne sile, razvoj spremljajočih dejavnosti (gostinstvo, trgovina)

in propad marsikatere kmetije, ki se je morala umakniti rastočemu rudniku. Železnica, ki je leta 1849 Zasavje povezala s cesarsko prestolnico, Dunajem, leta 1857 z glavnim habsburškim pristaniščem, Trstom, nato pa leta 1862 z izgradnjo proge Zidani Most-Zagreb še z Balkanom, ni vplivala le na dodaten razmah rudarstva, temveč tudi na industrializacijo Hrastnika. Leta 1860 je Edvard J. Heider, lastnik steklarne iz Jurkloštra, tovarno zaradi bližine premoga preselil v Hrastnik; hrastniška steklarna je bila prva v Avstro-Ogrski monarhiji, kjer so uporabljali moderen način kurjenja. Leta 1886 je steklarno kupila družina Abel in jo obdržala vse do konca druge svetovne vojne. Sočasno s hrastniško so nastale steklarne tudi v drugih zasavskih krajih, vendar se je le hrastniška obdržala do današnjih dni. Istega leta kot steklarno je Hrastnik dobil tudi kemično tovarno. Iz Trsta jo je sem preselil lastnik Franc Gossleth pl. Werkstätten, vzrok za selitev pa je bila spet bližina premogovnika. V sedemdesetih letih 19. stoletja je začela delovati tudi Ihnetova tovarna mineralnih barvil, ki pa ni bila tako uspešna, zato jo je leta 1892 kupila kemična tovarna. Gospodarski razcvet je vplival tudi na videz pokrajine, saj sta tako Hrastnik kot Dol začela spreminjati svojo podobo: medtem ko je Hrastnik zaznamovala gradnja delavskih stanovanj, zlasti kolonij in enodružinskih »hiš v zraku«, je gradnja nove župnijske cerkve na Dolu povzročila preoblikovanje naselja okoli novonastalega osrednjega trga. V zadnjih desetletjih habsburške monarhije so v obeh urbanih naseljih, na Dolu in v Hrastniku, nastala številna društva (pevska, godbena, gasilska, telovadna), ki so tako kot v drugih rudarskih mestih predstavljala pomemben del kulturnega in družabnega življenja, hkrati pa so se v tem obdobju, tako kot drugod po Štajerskem, povečala nesoglasja med slovensko in nemško govorečim prebivalstvom, ki so pogosto prerastla v sovraštvo. Tako kot drugod so začela nastajati ločena slovenska in nemška društva, vsaka narodna skupnost pa je imela tudi svojo šolo in vrtec. Spori so postali pomemben del vsakdana in to ostali vse do razpada monarhije in nastanka prve jugoslovanske države.

Obdobje med obema vojnama zaznamujejo zmanjšanje industrijske proizvodnje, povezano zlasti s svetovno gospodarsko krizo, in vse pogostejše stavke, ki so jih organizirali hrastniški komunisti. Iz njihovih vrst so v povojnem času izšli nekateri vodilni jugoslovanski politični funkcionarji, kot sta Lidiya Šentjunc (1911-2000) in Stane Dolanc (1926-1999). Med drugo svetovno vojno so Hrastnik zasedle nemške enote, precej prebivalcev pa je odšlo v partizane. Na številne padle spominjajo obeležja, ki jih najdemo skoraj v vsaki vasi hrastniške občine. Gospodarski razcvet, ki je sledil po drugi svetovni vojni, se kaže v odpiranju novih obratov steklarne in kemične tovarne, širjenju rudnika in odpiranju nekaterih novih, manjših podjetij (npr. Sijaj v Hrastniku, Gremont in obrat sevniške Jutranjke na Dolu). Dol in še zlasti Hrastnik sta se tako razširila z novimi četrtmi, da je Hrastnik leta 1952 dobil status mesta, edinega v občini. Za razliko od urbanih naselij pa je podeželje nazadovalo, še posebej zaradi

škodljivih izpustov iz termoelektrarne Trbovlje, ki so do izgradnje novega dimnika leta 1976 dodobra uničili naravno vegetacijo in kmetijske površine po okoliških hribih; te so si v zadnjih desetletjih povsem opomogle.

Prehod na sistem tržnega gospodarstva po letu 1991 je gospodarstvo Hrastnika in okolice precej prizadel. Kemična tovarna in steklarna sta bili prisiljeni v zmanjšanje proizvodnje in vse večjo specializacijo, premogovnik pa od leta 1999 postopno zapirajo. Vse to je pripeljalo do gospodarske stagnacije hrastniškega območja, ki zdaj išče naravi prijaznejše načine za preživetje in razvoj.

Specifičen zgodovinski razvoj, precej drugačen kakor v drugih slovenskih regijah, je povzročil tudi drugačen razvoj umetnosti, ki predstavlja, čeprav je pomembnih spomenikov tu manj kot drugod, za raziskovalca zanimivo področje, saj tudi tu najdemo zanimive in kvalitetne primere umetnostne dediščine.

Franci Lazarini

Umetnostnozgodovinski oris

Ker je umetnostna dediščina na sosednjih območjih prav tako slabo raziskana in poznana kakor na Hrastniškem, ugotovitev iz tega orisa ne gre posploševati. Širšo sliko, v kateri se bodo morda spremenili še tudi nekateri pogledi na posamezne hrastniške spomenike, bo tako mogoče zarisati šele, ko bosta obdelani (vsaj) še upravni enoti Trbovlje in Zagorje ob Savi, zaradi zgodovinskih okoliščin pa ostajajo seveda zanimive tudi primerjave in vzporednice s spomeniki v upravni enoti Laško.

Arhitektura

Najstarejšo naselbino občine Hrastnik je treba iskati ob reki Savi, po kateri je v rimski dobi potekala pomembna trgovska plovna pot do Donave in njenega izliva v Črno morje; v Podkraju pri Hrastniku so Rimljani na dovolj osončenem rečnem okljuku že v 1. stoletju ustanovili manjšo splavarsko naselbino z bližnjim svetiščem, posvečenim vodnima božanstvoma Adsaluti in Savusu. Ostanke preprostega antičnega templja pričajo o tem, da je imel na sredini osrednji zaprt prostor (*cella*) za oltar (*ara*) in kipe božanstev, obdan pa je bil z obhodnim hodnikom, v katerem so obiskovalci ob celo postavljali zaobljubne oltarje.

Čeprav so vrhove nad strmimi pobočji savske soteske, kot pričajo najdbe na Krnicah, Dolu pri Hrastniku, v Šavni Peči in Turju, kolonizirali že Rimljani, je do kontinuirane poselitve teh odročnih krajev prišlo šele v srednjem veku, v okviru laškega gospostva, ki so ga v 12. stoletju ustanovili Spanheimi. Njihovi dediči Babenberžani so po letu 1192 oblikovali urade za lažjo upravo posesti in morda že na začetku 13. stoletja na strateškem mestu nad ozkim vhodom v dolino Brnice, po kateri je tekla kopenska pot v Laško in Celje, zgradili stolpasto utrdbo Freudeneck za obrambo južnih delov savinjske posesti ob Savi; utrdba je najbrž imela obliko bergfrida z obzidjem in obrambnim jarkom, vendar so jo najverjetneje že v 15. stoletju porušili Celjski grofje.

Pomen Podkraja kot ene najstarejših zasavskih naselbin se je ohranil tudi v srednjem veku; antični tempelj z rimskima zavetnikoma splavarjev je zamenjala cerkev, posvečena sv. Nikolaju,

zavetniku brodarjev in splavarjev. Najpozneje proti koncu 15. stoletja zgrajena cerkev sodi med najstarejše na tem območju; sprva se verjetno ni bistveno razlikovala od manjših podružničnih cerkva na ozemlju oglejskega patriarhata z manjšo ladjo in kratkim tristrano sklenjenim prezbiterijem, ki je delno še ohranjen, zaradi kasnejših prezidav pa ostaja odprto vprašanje, ali je že tedaj imela na severni strani prezbiterija prizidan zvonik ali pa zgolj zvončnico na vrhu fasade. Tej podobni in bržkone proti koncu 15. ali v začetku 16. stoletja zgrajeni cerkvi z zvonikom na severni strani prezbiterija sta bili postavljeni na Dolu pri Hrastniku in na Dragi nad Hrastnikom, podružnična cerkev sv. Štefana v Turju pa naj bi bila imela tudi gotski rebrast obok. Nekoliko mlajši, v začetku 16. stoletja zgrajeni svetišči, posvečeni »viteškim« svetnikom, sta bili postavljeni na vrhu hriba Sv. Jurij pri Turju. Zakupnik laškega gospostva, Hans Auersperg, je med letoma 1515 in 1520 dal najprej zgraditi patronatsko kapelo sv. Ahacija, okoli leta 1520 pa še romarsko cerkev sv. Jurija, morda z namenom, da bi tu postavil tabor, kamor bi se pred turškimi vpadi lahko zatekli prebivalci iz brniške doline; če je bila v 18. stoletju porušena kapela še preprosta enoladijska stavba z zvončnico na vrhu fasade, pa je bila cerkev z daljšim, bržkone dvopolnim in petosminsko zaključenim korom, široko prostorno ladjo in zvonikom že zasnovana v skladu s sočasno poznogotsko sakralno arhitekturo.

Doslej omenjene cerkve so dolga stoletja ostale edini večji sakralni objekti na hrastniškem območju in bile v času protireformacije temeljito predelane. Cerkvi v Turju in na Dragi sta bili okoli sredine 17. stoletja zgrajeni skoraj na novo, cerkev v Podkraju so v drugi polovici 17. stoletja povečali, vendar so v osnovi vse tri ohranile starejšo tipološko zasnovo. Iz tega obdobja izvira tudi figuralno bogato okrašeno slopno znamenje v Šavni Peči, ki označuje pot proti romarski cerkvi v Gorah; le-ta je bila v prvi polovici 18. stoletja na novo obokana in je tako izgubila gotске značilnosti. Cerkvi v Turju in na Dragi sta bili ponovno povečani in barokizirani, druga pa je poleg klasicistične pilastrske fasade v tem času dobila tudi nov patrocinij Karmelske Matere božje in postala romarska.

Po hribovskih vaseh in samotnih kmetijah so predvsem v 19. stoletju začeli postavljati kapelice, ki so nekoliko ublažile očitno odsotnost nenapisanega slovenskega pravila: na vsakem hribčku cerkvica. Prevladuje tip obokane odprte kapelice z (običajno toskanskimi) stebriči, ki formalno v pomanjšanem merilu ponavlja obliko svetišča s portikom.

O novi in večji cerkvi na Dolu, ki je leta 1771 postala župnijska, so zaradi priseljevanja začeli razmišljati šele proti koncu 19. stoletja, ko so načrte zanjo naročili pri ljubljanskem stavbnem mojstru Francescu Faleschiniju. Ker pa so bili načrti v Gradcu zavrženi, primanjkovalo pa je tudi denarja, so cerkev v neorenesančnem slogu zgradili šele v letih 1908–1909 po načrtih graškega arhitekta Hansa Pascherja, ki je bil avtor načrtov prenekatere historistične cerkve v lavantinski škofiji. Dekoracija hišnih fasad okoli dolske cerkve in v krajih okoli Dola kaže na to, da se je ob njeni gradnji tod ustalila ali izoblikovala lokalna zidarska

delavnica, ki je v dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja v historističnem slogu zgradila številne stanovanjske hiše na hrastniškem območju.

S prihodom železnice in industrije sredi 19. stoletja je Hrastnik počasi začel dobivati podobo večjega urbanega naselja. Prve javne in industrijske stavbe, kot sta npr. železniška postaja in nekdanja Ihnetova graščina, glavno upravno poslopje ojstrskega rudnika iz okoli 1880, so bile zgrajene v nevtralnem historističnem slogu, pomemben spomenik industrijske arhitekture pa predstavlja rudniški jašek iz 1899, poleg mostov eden redkih ohranjenih zgodnjih primerov gradnje z litoželezno konstrukcijo na Slovenskem.

Konec 19. in v začetku 20. stoletja so bile zgrajene arhitekturno zanimive vile premožnejših Hrastničanov. Najznamenitejša je vila de Seppi, imenovana tudi Steklarski grad, zgrajena v letih 1892–1894 po načrtih tržaškega arhitekta Leonarda Fontenuttija. Vila in leta 1896 zgrajena pristava sta služili kot letno bivališče Emme de Seppi, hčerke Franca Gossletha, lastnika hrastniške kemične tovarne. Načrt zanjo je povzet po romantični cesarski vili Miramar pri Trstu, za katero je načrte v letih 1856–1860 izdelal Carl Junker. Z ohranjeno notranjo opremo predstavlja enega redkih primerov celostne plemiške arhitekture 19. stoletja na Slovenskem, žal pa je zdaj hudo zanemarjena. Nad Savo si je leta 1912 tovarniški uradnik Franc Pečnik postavil slikovito historistično vilo v t. i. alpskem slogu; tako kot novo župnijsko cerkev na Dolu jo je zgradila stavbarska družba Gustava Tönniesa iz Ljubljane. Vila ravnatelja hrastniškega rudnika Friedricha Drolca, zgrajena leta 1927, pa s svojimi stiliziranimi stavbnimi elementi že naznanja prihod novega, formalno bolj izčiščenega modernizma, kakršnega kaže tudi leta 1924 zgrajena stavba Sokolskega doma.

V slogu moderniziranega klasicizma v letih 1935–1936 po načrtih arhitekta Ladislava Khama (1901–1979) zgrajena župnijska cerkev v Hrastniku izdaja arhitektov naslon na formalna izhodišča Plečnikove šole; dvorana z ravnim »kasetiranim« lesenim stropom in nizom oken v nadstropju ustvarja podoben vtis starokrščanske bazilike kot Plečnikova frančiškanska cerkev v ljubljanski šiški, dograjena le nekaj let pred tem, mojstrov vpliv pa se kaže tudi v kombiniranju materialov, kot so beton, opeka in les na cerkveni zunanjsčini, v občutku za kompozicijo, očitnem pri oblikovanju cerkvenega preddverja s pevskim korom, in v smislu za detajle pri opreми, ki pa je v Hrastniku izvedena v cenejših materialih. Odmevi Plečnikovega klasicizma so bili vidni tudi na leta 1938 zgrajenem, v šestdesetih letih pa porušenem Puharjevem domu, ki je stal na mestu današnjega spomenika NOB. S formalno moderniziranim klasičnim arhitekturnim jezikom pa se še srečamo tudi pri dolski osnovni šoli, katere načrte je v letih 1928–1930 izdelal Karel Hus, vendar pa uvrščajo poudarjene horizontale na fasadi in prostorska zasnova v skladu s tedaj najsodobnejšimi evropskimi principi šolske gradnje stavbo med zgodnjo modernistično arhitekturo in izdajajo Husovo pripadnost krogu slovenskega medvojnega funkcionalizma. Puristično varianto te arhitekturne smeri, kjer se stavba

izraža zgolj s plastičnim razporejanjem oglatih geometrijskih teles in čistimi ploskvami, predstavlja verjetno kmalu po drugi vojni zgrajena, danes nekoliko okrnjena dvostanovanjska hiša Pod Javorjem na Dolu.

V času po drugi svetovni vojni je med pomembnejše arhitekturne projekte sodilo postavljanje obeležij NOB – spomenika na Dolu in v Hrastniku je v petdesetih letih v Plečnikovi maniri projektiral njegov učenec Peter Trpin, oba spomenika pa so kasneje nadomestili s prostorsko kompleksnejšimi rešitvami, v Hrastniku po načrtih arhitekta Vlasta Kopača in krajinske arhitektke Jute Krulc.

Povečanju in gradnji novih tovarniških objektov je sledila stanovanjska blokovska gradnja, od po vsej Sloveniji razširjenega funkcionalističnega tipskega bloka AZA po načrtih arhitekta Iva Medveda iz leta 1960 do zaključenega stanovanjskega kompleksa iz sedemdesetih let na Logu, ki je poleg stanovanjskih stolpnic vključeval tudi infrastrukturne objekte, kot sta kulturna dvorana in danes do nerazpoznavnosti predelana veleblagovnica Miloša Bonče. Med javnimi stavbami velja omeniti tudi v šestdesetih letih po principu moderne skeletne konstrukcije zgrajeno stavbo nekdanje hrastniške pošte in banke, kjer plastično oblikovanje fasade z asimetrično postavljenim portikom nakazuje notranjo organizacijo prostora. Postmodernizem osemdesetih je poleg blokovskega naselja ob Cesti 3. julija zapustil tudi »neomodernistično« oblikovano upravno stavbo hrastniškega rudnika, zadnja desetletja pa na področju arhitekturnega ustvarjanja na hrastniškem območju niso prinesla vidnejših arhitekturnih dosežkov.

Kiparstvo

Četudi ima nekaj cerkva na obravnavanem območju izpričane srednjeveške korenine, se ni od njihove takratne kiparske opreme do danes ohranilo nič – ne po cerkvah in ne po kapelicah, v katere so se pogosto zatekli starejši kipi, potem ko so cerkve dobile novo opremo in starim oltarjem odrekle gostoljubje. Oprema številnih kapelic, raztresenih po teh krajih, je večinoma zelo skromna in le v redkih srečamo kipe, ki bi lahko segali nazaj vsaj do baroka. Marsikatera je bila verjetno osiromašena še v polpreteklem času in morebiti se kje v zasebni lasti vendarle skriva tudi kakšen srednjeveški ostanek; lepo bi bilo, ko bi lahko evidentirali tudi te in tako izpopolnili pregled hrastniške dediščine. V javno dostopnih zbirkah, nacionalnih ali lokalnih, ni zaslediti umetnin, ki bi izkazovale tukajšnjo provenienco. Najstarejši poznani kiparski kosi izvirajo tako iz 17. stoletja, zlate dobe zlatih oltarjev in tudi znamenj. Na Hrastniškem je iz 17. stoletja ohranjenih dvojje kamnitih kužnih znamenj, na Brdcah in Marnem, slednje nekoliko ambicioznejši, a še zmeraj izrazito kamnoseški izdelek brez kiparskih ambicij. Bogato pa je bilo kiparsko okrašeno zidano znamenje v Šavni Peči,

tako s štukaturno stavbno plastiko angelskih glav in kakor s kipi v nišah, vendar so slednje že zdavnaj zamenjali novejši svetniki in tudi štukatura je danes komajda še pričevalna. Kamniti stavbni plastiki pripadata še portala cerkva v Podkraju, ki ga na vrhu krasijo poljudno izklesan Križani in »monštranci« s Kristusovim in Marijinim monogramom, in na hrastniški Dragi – ta je sicer na prekladi datiran z letom 1706, vendar se zdi, da so zanj večinoma porabili starejši portal s stebričema in reliefom Križanega.

Zlata oltarčka sv. Pankracija in sv. Jožefa v Turju se izražata izključno s slikami, brez kiparskega deleža, le rezljana hrstančasta ornamentika razkriva, da sta nastala že v času, ko so ponekod zavzele podobne oltarje že cele čete rezljanih svetniških zavetnikov; Jožefov oltar je datiran z letnico 1655. Na nekoliko mlajšem glavnem oltarju v Gorah (ok. 1670) se ob značilni ornamentiki pojavlja tudi kiparski okras s sv. Jurijem v spopadu z zmajem v tronu in z Brezmadežno v atiki; še kvalitetnejša in bolj zanimiva sta viteška sv. Primož in Florijan, ki sta bila morda postavljena ob tron sekundarno, vendar verjetno nista dosti mlajša. Stranski oltar sv. Mateja v Gorah je nastal 1673, a je bil v prvi polovici 18. stoletja predelan; po Gajšniku naj bi bili takrat novi tudi kipi, ki pa vendarle bolj kažejo na nastanek konec 17. stoletja ali vsaj v njegovi plemeniti tradiciji. Tipu zlatih oltarjev pripadata tudi glavni oltar iz leta 1692 in stranski oltar sv. Janeza Evangelista iz 1694 v Podkraju; njuna številčnejša plastika je manj vznemirljiva, dovolj toga in šablonska, vseeno pa zlahka ugotovimo, da je na obeh delo istega anonimnega kiparja. Iz poznega 17. stoletja izvira tudi kamnit kip mladega jezuitskega svetnika, verjetno sv. Stanislava Kostke, v eni od niš na prezbiteriju cerkve na Dragi: čeprav je močno poškodovan, ne more skriti, da ga je izklesal vešč kipar.

V zgodnjem 18. stoletju je nastal oltar Žalostne Matere božje v Gorah, pretresljivo delo zavidljive kvalitete, ki kaže na dleto laškega kiparja Janeza Gregorja Božiča. Po figuri rudarske zavetnice in priprošnjice za srečno smrt sv. Barbare v tronu je Božiču mogoče pripisati tudi stranski oltar v Podkraju; še kvalitetnejša od sv. Barbare sta kipa neprepoznave mučenke in sv. Marjete ob njej, ki jima v Božičevem opusu doslej še ne poznamo pravih vzporednic. Sicer pa je kiparska bera 18. stoletja razmeroma pičla. V ta čas lahko postavimo še kamnitega Janeza Nepomuka iz ene od hrastniških kapelic in vse kipe ob Križanem na oltarju v južni kapeli cerkve v Gorah: prišli naj bi bili iz nekdane bližnje Ahacijeve kapele; medtem ko so kipi sv. Frančiška Ksaverja, sv. Antona Padovanskega in sv. Izidorja dovolj šablonski, pa je sv. Ahacij kvalitetno in inventivno delo, ki bi ga morda tudi lahko povezali z Božičevo delavnico. V 18. stoletju sta najbrž nastala tudi kipa sv. Antona Puščavnika in sv. Janeza Nepomuka ob Križanem v kapelici v Šavni Peči, čeprav debeli nanosi barv komaj dopuščajo slogovno presojo; morda bi šlo lahko tudi za dobra podobarska izdelka 19. stoletja v baročni

tradiciji. Poznobaročni čas pa je na Hrastniškem zapustil še en izjemno kvaliteten in učinkovit ansambel cerkvene opreme, in sicer v cerkvi v Turju. Veliki oltar sv. Štefana (1762), slavoločna oltarja sv. Valentina (1778) in sv. Družine (1779), oltar sv. Treh kraljev (1774) ob severni steni ladje in prižnica izvirajo izpod dleta dolensko-posavskega mojstra, ki je bil v zadnjem času prepoznan kot Gašper Ignac Maucher: njegova v Krškem delujoča delavnica sodi med najkvalitetnejše in najbolj plodovite kiparske centre druge polovice 18. stoletja, turska oprema pa predstavlja enega njenih najbolj celovitih ansambllov.

Podobarsko kiparstvo 19. stoletja, ki se je sprva napajalo iz baročne tradicije, pozneje pa obračalo po modi historističnih slogov, zastopa na Hrastniškem oprema hrastniške cerkve na Dragi, delo Jurija Tavčarja iz Idrije iz (okoli) leta 1879. Arhitekturi primerno je bil zanj srečno izbran neobaročni slog, katerega je bil Tavčar tudi najbolj vešč: Marijin veliki oltar, prižnica ter stranska oltarja sv. Barbare in sv. Frančiška Ksaverja ustvarjajo tako kvaliteten celovit ambient, v katerem igra plastika slikarstvu enakovredno vlogo. Skromno, a slogovno zavedno delo historističnih slogov je še gotoski oltar kapele v Šavni Peči, prinesen iz podružnične cerkve v Zidanem Mostu.

Oprema župnijske cerkve sv. Jakoba na Dolu pri Hrastniku (veliki oltar 1909, stranska oltarja Brezmadežne in sv. Barbare 1910, oltar Srca Jezusovega (po 1919) v kapeli ter prižnica) se napaja iz novega realizma, ki se je uveljavil konec 19. stoletja predvsem v tistih historističnih stavbah, ki so si izbrale za izhodišče neorenesanso: kamnite oltarje, delo celjskega kamnoseka Ignacija Čamernika, krasijo številni kamniti kipi in reliefi, ki so nastali v lipniški delavnici Feller pod dleti več različnih anonimnih kiparjev. Kvaliteta nekoliko variira in tudi slogovno so med posameznimi kipi vidni rahli razločki, v celoti pa gre za kvalitetno moderno plastiko, ki lepo dopolnjuje neorenesančno opremo in pretvarja cerkev v enovito občuten ambiciozen ambient.

Sicer se sakralna plastika v poznem 19. in začetku 20. stoletja omejuje predvsem na opremo kapelic. V dveh, eni v Brnici in drugi na Kovku, najdemo kvaliteten poznohistoristično plastiko: obakrat gre za kip Pietà med dvema klečečima žalujočima angeloma, slogovni razločki pa kažejo, da bi bili kipi lahko tudi tirolski import. Tudi drugod gre povečini za Marijine kipe v številnih ikonografskih različicah, med katerimi prevladujejo popularne novodobne: Brezmadežna tipa Čudodelne svetinje, Marija Kraljica (tudi Rakovniška), Lurška Mati božja. Posamezne kvalitetne plastike iz tega časa najdemo na pokopališčih, omenimo dolska nagrobnika Frica Barachinija z reliefom sv. Evstahija, delo popularnega nemškega »animalista« Fritza Dillerja iz 1912, in nagrobnik družine Krištofič z modernističnim reliefom deklice iz leta 1933. Nagrobnik Ivana Dimnika na pokopališču na Dragi dopolnjuje pokojnikova portretna bista, delo Frana Bernekerja.

Povojna javna plastika se omejuje na memorialne spomenike; med številnimi, postavljenimi v spomin narodnoosvobodilni borbi, izstopata hrastniški, delo »domačina« Stojana Batiča iz 1964, in dolski, postavljen 1952 in pozneje nekajkrat predelan. Batičev hrastniški spomenik s svojo abstrahirajočo stilizacijo reliefov napoveduje kiparjev nadaljnji razvoj, ki ga dokumentira njegov odlični spomenik rudarjem iz 1986. K tradiciji portretnega spomenika se je kiparstvo vrnilo šele ob koncu 20. stoletja, ko sta nastala spomenika Antonu Sovretu v Šavni Peči (1998) in Lidiji Šentjunc v Hrastniku (2004); prvi je ekspresivno delo Viktorja Plestenjaka, drugi, Batičev, pa kaže, kako tuja je kiparju postala realistično pojmovana figura.

Slikarstvo

Edine (pozno)gotске stenske slikarije, ki so bile odkrite na Hrastniškem, so fragmentarno ohranjene freske iz kroga Čelovniškega mojstra v prezbiteriju cerkve sv. Nikolaja v Podkraju, naslikane v začetku 16. stoletja; sodeč po stavbni zgodovini preostalih cerkva, je malo verjetno, da bi se srednjeveška poslikava še kje skrivala pod ometi. Monumentalnega stenskega slikarstva tu tudi v poznejših stoletjih ne zasledimo; edina izjema sta mozaika s sv. Frančiškom in sv. Jurijem, ki ju je župnijski cerkvi na Dolu podarila Emma de Seppi in sta bila narejena leta 1909 v tržaški delavnici Antonia Suzzija. Najstarejša primera tabelnega slikarstva sta oltarja sv. Pankracija in sv. Jožefa iz sredine 17. stoletja v Turju: s tempero na les naslikani podobi sta slabo ohranjeni, a vsaj sv. Pankracij je s svojo monumentalnostjo videti kar dostojna vzporednica delom kakšnega Geigerja; sv. Jožef se zdi slabši ali pozneje nerodno preslikan. V poznem 17. ali zgodnjem 18. stoletju je nastal antependij velikega oltarja v Gorah: figuralika je razmeroma okorna, bolj prepričljivo je podano široko krajinsko ozadje. Baročno slikarstvo 18. stoletja predstavlja skupina oltarnih slik v cerkvi sv. Štefana v Turju: v severnem stranskem oltarju je podoba sv. Valentina iz leta 1778, signirana z začetnicama I. F., za katerima se verjetno skriva kočevski slikar Jožef Fayenz. Dela iste roke so še slike sv. Pankracija v atiki Valentinovega oltarja ter slike sv. Družine in atiški sv. Anton Puščavnik v oltarju nasproti (1779) in sv. Notburga v atiki oltarja sv. Treh kraljev (1774). O slikarju razen njegovega imena donedavna nismo vedeli nič, šele v topografiji Kočevske se je pokazalo nekaj del, »najdba« turskih slik pa njegov opus pomembno dopolnjuje in obeta, da bi se ob njej lahko razrešilo še kakšno od številnih odprtih vprašanj našega poznobaročnega slikarstva. Slika iz velikega oltarja, Kamenjanje sv. Štefana, je bila ob zadnji obnovi popolnoma preslikana, zato o njej ni mogoče ničesar soditi, ker pa je oltar nastal že 1762, verjetno ne gre za Fayenzovo delo. Podoba sv. Štefana na antependiju tega oltarja kaže na brestaniškega slikarja Jožefa Clausa, čigar sodelovanje z Maucherjevo kiparsko delavnico poznamo tudi od drugod, in morda bi bila lahko njegovo delo

tudi oltarna podoba. Fayenzova slika sv. Družine je kompozicijsko popolna ponovitev tiste, ki jo je leta 1774 naslikal Anton Cebej za žužemberško župnijsko cerkev in ki je leta 1944 skupaj z njo zgorela; morda gre za kopijo, verjetneje pa sta obe nastali po isti grafični predlogi, ki je še ne poznamo.

Iz 19. stoletja se je v hrastniški župnijski cerkvi ohranila slika Karmelske Matere božje, delo idrijskega podobarja Jurija Tavčarja iz leta 1887, nastalo za cerkev na Dragi. Njena neobaročna dikcija se precej razlikuje od nazarensko občutenih podob sv. Frančiška Ksaverja in sv. Barbare v stranskih oltarjih cerkve na Dragi, zato je težko presoditi, ali sta tudi ti dve Tavčarjevo delo. V hrastniški župnijski cerkvi visi tudi slika sv. Barbare, ki se prikaže umirajočemu rudarju, kvalitetno delo »ljubljskega« slikarja Heinricha Wettacha iz leta 1894. Tu pa so našle zatočišče tudi tri kvalitetne in zanimive slike iz podrtih kapele vile de Seppi, ki hrastniško slikarsko dediščino razširjajo v mednarodne vode: veliki platni sv. Frančiška Asiškega in sv. Tomaža Akvinskega ter sv. Družine je leta 1896 naslikal Eduard Lebiezki, neprepoznavnega svetega škofa pa (istega leta) Constanze von Breuning; njeno delo so tudi supraporte s prizori iz življenja baronice Emme de Seppi v njeni vili. V hrastniški župnijski cerkvi bomo tale kratki prelet tudi sklenili. Zanj je leta 1937 Elda Piščanec naslikala veliko podobo Kristusa Kralja, ki je sestopil iz nebes v hrastniško dolino in ki ga ob angelih častijo tudi Hrastničani: z lokalno in socialno noto poudarjena modernistična podoba je eden bolj zanimivih eksperimentov v slovenskem sakralnem slikarstvu med vojnama.

Helena Seražin in Blaž Resman

BOBEN

občina
Hrastnik

Razpotegnjeno obcestno naselje v soteski istoimenskega potoka. Deli se na Spodnji in Zgornji Boben. Prvotno je na območju vasi stala le domačija Bobnar s kovačijo. Leta 1878 sta bili zgrajeni prvi delavski hiši, naselje, v katerem so večinoma prebivali rudniški delavci, pa se je izoblikovalo v prvih desetletjih 20. stoletja. Danes so v vasi večinoma novejše enodružinske hiše.

Viri: Franciscejski kataster za Štajersko, C 223 (Sv. Marko) A 04-A 06.

Literatura: OROŽEN 1971.

Znamenje

V vinogradu nad hišo Boben 9 a stoji tik pod gozdom razpelo z lesenim hrbtiščem in dvokapno 1 pločevinasto strešico. Leseni Križani (v. korpusa 52 cm) je ostanek starejšega znamenja, ki je stalo na tem mestu.

Spomenik padlim borcem

Na začetku zgornjega dela vasi stoji na tlakovanem podestu betonski spomenik trapezastega 2 tlorisa in oblike, odkrit leta 1960. V zgornjem delu je nanj pritrjena rdeča peterokraka zvezda, v spodnjem pa je marmornata napisna plošča.

Literatura: OROŽEN 1971.

1

2

BRDCE

občina
Hrastnik

Večje gručasto obcestno naselje ob južnem vznožju Hruševja z zaselkom Loka v dolini. Nekoč je skozi naselje potekala cesta med Dolom pri Hrastniku in Belovim, ki je bila v obdobju med obema svetovnjima vojnama predstavljena k Brezniškemu potoku. Vas se v virih prvič omenja v Otokarjevem urbarju iz 1265-1267. Pri več kmetijah (Brdce 6, 13, 14, 17) so kozolci, razglašeni za etnološko dediščino; nekdanje zidanice so bile po drugi vojni večinoma predelane v stanovanjske hiše.

Viri: Jožefinski vojaški zemljevid, sekcija 193; Franciscejski kataster za Štajersko, C 234 (Marno) A 04.

Literatura: OROŽEN 1958, str. 204; ROZINA 2013, str. 195.

Kapelica Brezmadežne

Zidana kapelica prvotno odprtega tipa in pravokotnega tlorisa stoji na razpotju nasproti 3 hiše Brdce 15. Polkrožno zaključen vhod, ki ga obdajata na visok parapet postavljena toskanska stebriča, zapirajo kovana vratca. Ločni odprtini v bočnih stenah sta zdaj zazidani in spremenjeni v polkrožno zaključene niše na notranji in zunanji strani. Stavba je krita z dvokapno opečno streho, pod katero teče preprost podstrešni venec. V banjasto obokani notranjščini je zastekljena polkrožna niša z novejšim kipom Brezmadežne tipa Čudodelne svetinje (les, v. 30 cm).

Kapelica s Križanim

Pod hišo Brdce 15 stoji zidana kapelica zaprtega tipa in pravokotnega tlorisa, krita z dvo- 4 kapno opečno streho. Zunanjščino obteka visok talni zidec. Polkrožno zaključeni vhod, zaprt s kovanimi vratci, obstopata na visok parapet postavljena toskanska slopa, ki sta hkrati tudi nosilca šilastoločnih slepih bifor na bočnih stenah; bifori tako podpirajo po trije toskanski pilastri, začelje pa členi večja polkrožno zaključena slepa niša. V banjasto obokani notranjščini je zastekljena v tlorisu polkrožna niša z lesenim razpelom (v. korpusa ok. 20 cm) in novejšim odlitkom Lurške Matere božje (mavec, v. ok. 20 cm), na levi strani niše pa na konzoli stoji doprsje Marije z Detetom (mavec, v. ok. 7 cm).

Kapelica Matere božje

- 5 Ob cesti, pred hišo Brdce 53, stoji zidana kapelica zaprtega tipa in pravokotnega tlorisa, krita z dvokapno opečno streho. Zunanjščino členita le ločni vhod, zaprt s preprostimi kovanimi vratci, in zastekljena okrogla lina v zadnji steni. Zaradi višjega nivoja ceste je spodnji del kapelice danes pod zemljo. V banjasto obokani notranjščini je zastekljena polkrožna niša, v kateri sta lesen rokodelski kip Marije Kraljice z Detetom (v. ok. 25 cm) in novejši kipec Lurške Marije (mavec, v. ok. 25 cm).

Kamnito stebrno znamenje

RNKD ev. št. 15625.

- 6 Znamenje iz 17. stoletja stoji v vzhodnem delu vasi, v bregu blizu hiše Brdce 54. Sestavljeno je iz slopa kvadratnega tlorisa in piramidastega nastavka z utorom za (neohranjen) kovinski križ.

Literatura: ROZINA 2013, str. 195.

Znamenje

Na travniku za hišo Brdce 6 stoji križ z lesenim hrbtiščem in zvonasto streho, krito s pločvino; na njem je kovinski Križani (v. korpusa 46,5 cm).

3

4

5

6

BRNICA

občina
Hrastnik

Razpotegnjeno naselje v ozki dolini med Hrastnikom in Dolom pri Hrastniku; k njemu spadata še zaselka Kraje in Podkovk na levem bregu potoka Brnica. Prvič se omenja v prvi polovici 14. stoletja. Oba velika laška urbarja iz let 1524 in 1582 tukaj ne poznata kmetij, ampak govorita le o brniških leharjih ali parcelarjih. Verjetno iz 17. stoletja izvira poznogot-sko občuteni polkrožno sklenjeni portal na Mlinarjevem hlevu (pred hišo Brnica 22), ki je 11 prvotno pripadal zidani kašči. V drugi polovici 18. stoletja je že bilo izoblikovano današnjemu podobno obcestno naselje; iz tega časa je ohranjenih tudi nekaj ambicioznejših stavb. Volčnikova hiša (Brnica 24) ima zidano pritličje in ometano leseno nadstropje, ki ju je ločeval mestoma še viden profiliran zidec. V pritličju sta se ohranila polkrožno zaključena kamnita portala in na sklepniku slednjega vrezana letnica 1744. Nekoliko mlajša, s konca 18. stoletja, je hiša Brnica 40 (RNKD ev. št. 24262), hiša Brnica 36 (RNKD ev. št. 23953) pa je iz sredine 19. stoletja; vse hiše stojijo blizu ceste proti Dolu. Do 20. stoletja se je pod Brnico prišteval tudi spodnji del doline ob Bobnu do njegovega izliva v Savo, vključno s cerkvijo sv. Nikolaja in hrastniško železniško postajo, ki je sprva nosila ime Brnica.

Viri: Jožefinski vojaški zemljevid, sekcija 193; Franciscejski kataster za Štajersko, C 46 (Dol pri Hrastniku - Hrastnik) A 07.

Literatura: OROŽEN 1958, str. 25, 45, 181; KOROPEC 1976, str. 259; BLAZNIK 1986, str. 80; SEDEJ 1989, str. 66; *Zasavje* 1998, str. 66; IVANČIČ LEBAR 2000, str. 10, 145-147.

Marijina kapelica

Zidana kapelica odprtega tipa je postavljena v breg blizu hiše št. 36, nad cesto Hrastnik- 7 Dol pri Hrastniku. Do stavbe pravokotnega tlorisa vodijo betonske stopnice. Na visokem zidcu stojita stebriča brez baz, ki nosita sprednji triločni del; nad rahlo zašiljenim vhodnim lokom se dviga gladko trikotno čelo dvokapne opečne strehe. Banjasto obokano notranjščino členita vogalna polstebra ob zadnji steni. Na kamniti menzi, izvotljeni s segmentno zaključeno nišo, stoji novejši lesen kipec Matere božje.

Kapelica Žalostne Matere božje

RNKD ev. št. 27579.

- 8 Neogotska kapelica zaprtega tipa stoji pri hiši Brnica 38 ob cesti Hrastnik-Dol pri Hrastniku; v letih 1904–1909 jo je dal postaviti Alojz Igričnik iz zaobljube ob bolezni. Stavba kvadratnega tlorisa stoji na podestu, do katerega vodijo štiri stopnice. Vse vogale obstopajo pristrešeni pilastri. Šilastoločno sklenjen vhod s štirilistom na vrhu loka zapirajo po prvotnih zgledujoča se novejša lesena vrata, okrašena s šilastimi loki. Okni v bočnih stenah sta oblikovani in okrašeni enako kot vhod. Pločevinasta streha je sestavljena iz dveh pravokotno prekrizanih dvokapnic; na slemenu vsakega kraka je manjša kovinska krogla, na križišču krakov večja krogla s križem. Strešna čela obteka stopničast dekorativen friz. Na oltarni steni v križno obokani notranjščini je slepa polkrožno zaključena niša, nad njo pa okroglo okno. Na menzi, obdani z leseno oblogo, stoji pod križem kip Pietà (les, ok. 110 x 60 x 30 cm) med angeloma adorantoma (oba les, v. ok. 80 cm), ob straneh visita sliki Srca Jezusovega in Srca Marijinega (tisk).

Domačija Brnica 38 in 40

RNKD ev. št. 24262.

- 12 Igričnikova domačija stoji na travnatem pobočju nad cesto Hrastnik-Dol pri Hrastniku; poleg dveh hiš obsega še gospodarska poslopja in kapelico. Starejša hiša (Brnica 40) je bila zgrajena že leta 1794, o čemer priča letnica, vrezana na nosilnem tramu (sicer ometanega) lesenega stropa v notranjščini. Okoli leta 1902 je bila pravokotno nanjo zgrajena nova historistična hiša (Brnica 38) s petosno glavno fasado, na vogalih zaključeno s plitvo rustiko, okna v nadstropju pa krasijo profilirane obrobe s sklepnikom. Podobne obrobe z začetka 20. stoletja imajo tudi okna starejše stavbe, tako da ju poleg skupnega pokritega stopnišča povezuje tudi sorodna zunanja podoba.

Viri: Gradivo ZVKD Celje.

7

8

9

10

11

12

Razloženo naselje, ki se je pred letom 1956 imenovalo Sveta Katarina nad Trbovljami. Obkrožajo ga hribi Mrzlica, Humič, Kal, Pleše, Kunkelj, Jelenca in Žrebljev hrib. Skozi vas poteka občinska meja: severozahodni del naselja leži v občini Trbovlje, jugovzhodni pa v občini Hrastnik. Hrastniškega sestavljajo zaselki Ravne, Goveji Potok, Gorenjci in Dolenjci, ki so bili poseljeni že v drugi polovici 18. stoletja; o tem pričata ohranjeni gospodarski poslopji pri hišah št. 84 (RNKD ev. št. 23966) in št. 88 (RNKD ev. št. 23963) v razpotegnjenem obcestnem zaselku Ravne, tista v gručastem Govejem Potoku pa so nekoliko mlajša, iz prve polovice 19. stoletja (RNKD ev. št. 23967, 23971, 23972). Zaselka Ravne in Goveji Potok se sicer omenjata že v Otokarjevem urbarju iz 1265-1267.

Viri: Jožefinski vojaški zemljevid, sekcijski 193; Franciscejski kataster za Štajersko, C 223 (Sv. Marko) A 03.

Literatura: OROŽEN 1958, str. 155, 159; ROZINA 2013, str. 247-249.

Kapelica sv. Križa

V zaselku Goveji Potok stoji zidana kapelica odprtega tipa in pravokotnega tlorisa. Na par- 13, 14
pet postavljena toskanska stebriča nosita tri segmentne loke vhodne in stranskih odprtín. V trikotnem čelu fasade, ki je od vhoda ločen s tankim profiliranim venčnim zidcem, je naslikan Kristusov monogram. Pod dvokapno opečno streho obteka stavbo podstrešni venec. V banjasti obok notranjščine se z vseh strani zarezujejo sosvodnice; ob zadnjo steno je prizidana nizka menza s prazno podolgovato ločno nišo, morda namenjeno za božji grob. Nad menzo visi leseno razpelo (v. korpusa 65 cm).

13

14

DOL PRI HRASTNIKU

občina
Hrastnik

Večje strnjeno naselje ob cesti Hrastnik-Laško, z jedrom ob potoku Bela in nad sotočjem Bele s Črno-Rakovcem in Brnico. Središče nekdanjega trga je ob župnijski cerkvi sv. Jakoba starejšega, okoli katere se je v prvem desetletju 20. stoletja (sočasno z gradnjo cerkve) izoblikoval trg trikotne oblike (Trg borcev NOB). Z dveh strani ga poleg starejših, bolj ali manj prezidanih stavb oklepa tudi nekaj novejših poslovnih in stanovanjskih objektov iz osemdesetih let 20. stoletja, vzdolž tretje stranice pa teče glavna cesta, pod katero je tik pred trgom večje pokopališče.

Na območju Dola so bili odkriti rimski grobovi in del žrtvenika. Urbar iz 13. stoletja omenja naselje Tal s štirimi kmetijami in županom, v poznem srednjem in zgodnjem novem veku pa je bilo na tem območju strnjeno naselje devetih kmetij. Širitev naselja in izoblikovanje v trg pred prvo svetovno vojno in po njej sta povzročila zlitje Dola z nekdanjimi zaselki Grča, Rakovec, Javorje, Slatno in Črdenc. Po odprtju novega rudniškega obrata v petdesetih letih 20. stoletja je naselje dobilo nov predel Novi Dol (nekoč imenovan tudi Meksiko), ki leži ob cesti na Kal.

Viri: Jožefinski vojaški zemljevid, sekcija 193; Franciscejski kataster za Štajersko, C 46 (Dol pri Hrastniku) A 07.

Literatura: OROŽEN 1958, str. 25; IVANČIČ LEBAR 2000, str. 148-150; ROZINA 2013, str. 187, 193.

CERKVE IN KAPELE

Župnijska cerkev sv. Jakoba starejšega (župnija Dol pri Hrastniku)

RNKD ev. št. 2945.

Lega

Pravilno orientirana cerkev stoji v središču naselja, na Trgu borcev NOB. Obdajajo jo trške stavbe, parkirišče in spomenik NOB, jugozahodno od cerkve je župnišče.

Gajšnikova risba
cerkve sv. Jakoba na Dolu, 1747

Zgodovinski podatki

Ozemlje sedanje dolske župnije je prvotno spadalo pod pražupnijo Laško. Leta 1755 je bil na Dolu ustanovljen vikariat, 1771 pa župnija. Stara dolska cerkev, posredno prvič omenjena v urbarju iz leta 1524, neposredno pa v vizitacijskem poročilu leta 1545, je bila pravilno orientirana obokana enoladijska stavba s tristrano sklenjenim prezbitერიem, na severni strani je stal zvonik z zakristijo v pritličju. V 18. stoletju so bili v cerkvi štirje oltarji, poleg velikega, na novo pozlačenega leta 1736, še oltarji sv. Neže (obnovljen 1680), Brezmadežne (pozlačen 1693) in sv. Ignacija Lojolskega; le-ta je bil sestavljen iz delov prejšnjega velikega oltarja. Goriški nadškof Karel Mihael Attems je ob vizitaciji leta 1756 zapisal, da cerkev velja za posvečeno, vendar dokument o tem ni ohranjen; od naštetih oltarjev je bil posvečen le veliki, v cerkvi je bila ena spovednica in v krstilnici kip sv. Janeza Krstnika. Leta 1810 so na južni strani ob stiku ladje in prezbiterja dozidali zakristijo, v pritličju zvonika pa so v naslednjih letih uredili kapelo. Leta 1853 se je zvonik zaradi slabe gradnje podrl, zato so naslednje leto zgradili novega. V drugi polovici 19. stoletja so bili v cerkvi poleg velikega še stranska oltarja sv. Ignacija Lojolskega in sv. Janeza Evangelista v ladji ter oltar Matere božje v kapeli.

Zaradi naraščanja števila prebivalstva so že v devetdesetih letih 19. stoletja razmišljali o novi cerkvi in načrte zanjo naročili pri ljubljanskem stavbnem mojstru Francu Faleschiniju. Ker pa je bila predvidena stavba premajhna, je namestništvo v Gradcu načrt zavrnilo, do izvedbe pa ni prišlo tudi zaradi pomanjkanja sredstev.

Sedanja cerkev je bila zgrajena v letih 1908–1909 po načrtih graškega arhitekta Hansa Pascherja, zgradila pa jo je zidarska družba Gustava Tönniesa iz Ljubljane. Temeljni kamen je 28. junija 1908 blagoslovil lavantinski knezoškof dr. Mihael Napotnik, ki je 28. septembra 1909 cerkev tudi posvetil.

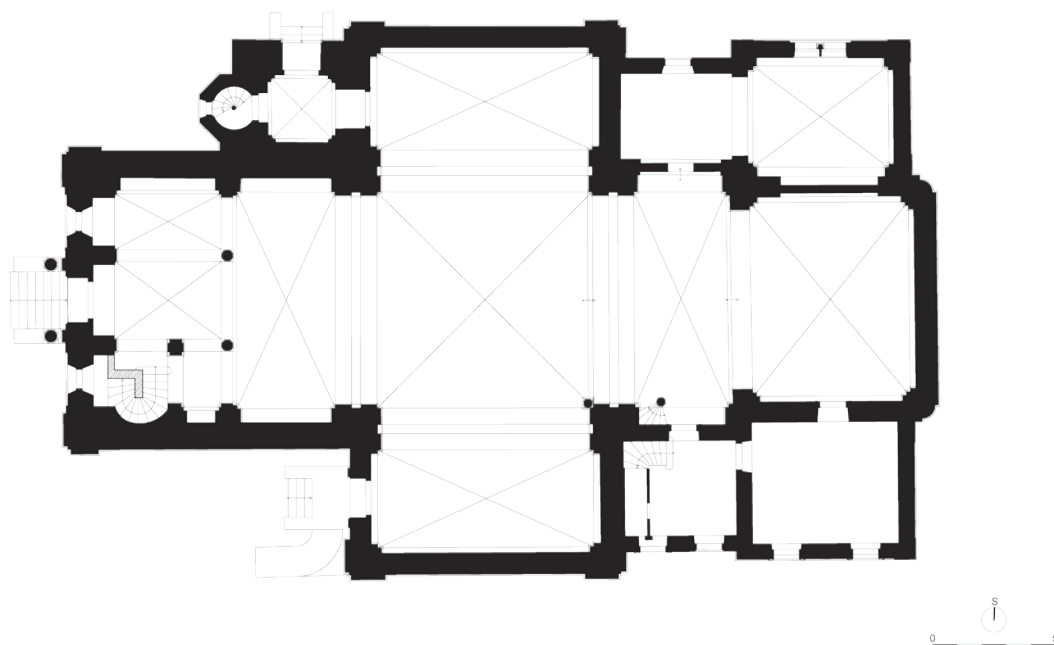
V bombnem napadu 19. 3. 1945 je bila cerkev delno poškodovana, zato je bila v letih 1950–1952 obnovljena. V sedemdesetih letih je sledila postopna prenova cerkvene notranjščine in njena prilagoditev smernicam drugega vatikanskega koncila, ki je (delno) potekala po načrtu arhitekta Cirila Zazule iz leta 1970. V sklopu prenove so bile leta 1971 zazidane odprtine oratorija v prezbiteriju, obok kapele Srca Jezusovega pa je bil na novo zgrajen.

Arhitektura

V tlorisu je cerkev enoladijska stavba s transeptom in nekoliko ožjim ravno sklenjenim prezbiterijem, vzdolž katerega sta na severni in južni strani simetrično postavljena enaka prizidka: na severni strani je pravokotna kapela Srca Jezusovega (sedaj služi kot delavniška kapela) z manjšo, skoraj kvadratno vežo, na južni pa pravokotna zakristija in manjša shramba s stopniščem, ki vodi v oratorij v nadstropju. Kvadraten zvonik z izstopajočim poligonalnim stopniščem stoji na severni strani v kotu med transeptom in ladjo.

Ozko in visoko triosno fasado zaključujeta ob strani na visoke rusticirane baze postavljena 16 kolosalna toskanska pilastra. Pritličje členita dve polkrožni okni, ki ju tako kot vsa druga okna obdajata okvirja s stiliziranim sklepnikom, med njima pa je polkrožen glavni vhod z manjšim portikom, sestavljenim iz dveh toskanskih stebrov, ki nosita arhitrav s trikotnim čelom; do vhoda vodi kratko stopnišče. V oseh nad vhodom in pritličnima oknoma so tri ozka visoka polkrožno zaključena okna, ločena s plitvima toskanskima pilastroma. Le-ta skupaj z vogalnima nosita arhitrav z atiko, ki jo sestavljata vodoraven zidec in nanj postavljena edikula s polkrožno nišo, v kateri je kamnit kip sv. Jakoba starejšega, in trikotnim čelom na vrhu ter para razpotegnjenih volut.

Vzdolžni steni ladje členijo visoko ozko polkrožno zaključeno okno na severni in par enakih 15 oken na južni strani, steno med njimi pa členijo toskanski pilastri, ki nosijo ogredje; vogalna pilastra sta podvojena. Podobna členitev s paroma oken in pilastrov se ponovi na zaključnih stenah transepta, kjer se nad ogredjem dviga podstrešno nadstropje z biforo. Na zahodni steni južnega kraka transepta je ravno zaključen pilastrski stranski vhod s trikotnim čelom nad

ogredjem. Na desnem robu je toskanski pilaster. Zaobljena vogala prezbiterijska, osvetljenega z velikim termskim oknom na južni strani, obstopajo toskanski pilastri, postavljeni na v ometu izveden rustični zidec v pritličju; pilastri tik pod napuščem nosijo bogato profiliran venčni zidec. Štiriosno južno steno zakristije in nekoliko ožjega hodnika z nekdanjim oratorijem v nadstropju nad njima členijo pravokotna okna, v hodnik pa v pritličju vodi pravokoten pilastrijski vhod s polkrožnim čelom. Na prehodu med hodnikom in zakristijo je lizena, nadstropje pa je od pritličja ločeno s parom zidcev; med njiju so pod okni nameščeni dekorativni paneli. Členitev severne stene kapele je podobna južnemu prizidku; v vežo vodi pilastrijski vhod s polkrožnim čelom, v nadstropju nad njim pa sta pravokotni okni. Dvojni zidec, ki obteka tudi ta del stavbe, je na severni steni kapele prekinjen z veliko neogotsko biforo s slepim krogičjem. Vzhodni steni zakristije in kapele imata podobno členitev kot sklep prezbiterijska. Pritličje in vogali trinadstropnega zvonika so okrašeni z rustiko, gladko ometana nadstropja pa so ločena z zidci; zadnje nadstropje z linami za zvonove ima na vogalih toskanske pilastre. Na severni strani pritličja je preprost pravokoten vhod, v prvem nadstropju nad njim pa zelo

ozko in visoko polkrožno zaključeno okno; v zahodno steno je vzidan stopniščni stolpič, ki ga v pritličju členi polkrožno zaključeno, v nadstropju pa pravokotno okno. Drugo nadstropje zvonika z vseh strani predirajo polkrožno zaključena okna, tretje pa bifore s slepim krogovičjem. Napušč osmerostrane piramidaste pločevinaste strehe na vseh straneh prekinjajo okrogle številčnice mehanske ure; streho na dveh tretjinah obdaja neogotsko oblikovana bakrena krona, na vrhu pa je krogla s križem. Ker se teren od prezbiterijske proti ladji nekoliko spušča, zunanjščino le delno obdaja talni zidec. Ladjo in prezbiterijsko pokriva opečna dvokapna streha, ki se nad sklepom prezbiterijske tristrane zaključuje, kraka prezbiterijske pa imata čopasta zaključka; južni prizidek je pokrit s skoraj vodoravno pultno pločevinasto streho, severni pa s strmo pultno streho, ki nad kapelo preide v dvokapnico.

Stene notranjščine členijo slopasti notranji oporniki, maskirani z na visok talni zidec postavljenimi korintskimi pilastri; ti so na vogalih ladje in transepta podvojeni. Ritem pilastrov se nad visokim ogredjem nadaljuje v oprogah, ki ločujejo pole križnogrebenastega oboka. Prvo zahodno polo ladje zavzema pevski kor, ki sloni na šestih toskanskih pilastrih in dveh toskanskih stebrih, med katerimi potekajo polkrožni loki. Podkorje je obokano s tremi polami križnogrebenastega oboka, v jugozahodnem vogalu pa je zavito stopnišče z na slop postavljenim podestom, ki vodi na kor, ograjen z balustrado. Bočni steni zadnje, vzhodne traveje ladje, v kateri je zdaj urejen daritveni prostor, imata v pritličju vhoda v veži, ki vodita v kapelo in oratorij; vhoda, okrašena s profiliranim okvirjem, imata nad ogredjem trikotno čelo. Nad njima sta zazidani široki ločni odprtini oratorija z balkonom, ograjenim z balustrado. Enaka členitev vzdolžnih sten se ponovi tudi v prezbiteriju, ki je od ladje ločen s komaj nakazanim slavolokom. Na zahodni steni severnega kraka transepta je vhod v zvonik, oblikovan enako kot zakristijski, v osi nad njim pa se zvonik v transept odpira z manjšim pravokotnim oknom. Kapela Srca Jezusovega je preko notranjih opornikov, ki prehajata v slavolok, z vežo združena v enoten prostor, katerega stene v vzhodnem delu členijo vogalni marmorirani pilastri; zahodna pola ima raven strop, vzhodna pa križnogrebenast obok. Na spodnjem delu južnega opornika je napis *EM 2008*, ki se bržkone nanaša na pleskanje. Zakristija in hodnik ob njej imata raven strop. Cerkev je, vključno s kapelo, tlakovana s prvotnim šamotnim tlakom, ki se ob prehodu v daritveni prostor in ob prehodu v prezbiterijsko dvigne za stopnico.

Poslikava

Na stenah transepta sta pokončna mozaika (ok. 420 x 200 cm), ki ju je cerkvi v spomin na svoja brata Franca ml. in Jurija Gossletha pl. Werkstättna podarila Emma de Seppi; izdelana sta bila leta 1909 v delavnici Antonia Suzzija v Trstu. Na severni steni je po predlogi slikarja Eduarda Lebiedzkega upodobljen sv. Frančišek Asiški, pod podobo pa je v tehniki

mozaika izvedena kartuša z napisom *EMMA DE SEPPI BARONISSA / IN MEMORIAM / FRATRIS FRANCISCI DE GOSSLETH / MCMIX*. Na nasprotni, južni steni je podoba sv. Jurija, kopija po sliki Andrea Mantegna iz beneške Akademije, pod mozaikom pa je v kartuši napis *EMMA DE SEPPI BARONISSA / IN MEMORIAM / FRATRIS GEORGII DE GOSSLETH / MCMIX*.

Oprema

20 Marmornati neorenesančni tabernakeljski veliki oltar, postavljen leta 1909, je delo celjskega kamnoseka Ignacija Čamernika in delavnice Feller iz Lipnice (Leibnitz), ki je izdelala tudi vse kipe. Menzo spredaj nosijo štirje jonski stebrički, za njimi je zidani del z antependijem, ki ima na osrednjem polju upodobljen križ. Na menzi stoji podolgovat marmornat tabernakelj, členjen s štirimi korintskimi pilastri, ki nosijo ogredje s prekinjeno segmentno atiko, v kateri sta angelski glavici. Nad tabernakljem se dviguje kot tolos oblikovan baldahin za izpostavljanje, pokrit s kupolo, ki jo nosijo korintski stebriči. Na medeninastih tabernakeljskih vratcih je v tehniki emajla upodobljeno Srce Jezusovo, na stranskih ploščah pa sta črki alfa in omega. Ob tabernaklju sta stopničasto zamaknjeno postavljeni bazi, okrašeni z volutami, na katerih v višini baldahina klečita angela adoranta (kamen, oba v. 110 cm). Ob zadnji steni 24 prezbiterija sta na visokih bazah za menzo postavljena kamnita kipa apostolov sv. Simona (v. 25 143 cm) na levi in sv. Andreja (v. 147 cm) na desni strani. Oltarni nastavek za tabernakljem nosita v zadnjo steno prezbiterija vpeti volutasti konzoli, med katerima je marmornata plošča z napisom *GOSPOD LJUBIM LEPOTO TVOJE HIŠE / IN KRAJ KJER PREBIVA TVOJE VELIČASTVO. / PS. 25,8 / TO SVETIŠČE SO POSTAVILI V LETIH / 1908 IN 1909 ZA ČAST BOŽJO VNETI ŽUPLJANI*. Konzoli nosita zalomljeno ogredje, na katerem stojijo baze parov korintskih stebrov in pilastrov, okrašenih z okroglimi rozetami, ob straneh pa sta »volutasti« konzoli, okrašeni z girlandami, na kateri sta 22, 23 postavljeni plastiki sv. Petra na levi in sv. Pavla na desni (oba kamen, v. ok. 140 cm). Stebra 21 obstopata v tlorisu polkrožno nišo s kipom zavetnika cerkve, sv. Jakoba starejšega (kamen, v. ok. 155 cm), v segmentnih trikotnikih ob polkrožno zaključenem tronu pa sta angelski glavici. Stebra podpirata zalomljeno ogredje z napisom *SV. JAKOB PROSI ZA NAS*, to pa nosi atiko s prekinjenim trikotnim čelom, sredi katerega je edikula, ki jo v spodnjem delu krasi girlanda, v pravokotni niši pa relief Vstalega Kristusa (kamen, ok. 90 x 70 cm). Para z rozetami okrašenih toskanskih pilastrov ob niši nosita ogredje, nad katerim se dviga segmentno čelo z angelsko glavico. Atiko obstopata kipa angelov (kamen, v. ok. 90 cm).

Oblikovno enaka neorenesančna marmornata stranska oltarja stojita ob vzhodni steni krakov transepta; posvečena sta bila leta 1910, oba pa sta tako kot veliki oltar delo Čamernika in delavnice Feller. Sprednji del menze nosita toskanska stebriča, antependij zidanega dela menze pa je na sredi okrašen s križem. Na menzi stoji iz predele izstopajoč škatlast tabernakelj, ki

ga ob straneh obstopata korintska pilastra. Nad tabernakeljskimi vratci se dviga prekinjeno trikotno čelo z angelsko glavico. Na vsaki strani tabernaklja je v predeli tondo z reliefom angela (kamen, premer 27 cm). Na predeli stojita pred korintskima pilastroma korintska stebra, med katerima je školjkasto zaključena niša s kipom; sredi loka je kartušast grb, v obločnih trikotnikih pa tonda z angelskima glavicama. Atiko nad zalomljenim ogredjem sestavljata prekinjeno školjkasto segmentno čelo in edikula, ki jo v spodnjem delu krasi girlanda, na vrhu pa zaključuje trikotno čelo s križem. Levi oltar, posvečen Brezmadežni, ima v tronu kamnit kip Brezmadežne tipa Čudodelne svetinje (v. 170 cm), na podstavkih ob nastavku pa sta kamnita kipa sv. Jožefa z Detetom (v. 153 cm) na levi in sv. Janeza Evangelista (v. 150 cm) na desni strani. V atiki je v kamnit relief goloba sv. Duha (v. ok. 50 cm). Desni oltar, posvečen sv. Barbari, ima v tronu relief sv. Barbare, ki prihaja k umirajočemu rudarju (kamen, 230 x 118 cm), na podstavkih ob nastavku pa sta kamniti plastiki sv. Ane, ki uči Marijo brati, na levi, in sv. Joahima (oba v. 150 cm) na desni strani.

Neorenesančni marmornati oltar Srca Jezusovega v kapeli ob prezbiteriju je nastajal postopno: menza je bila postavljena leta 1915, nastavek leta 1919, kipi pa nekaj let pozneje. Tudi tega je izdelal Čamernik, verjetno prav tako ob pomoči delavnice Feller. Pod menzo, ki jo nosita dva toskanska stebriča, je z zaveso zakrit božji grob s kipom Mrtvega Kristusa (les, d. 150 cm). Na menzi je manjši škatlast tabernakelj, ki ga členita v pilastra iztekajoči se voluti; nad vratci z napisom *IHS* je akantova dekoracija. Tabernakelj je vdelan v predelo, na kateri stoji s korintskimi pilastri obdan polkrožno zaključen tron. Nad ogredjem, okrašenim z vegetabilno dekoracijo, se dviga z motivom školjke okrašeno segmentno čelo, ki se ob straneh izteče v manjši voluti, na vrhu pa ima pritrjen križ. Krilni del nastavka nad stranskima vhodoma v zaoltarni prostor ima nižji in ožji polkrožno zaključeni niši, obdani s pilastrskim okvirjem, pod nišama pa sta angelski glavici; nad nišama je bogato okrašeno ogredje z volutnima nastavkom. V tronu oltarja je kamnit kip Srca Jezusovega (v. 180 cm), v stranskih nišah pa sta manjša kipa sv. Terezije Deteta Jezusa (kamen, v. 110 cm) na levi in sv. Antona Padovanskega (kamen, v. 113 cm) na desni strani.

Tudi neorenesančna marmornata prižnica, postavljena ob jugovzhodni vogal križišča ladje in transepta, je delo delavnice Feller. Ograjo oktogonalne kancele, ki stoji na korintskem stebri, členijo korintski stebriči, med katerimi so kamniti reliefi štirih evangelistov. Na vrhu kupolaste strehe sta novejši leseni table postave, pod njo pa golob sv. Duha. Na steni za prižnico sta pritrjeni marmornati plošči; na severni je napis *ČLOVEK NE ŽIVI / LE OD KRUHA, / AMPAK OD VSAKE / BESEDE, KI PRIDE / IZ UST BOŽJIH. / (MAT. 4,4);* na zahodni pa *KDOR POSLUŠA / MOJO BESEDO IN / VERUJE NJEMU, / KATERI ME JE / POSLAL, IMA VEČNO ŽIVLJENJE. / (JAN. 5,24.).* Na severnem slavaločnem pilastru je pod misijonskim križem (les, v. korpusa 140 cm) na konzolo postavljena kiparska skupina Kristusovega krsta (les, v. 53 cm). Kip žalostne Matere

božje, tipa Stabat Mater (les, v. 127 cm), ki zdaj stoji ob daritveni mizi, je bil prvotno v Majcnovi kapelici na Dolu; ko je bila leta 1972 kapelica podrta, so ga lastniki podarili župnijski cerkvi. Na južni steni podkorja stoji na konzoli kip Dobrega pastirja (les, v. 89 cm). Na južni steni kapele Srca Jezusovega sta dve leseni reliefni plošči; na levi (117 x 71 cm) je upodobljena stilizirana figura Marije z monogramom in žitnim klasom, na desni pa Križani z grozdom (120 x 73 cm).

Lesen reliefni križev pot (ok. 82 x 68 cm), obešen na stene ladje in transepta, je izdelal podobar Franz Schmalzl iz Grödna na Južnem Tirolskem, blagoslovljen pa je bil leta 1910; na prvi postaji je levo spodaj ploščica z napisom *FRANZ SCHMALZL / BILDHAUER / Marienheim ST. ULRICH, Gröden Tirol*.

Na vzhodni steni severnega kraka transepta je desno od stranskega oltarja podoba bl. Antona Martina Slomška (o. pl., 112 x 48 cm), naslikana leta 2003, na severni slavoločni pilaster pa je pritrjena upodobitev Usmiljenega Jezusa (o. pl., 145 x 75 cm, dat. d. sp. 1944), kopija slike Adolfa Hyše iz Krakova. Za velikim oltarjem je shranjena slika *Noli me tangere* (o. les, 294 x 146 cm, sig. in dat. d. sp. J. PAVKOVIČ 1992), ki ima levo spodaj napis *COP. TIZIANO*. V kapeli Srca Jezusovega je manjši križev pot (o. porcelan, 29 x 25 cm), delo kiparke Alenke Viceljo iz leta 2004 (vse postaje sig. d. sp. *Viceljo 04*).

Na ograjo pevskega kora je pritrjeno rombasto bandero s konca 19. ali začetka 20. stoletja. Na eni strani je v ovalu upodobitev Srca Jezusovega in napis *Presveto srce Jezusovo, usmili se nas.*, na drugi pa podoba Marije Čudodelne svetinje z napisom *SVOJE OTROKE MARIJA BLAGOSLOVI*. Kamnit krstilnik, ki je prvotno stal v niši v zahodni steni podkorja, zdaj stoji v prezbiteriju. Izdelan je bil v prvih letih po dograditvi cerkve; osmerostrano krnico (premer 80 cm) krašijo ob straneh angelske glavice. Ob glavnem vhodu v cerkev sta kropilnika iz rdečega in črnega kamna (premer čaše 53 cm), v kapeli pa novejši marmornat kropilnik, izklesan v obliki čašasto sklenjenih dlani. Lavabo (48 x 69 cm) v zakristiji je delo Ignacija Čamernika iz leta 1911.

Leseni pokoncilski daritveni oltar je leta 1970 po načrtih župnijskega upravitelja Jožeta Vratanarja izdelal mizar Peter Golouh z Dola. Hrastove klopi so delo mizarškega mojstra Petra Bauerheima iz Hrastnika, rezljano okrasje pa je delo pozlatarja Sumreka iz Celja; izdelane so bile v letih 1911-1912. Sodobno oblikovano spovednico, ki stoji v podkorju pred nekdanjo nišo za krstilnik, je leta 1980 izdelal mizar Peter Golouh.

Lestence je izdelal Tone Arnol ml. iz Celja leta 1977.

Orgle so delo Franca Goršiča iz leta 1872 in izvirajo iz stare cerkve; v novo stavbo so bile postavljene šele 1925, ko jih je dopolnil orglarski mojster Franc Jenko, staro orgelsko omaro pa je tedaj povečal mizar Franc Erjavec.

Zvonovi so trije, eden od njih je pred letom 1998 visel v podružnični cerkvi Rojstva sv. Jazneza Krstnika v Gorenju (župnija Šmartno ob Paki).

Viri: Gajšnik 1747, str. 90-93; StLA, Plännesammlung (Staatliche), m. 80, načrt cerkve; Gedenkbuch Doll.
Literatura: OROŽEN 1881, str. 371-375; Steiermark 1904; STEGENŠEK 1914, str. 98-106; OROŽEN 1958, str. 60-61, 677-680; OŽINGER 1976, str. 283; ATTEMS 1991, str. 157, 419; IVANČIČ LEBAR 2000, str. 151-152; LAZARINI 2011, str. 816-818; LAZARINI 2012, str. 114-117; ROZINA 2013, str. 190-191.

Kapela sv. Janeza Evangelista

RNKD ev. št. 27851.

Proti severu obrnjena kapela stoji na Trgu borcev NOB, ob gasilskem domu. V njeni neposredni bližini je do jožefinskih reform konec 18. stoletja stala podružnična cerkev sv. Janeza Evangelista, manjša enoladijska stavba z enim oltarjem in stenskimi poslikavami. Sedanja kapela je bila zgrajena leta 1894, blagoslovljena pa leto kasneje; v njej so maševali v času gradnje nove dolске cerkve. 44

Visoka stavba pravokotnega tlorisa je krita s položno piramidasto pločevinasto streho. Zunanjščino obteka na vseh štirih straneh talni zidec, ki na robovih izstopa in tako tvori baze za opečnate pilastre brez kapitelov. Na vrhu so pilastri povezani s horizontalnim opečnatim vencem, na katerega je položeno ogredje z vegetabilnim frizom; stene znotraj opečnatih okvirjev so gladke. Sredi južne fasade je renesančno oblikovan pravokoten kamnit portal s trikotnim čelom, na katerem stoji križ. Stranski steni imata vsaka po eno pravokotno okno, nad katerim je trikotno čelo.

Notranjščina ima raven strop, v plitvi pravokotni niši v severni steni pa je lesen tabernakeljski oltar. Na preprosti menzi stoji škatlast tabernakelj, ki ga ob straneh obstopata stilizirana pilastra, nad njim pa je visok baldahin. Na strehi baldahina stoji lesen kip sv. Janeza Evangelista (v. ok. 80 cm), verjetno s konca 19. stoletja. Na menzi stojita mavčni plastiki Srca Marijinega in Srca Jezusovega (v. ok. 50 cm), morda tirolski deli iz ok. 1900.

Viri: Gajšnik 1747, str. 93-95; Gedenkbuch Dol.

Literatura: OROŽEN 1881, str. 375-376; STEGENŠEK 1914, str. 98; ATTEMS 1991, str. 421; IVANČIČ LEBAR 2000, str. 152.

Pokopališče

Staro pokopališče, ki je obdajalo župnijsko cerkev, so leta 1831 prestavili na sedanjo lokacijo, južno od ceste Hrastnik-Laško; služi tako Dolu kot Hrastniku in je bilo večkrat povečano. Na pokopališču je nekaj umetnostno zanimivih grobnic in nagrobnikov. Spomenik na

45 grobnici šestih žrtev požara v jami Ojstro 29. 11. 1932, delo kamnoseka Bačnika iz Most (Ljubljana), sestavlja šest kvadrov z imeni umrlih rudarjev (spodaj so utori za njihove fotografije, ki pa niso bile nameščene), na sredini pa je večji kvader s kipom sv. Barbare, delom Staneta Kolenca iz leta 1933. Obeležje nad grobnico rudarjev, umrlih v nesreči v jami Ojstro 8. 4. 1971, je sestavljeno iz šestih različno žlebljenih kvadrov, na nekaterih so pritrjene manjše kvadratne napisne plošče, na osrednjem kvadru pa je poleg napisa žarkast vzorec. Spomenik na grobnici duhovnikov je leta 1971 izdelal kamnosek Franc Saksida z Dola; sestavljen je iz kvadra z napisno ploščo in samostojno stoječega križa z reliefom s trnjem kronanega Kristusa.

Grobnica padlih borcev (RNKD ev. št. 28354) je bila urejena leta 1959, obnovljena pa 1968; ob na večjega postavljen manjši kamniti blok je naslonjena napisna plošča, grobnico pa obdaja kamnit okvir.

- 48 Na nagrobniku uradnika Frica Barachini (sig. d. sp. *KOCIANČIČ*) je bronast relief sv. Evstahija, delo Fritza Dillerja (sig. d. sp. *F. Diller* / [19]12). Nagrobnik družine Lisac (Drago + 1944) ima na betonski kvader z napisno ploščo naslonjeno betonsko figuro žalovalke. Nagrobnik družine Pust (Jera + 1920) krasi novejši kamnit relief s trnjem kronanega Kristusa.
- 49 Nagrobnik družine Krištofič (Franc + 1933, Amalija + 1955) obstopata toskanska polstebra, nad
47 preklado pa se dviga polkrožna plošča z reliefom deklice. Nagrobnik družine Doberšek (Miha + 1953) ima v šilastoločnem zaključku kamnit doprsni relief Kristusa, ki nosi križ. Nagrobnik
- 46 družine Draksler (Jaka + 1940) ima obliko stebrnega znamenja s štirimi polkrožno sklenjenimi odprtinami na nastavku; v dveh sta postavljena manjša kipa, sv. Florijan in Dobri pastir. Modernistični nagrobnik družine Killer (Pavla + 1933) je bržkone delo kamnoseško-kiparskega podjetja Franja Kunovarja in Borisa Kalina.

Viri: Gedenkbuch Doll; spomeniki.blogspot.com/2012/05/dol-pri-hrastniku-grobisce-borcev-na.html (stanje 29. 7. 2013).

Literatura: OROŽEN 1881, str. 375; *Spomenik* 1933; OROŽEN 1958, str. 678; IVANČIČ LEBAR 2000, str. 151; ROZINA 2013, str. 193.

KAPELICE IN ZNAMENJA

Kapelica Srca Jezusovega

Zidana kapelica zaprtega tipa in pravokotnega tlorisa, ki stoji ob hiši Partizanska ulica 1, je krita z dvokapno opečno streho. Zunanjščino členi le talni zidec, ločni vhod pa je zaprt s kovanimi vratci. V banjasto obokani notranjščini je menza, na zadnji steni pa visi tisk z upodobitvijo Srca Jezusovega.

Kapelica Brezmadežne

Zidana kapelica odprtega tipa stoji ob križišču nasproti hiše Planinska cesta 4. Stavba 50 pravokotnega tlorisa je na začetku zaključena z apsido. Zunanjščino obteka talni zidec. Nad šilastoločnim pilastrskim vhodom, zaprtim z zastekljenimi vrati, je letnica 1905. Stranski steni členita enako kot vhod oblikovani šilastoločni okni. Pod dvokapno opečno streho je profiliran strešni venec. V banjasto obokani notranjščini je menza, nad katero je kupolasto zaključena pokrožna niša s šilastoločnim vhodom; lok nosita marmorirana toskanska tričetr-tinska stebra. V niši je kip Brezmadežne (les, v. ok. 100 cm).

Kapelica Marije Kraljice

Zidana kapelica zaprtega tipa stoji ob cesti pred hišo Cesta VDV brigade 45 in je bila poleti 2013 močno poškodovana; postavljena je bila verjetno v prvi četrtini 20. stoletja. Stavba pravokotnega tlorisa je krita z opečno dvokapno streho, pod katero je venčni zidec. Segmentni vhodni lok, sta nosila polkrožna slopa, vhod pa so zapirala kovana vratca. Stranski steni členita slepi polkrožni okni s profiliranim okvirjem. V banjasto obokani notranjščini je menza, nad katero je v zastekljeni, banjasto obokani niši stal kip Marije Kraljice.

Znamenje

Na začetku naselja, severno nad cesto Hrastnik-Laško, nasproti pokopališkega parkirišča, stoji križ z lesenim hrbtiščem, pokrit z dvokapno valovito pločevinasto streho; na njem je pritrdjen Križani (bron, v. korpusa 83 cm).

JAVNI SPOMENIKI

Spomenik NOB

RNKD ev. št. 28349.

- 51 Spomenik stoji sredi Trga borcev NOB, južno od župnijske cerkve; sprva je stal bližje stavbi kmetijske zadruge (Trg borcev NOB 12). Njegovo prvotno podobo je leta 1952 zasnoval arhitekt Peter Trpin, leta 1969 pa je bil spomenik predelan in zdaj vključuje steber v Trbovljah odstranjenega spomenika padlim v prvi svetovni vojni. Leta 1976 je bil spomenik prestavljen bližje cerkvi, njegova okolica pa je bila preurejena leta 2000. Obležje stoji na dvignjenem, delno ograjenem platoju. Za njim kot kulisa stoji betonska rebrasta ograja, ki jo na sredi prekinja napis *28. VI OF 1941*. Na nizkem betonskem podstavku okrogle oblike stoji visok žlebljen kovinski valj, ki ima v zgornjem delu vtisnjeno petokrako zvezdo, na sredini pa je prekinjen z ožjim kamnitim valjem, v katerega so vklesana imena padlih borcev.

Viri: spomeniki.blogspot.com/2012/05/dol-pri-hrastniku-spomenik-nob.html (stanje 29. 7. 2013).

Literatura: IVANČIČ LEBAR 2000, str. 149, 160.

Spomenik osamosvojitveni vojni

- 52 Spomenik, ki stoji na Novem Dolu, desno od ceste Dol pri Hrastniku-Kal, je delo arhitekta Igorja Ajtiča. Postavljen je bil leta 2011 na mestu, kjer so enote milice leta 1991 vzpostavile zbirni center za 400 vojnih ujetnikov. Na nižjem platoju osmerokotnega tlora, do katerega vodita dve stopnici, stoji kamnit blok trapezaste oblike (sig. d. sp. *I. AJTIČ UDIA*), na katerega sta pritrjeni dve marmornati napisni plošči.

Viri: spomeniki.blogspot.com/2012/06/hrastnik-vojna-za-slovenijo.html (stanje 29. 7. 2013).

PROFANE STAVBE

Cesta VDV-brigade

Št. 2: Z dvokapnico pokrita pritlična hiša, v kateri imata sedež krajevna skupnost in klub upokojencev, ima štiriosno pročelje, ki ga obteka talni zidec, členijo pa ga poleg vhoda še tri široka pravokotna okna z s štukom bogato okrašenimi okenskimi okvirji z ušesci

in stiliziranimi sklepniki ter lizene. Stranski steni sta prav tako štiriosni z ožjimi pokončnimi okni, podstrešno nadstropje pa členita dve okni in trije okrogli zračniki. Stavba je bila zgrajena najverjetneje v prvi četrtini 20. stoletja.

- Št. 11:** Z dvokapnico krita enonadstropna stanovanjska hiša s štiriosnim pročeljem in triosno stransko fasado ima v nadstropju nad zidcem, ki obteka celotno stavbo, ohranjene okenske okvirje s stiliziranim sklepnikom, medtem ko je pritličje predelano; zgrajena je bila verjetno v prvi četrtini 20. stoletja.
- Št. 36:** Pritlična in podkletena stanovanjska hiša, morda nekdanja gostilna, stoji ob glavni cesti, ob odcepu, ki vodi v Črdenc. Zunanjščino obdaja talni zidec iz kamnitih klesancev. Petosno pročelje členijo okenski in vratni okvirji s stiliziranim sklepnikom in poudarjeno preklado in prekladno strešico. Stranski fasadi sta v pritličju triosni, podstrešno nadstropje pa osvetljujeeta dve okni. Severni vogal pročelja je bil ob zadnji prenovi predelan, tako da je zdaj porezan in odprt z balkonskimi vrati, ki vodijo na manjši polkrožen podest. Na zadnji strani je mlajši prizidek s teraso. Ob hiši, ki je bila s historističnimi arhitekturnimi elementi okrašena verjetno v prvi četrtini 20. stoletja, je tudi večje, z lizenami členjeno gospodarsko poslopje, bržkone še iz 19. stoletja.

Planinska cesta

- Št. 3: Osnovna šola,** ki je od leta 1970 podružnica hrastniške osnovne šole narodnega heroja Rajka, je bila zgrajena med letoma 1928 in 1930 po načrtih arhitekta Karla Husa. V šolskem letu 1971/72 je bila povišana za eno nadstropje, leta 1999 pa ji je bila prizidana športna dvorana Dolanka. Dvonadstropna zgodnjemodernistična, rahlo v breg postavljena stavba ima v tlorisu obliko črke T. Sestavljajo jo klet, visoko pritličje in nadstropji. Stavbo obteka rustičen talni zidec. Kletno etažo obdaja plitva rustika iz pravokotnih pasov. Devetosno pročelje poudarja izven glavne osi postavljeno razgibano dvoravno stopnišče, sredi katerega je večje okroglo okno, ob vznožju pa ga krasita dve kamniti vazi. Stopnišče vodi do glavnega vhoda s stiliziranim »rustičnim« portalom in nadstreškom. Poudarjene police in strešice širokih pravokotnih oken ustvarjajo vtis zidcev, ki vertikalno členijo sicer gladko fasado; nad okni pritličja je okrasje v obliki diskov. Naknadno dozidano, z neprekinjenim nizom oken razrahljano drugo nadstropje je dobro vkomponirano v starejšo stavbo. Severno steno poleg oken različnih velikosti in diskastega okrasja krasi dekoracija v obliki stiliziranih girland. V notranjščini

so prostori razporejeni vzdolž pod pravim kotom sekajočih se hodnikov, na sečišču pa je jaškasto stopnišče. V avli je bila leta 1954 vzdana spominska plošča učitelju Emilu Hameršku ter kurirju in skojevcu Borutu Pustu.

Literatura: IVANČIČ LEBAR 2000, str. 155-156; ROZINA 2013, str. 191.

Pod Javorjem

- 54 **Št. 7:** Večstanovanjska, delno v hrib postavljena stavba z značilno modernistično zunanjščino je bila zgrajena morda v petdesetih letih 20. stoletja. Dvoipolnadstropno zaprto stavbo, ki jo tvorita dva različno visoka kubusa, na južni strani odpirajo vogalni balkoni z novejšo ograjo.

Trg borcev NOB

Št. 1: Gasilski dom domuje v stavbi stare osnovne šole, ki je bila prva namensko zgrajena šolska stavba v laškem okraju. Sezidana je bila leta 1861 pod vodstvom zidarskega mojstra Mihaela Zinuttija in leta 1896 povečana. Gasilsko društvo, ustanovljeno leta 1901, ima tu svoje prostore od 1930, ko so zgradili sedanjo šolo; dom so dvakrat obnovili, prvič leta 1964, drugič pa leta 1981.

Z dvokapnico pokrita enonadstropna stavba ima petosno pročelje, ki ga poleg pravokotnih oken in vrat členita talni in vodoravni zidec. Nad osrednjim delom se dviguje stopničasto razgiban, trikotno zaključen podstrešni nadzidek. Na pročelje je bila leta 1953 vzdana spominska plošča padlim članom gasilskega društva, na kateri je poleg napisov na desni strani upodobljena ženska figura z vencem, ob plošči pa je na konzolo postavljena kamnita vaza. Na severni strani se gasilskega doma drži moderna montažna garaža.

Literatura: OROŽEN 1958, str. 700, 719; IVANČIČ LEBAR 2000, str. 153, 155, 172; ROZINA 2013, str. 191.

- 55 **Št. 3: Župnišče** (RNKD ev. št. 27445) je bilo zgrajeno v letih 1910-1911 pod vodstvom polirja Massima Fantinuttija. S strmo čopasto dvokapnico pokrito enonadstropno historistično stavbo obteka talni zidec, vogali stavbe pa so poudarjeni z rustičnimi lizenami. Pritličje od nadstropja ločuje ozek profiliran zidec. Pročelje je petosno, osrednja os z vhodom rizaritno izstopa. Pritličje rizarita je izvedeno v rustiki iz pasov, v nadstropju pa ga ob straneh zaključujeta dve rustični lizeni. Nad ločnim vhodom s pravokotnimi vhodnimi

vrati in lunetno nadsvetlobo je sklepni kamen z letnico 1910. Stranski fasadi sta triosni, podstrešno nadstropje pa osvetljuje par oken; vsa okna so pravokotne oblike s profiliranimi okenskimi okvirji s stiliziranim sklepnikom.

Viri: Gedenkbuch Doll.

Literatura: OROŽEN 1958, str. 680.

Št. 5: Enonadstropna, z dvokapnico pokrita trgovsko-stanovanjska hiša je bila zgrajena mor- 56
da v prvi tretjini 20. stoletja. Petosno pročelje v pritličju členijo pravokotna vrata in velika izložbena okna, okna v nadstropju pa so okrašena s stiliziranimi segmentnimi čeli. Pritličje je od nadstropja ločeno z dvojnim vencem, v katerega so pod okna vstavljeni pravokotni okvirji. Osrednja os glavne fasade rizalitno izstopa, na vrhu pa nadrašča gabarite za podstrešno nadstropje, pokrito s čopasto dvokapnico. Glavni vhod obstopata na štirikotne baze postavljena okrogla polslopa, ki nosita balkon, v prvem nadstropju pa sta ob balkonskih vratih dve pravokotni okni, ki jih zgoraj v zaključeno celoto povezuje vegetabilna dekoracija iz štuka. V podstrešnem nadstropju rizalita je večje polkrožno sklenjeno okno.

Št. 10: Z dvokapnico krita enonadstropna stavba, **nekdanja posojilnica**, zdaj gostilna Mile-
na, je bila zgrajena leta 1901. Pritličje petosnega pročelja je bilo predelano, sedaj ga členi rustika iz pasov, obteka pa talni zidec. Okna in vrata so pravokotne oblike s poudarjenimi okvirji. Gladko ometano nadstropje, ki je ohranilo prvotno členitev, je od pritličja ločeno s profiliranim vencem. Glavno os poudarjata rustični lizeni; enaki lizeni ob straneh zaključujeta nadstropje. Pravokotna okna obdajajo štukirani okvirji s stiliziranim sklepnikom, pod okenskimi policami pa je okrasje v obliki pravokotnika. Pod napuščem teče profiliran podstrešni venec. Stranski fasadi ob straneh zaključujeta rustični lizeni, s profiliranim vencem ločeno nadstropje pa toskanska pilastra.

Literatura: IVANČIČ LEBAR 2000, str. 157.

Št. 11: Z dvokapnico krita enonadstropna trgovsko-stanovanjska stavba iz začetka 20. stolet-
ja je bila v novejšem času nekoliko predelana za potrebe trgovine in na južni strani podaljšana s prizidkom. Pritličje petosne fasade obteka talni zidec, členijo pa ga rustika iz večjih kvadrov ter pravokotne vratne in okenske odprtine. Nadstropje, ki je obdržalo prvotni videz, je gladko ometano, pravokotna okna pa obdajajo klasicistični okvirji s podokenskimi paneli, okrašenimi s stiliziranimi girlandami.

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

46

47

48

49

50

53

54

55

56

Razloženo naselje na slemenu nad dolino Save sestavljajo gručasti zaselki Kupča vas, Mačkovec, Skopno, Sv. Jurij in Terišče; v urbarju laškega gospostva iz leta 1524 je omenjena Kupča vas z dvema kmetijama in eno polkmetijo. Gore se od druge polovice 18. stoletja niso bistveno spremenile. Na vzpetini Sv. Jurij stoji z obzidjem obdana cerkev, nekoliko nižje od nje pa je stara mežnarija (Gore 38) z delno ohranjenim kamnitim ramenskim portalom. Zunaj pokopališča, vzhodno pod cerkvijo, je nekoč stala kapela sv. Ahacija iz začetka 16. stoletja, ki je bila, sodeč po risbi Janeza Krstnika Gajšnika iz 1747, enoladijska z ravno zaključenim oltarnim delom in zvončnico nad vhodom; nadškof Karel Mihael Attems jo je ob vizitaciji leta 1756 zaradi pomanjkljive opreme prepovedal uporabljati, zato so jo kmalu zatem podrli in namesto nje prizidali kapelo cerkvi na severni strani ladje. Do leta 2013 je ob cesti proti Turju, pri domačiji Gore 36, stala kapelica sv. Križa (po domače Mrzlakova), pri kateri so se ustavljale procesije, od nje pa je šel tudi pogrebni sprevod; najprej je bil iz nje ukraden lesen Križani, leta 2013 pa je bila kljub nasprotovanju domačinov podrt.

Viri: Jožefinski vojaški zemljevid, sekcija 193; Franciscejski kataster za Štajersko, C 74 (Sv. Jurij pri Hrastniku) A 04; ustna informacija Bože Herek.

Literatura: OROŽEN 1958, str. 27; KOROPEC 1976, str. 258; ATTEMS 1991, str. 423; *Zasavje* 1998, str. 67; ROZINA 2009, str. 153–155; PLANINC, IVANČIČ LEBAR 2010, str. 9; ROZINA 2013, str. 210–211.

Podružnična cerkev sv. Jurija

(župnija Dol pri Hrastniku)

RNKD ev. št. 2947.

Lega

Nekoliko proti jugovzhodu obrnjena cerkev stoji na vzpetini, znotraj po sredini 18. stoletja 57 obzidanega pokopališča. V obzidani prostor vodita dva vhoda; do jugovzhodnega vodi kamnito stopnišče, ob vhodu stoji le en kamnit slop s piramidastim zaključkom, medtem ko je od drugega ostal le še kamniti zaključek, postavljen na vrh betonske škarpe. Vanjo je, desno od vhoda, vzdana kapelica. Nasproti vhoda je na pokopališču postavljen pokopališki križ.

Gajšnikova risba
cerkve sv. Jurija v Gorah, 1747

Zgodovinski podatki

Po legendi je dal neki laški graščak tik pod vrhom hriba Sv. Jurij najprej zgraditi kapelo sv. Ahacija, nato pa še cerkev; morda gre za Hansa Turjaškega, ki je bil zakupnik laškega gospostva v letih 1515–1529. Cerkev sv. Jurija je bila zgrajena bržkone leta 1520 (vsaj ladja), o čemer je do obnove leta 1998 pričal napis *ERECTA A. 1520 P.*, vklesan na prekladi glavnega portala. V virih je prvič omenjena v popisu kranjskih cerkvenih dragocenosti iz leta 1526 (*Im Turye*). Vizitacijsko poročilo savinjskega arhidiakona Bernarda Mauriškega iz leta 1672 jo omenja kot radeško podružnico nadžupnije Laško »visoko v gorah«, pod upravo vikarja Gregorja Graffenfelderja. Tudi Valvasor jo v *Slavi vojvodine Kranjske* iz 1689 navaja kot eno od desetih podružnic vikariata sv. Petra v Radečah, leta 1770 pa jo je goriški nadškof Karel Mihael Attems prenesel na dolski vikariat, ki je bil naslednje leto povišan v župnijo. Janez Krstnik Gajšnik v svoji topografiji iz leta 1747 poroča, da je bila leta 1722 obokana ladja. V cerkvi so bili trije neposvečeni oltarji, poleg velikega v prezbiteriju še oltar Žalostne Matere božje na evangelijski in oltar sv. Mateja apostola in evangelista na listni strani ladje, na predeli slednjega je bila napisana letnica 1673. Zakristija je bila v pri-tličju zvonika, v katerem so viseli trije zvonovi. Z Gajšnikove risbe je razvidno, da cerkev takrat še ni bila obzidana, ladja, prezbiterij in zvonik pa so imeli bolj ali manj današnjo podobo. Po vizitaciji goriškega nadškofa Attemsa leta 1756 so cerkvi na severni strani pri-zidali Križevo kapelo in vanjo prenesli kipe iz porušene kapele sv. Ahacija. Leta 1856 so bili v zvoniku obešeni trije zvonovi: veliki iz leta 1602, delo ljubljanskega zvonarja Elije Somraka, srednji, delo Nikolaja Urbana Boseta iz leta 1670, in najmanjši iz ljubljanske livarne Dimitz iz leta 1737. Pri ljubljanski livarni Samassa so leta 1871

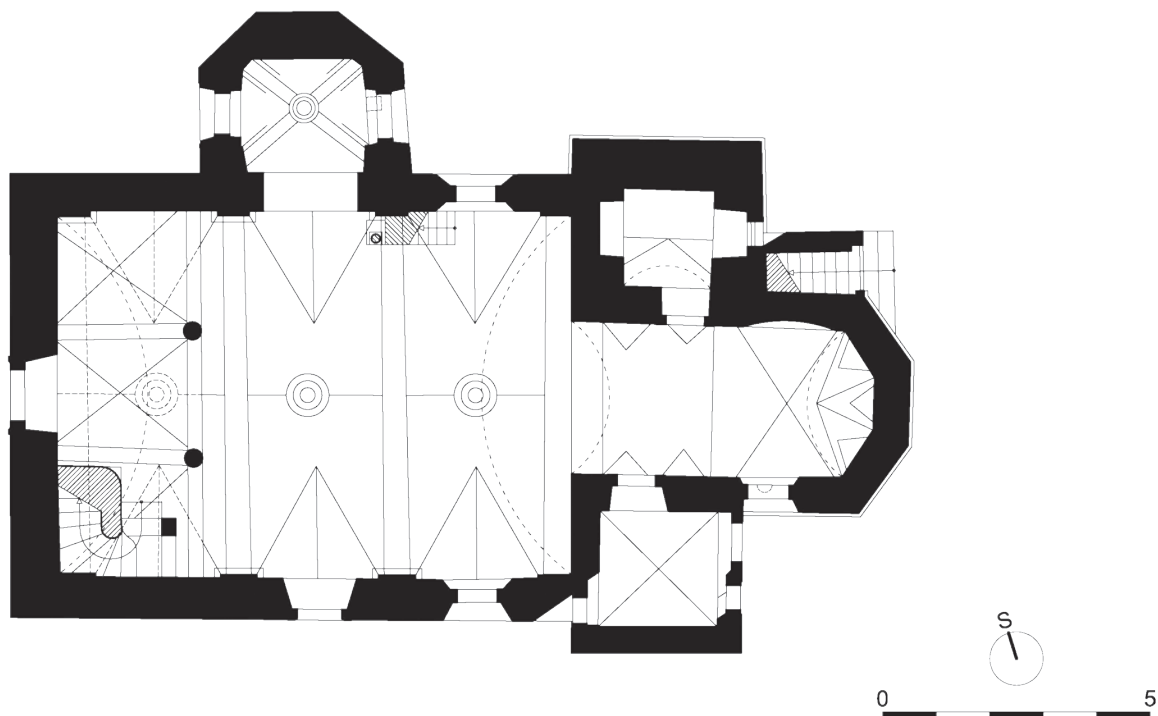
nabavili nov veliki zvon, deset let kasneje so sem prenesli nekdanji veliki zvon iz dolске cerkve. V drugi polovici 19. stoletja sta zvonik in prezbitერიj dobila neogotski strehi, vsi oltarji pa so bili predelani; leta 1884 je potekala obnova celotne cerkve. Leta 1916 je bil za potrebe vojne odvzet Samassov veliki zvon.

Leta 1980 je bilo popravljenostrešje, obnovljena je bila streha zvonika, tedaj pokrita z bakreno pločevino, skril na ladji pa je bil nadomeščen z bobrovcem. V letih 1996-1997 je bila urejena drenaža in popravljen je bil podporni zid okoli cerkve. V naslednjih letih so bila opravljena restavratorska dela v Križevi kapeli, kamnosek Vojko Urisk pa je naredil tri nove portale iz peščenjaka. Leta 2000 so bili utrjeni oboka v prezbitერიju in zvonici, temeljni zidovi v zakristiji in ladijske stene, obnovljena je bila fasada in restavriran veliki oltar (Anton in Gregor Podkrižnik). Leta 2002 sta bila postavljena nova oltarna miza in ambon.

Arhitektura

V tlorisu pravokotna ladja ima sredi severne stene prizidano globoko tristrano sklenjeno kapelo, ob dolgem in ozkem tristrano sklenjenem prezbitერიju pa stojita kvadraten zvonik s pokritim stopniščem na severni in kvadratna zakristija na južni strani. Fasado členi kamnit portal s profiliranim ušesastim okvirjem, ogredjem in bakrenim nadstreškom, v osi nad njim pa sta zamreženo ležeče pravokotno okno in pravokotna lina.

Vzdolžni steni ladje na vzhodnem koncu predira po eno pravokotno okno, v nadstropju južne stene pa so nanizana tri kamnita lunetna okna; v osi pod srednjim je glavnemu podoben stranski vhod v cerkev. Stransko kapelo osvetljujeata pokončni pravokotni zamreženi okni s kamniti okvirjema v zahodni in vzhodni steni, prezbitერიj pa enako okno v južni steni in delno zazidano lijakasto poglobljeno kamnito okroglo okno v vzhodni steni. Prezbitერიj obtekata talni zidec, na vrhu zaključen s kamnitim svitkom, tik pod napuščem pa kamnit svitkast venec. V zakristijo vodi preprost kamnit portal s profiliranim nadstreškom na vzhodni strani, levo od njega je vzdano manjše skoraj kvadratno okno s kamnitim okvirjem in kovano mrežo; enako okno je tudi ob vogalu v zahodni steni zakristije. Ladjo, kapelo in zakristijo obteka preprost podstrešni venec. Vhod na stopnice, ki vodijo v dvonadstropni zvonik, je na vzhodni strani, tik ob zaključku prezbitერიja. Zvonik obteka pristrešen talni zidec, nadstropji pa ločita kamnita svitka. Vzhodno steno členita kamniti pravokotni lini v pritličju in nadstropju, na vrhu pa stolp na vsaki strani predira po ena pravokotna lina za zvonove; v trikotnem čelu neogotske pločevinaste korenaste strehe je na vzhodni strani naslikana številčnica ure. Dvokapni strehi ladje in kapele sta pokriti z opečno, pultni strehi zvonikovega stopnišča in zakristije, dvokapnica prezbitერიja s piramidastim zaključkom in zaključek strehe nad kapelo pa z bakreno pločevino.

- 58 Vzdolžni steni v notranjosti ladje členijo marmorirani toskanski pilastri; nad razgibanim ogredjem s profiliranim venčnim zidcem rastejo iz njih oproge banjastega oboka, poslikane z rastlinskim vzorcem, ki ladjo delijo v tri traveje. Na temenu oboka, v katerega se grebenasto zarezujejo s sredinskim grebenom poudarjene sosvodnice, je v vsaki traveji venček iz štuka, vse tri pa v ravni črti povezuje greben, prekinjen z oprogami. Ob zahodni steni ladje je zidan pevski kor: dva kamnita toskanska stebra nosita tri nepravilno polkrožne loke, ograjo pa členi par pilastrov nad stebroma in dva profilirana horizontalna zidca. V jugozahodnem kotu križnogrebenasto obokanega podkorja vodijo na kor zavite kamnite stopnice. Sredi severne stene ladje je slavoločna odprtina, ki vodi v stransko kapelo s porezanimi koti; polkrožni slavolok nosi par pilastrov. Vogalni konzolni nastavki v obliki ogredja nosijo diagonalne oproge križnega oboka, na križišču katerih je venček iz štuka.

V prezbitერიj vodi pilastrski slavolok z volutastim sklepnikom, nad njim pa je napis *DAJ NAM DANES NAŠ / VSAKDANJI KRUH!* Tlak v prezbitერიju je za stopnico višji od ladijskega. Obok je banjast in v prvem delu členjen s sosvodnicami, v zadnjem delu pa križnogrebenast. Stene poleg oken členita le kamnit portal, ki vodi v zvonico, in ločni kamnit portal, ki vodi v križno obokano zakristijo. Cerkev je tlakovana s cementnim estrihom.

Oprema

Veliki oltar iz okoli 1670, ki stoji na za stopnico od tlaka višjem podestu, je zaradi ob- 61
nove nekoliko okrnjen; manjkajo stebri, ki zdaj ležijo za oltarjem sv. Križa, antependij in 62
angelca z ogredja pa so delno hranjeni v dolskem župnišču, delno pa v zakristiji. Na kva- 66
drasti zidani menzi, pred katero bi moral stati antependij z upodobitvijo sv. Jurija v boju 66
z zmajem (olje na lesu, 95 x 52 cm; zdaj v župnišču), stoji lesen tabernakelj izbočenega 62
tlorisa, ki ga flankirata voluti, na valovitem segmentnem zatrepu pa stoji leseno razpelo; 62
vratca krasi plitev relief keliha s hostijo. Na predeli je stal par stebrov, ki sta nosila 62
razgibano ogredje z okrajkoma in atiko. V tronu je kip sv. Jurija na konju, ki s sulico ubi- 62
ja zmaja (les, 78 x 62 x 20 cm). Na izbočenih delih predele in pod kot baldahin izbočenima 62
deloma ogredja stojita kamnita kipa v viteški opravi, ki verjetno nista del prvotne oltar- 63
ne opreme: levo je sv. Primož v hermelinastem plašču in z levom ob nogah (peščenjak, v. 91 63
cm), desno sv. Florijan, ki iz golide zliiva vodo na model cerkvice (peščenjak, v. 92 cm). V 64
atiki, katere razgibano ogredje z okrajki bi prav tako morala nositi stebra, stoji v ločni 65
niši lesen kip Brezmadežne (v. 80 cm), na vrhu pa je z akantovima volutama obdan medaljon, 65
v katerem je naslikan golob sv. Duha; na okrajkih bi morala sedeti kipa angelcev (les, v. 65
obeh ok. 50 cm; v zakristiji). Oltarno arhitekturo ob straneh krasi pozlačeno akantovje. 65
Steborni oltar Žalostne Matere božje, ki stoji na kamnitem podestu levo ob slavoločni steni, 71
je datiran v čas okoli 1710–1724. Na preprosti zidani menzi stoji lesen škatlast tabernakelj 71
z upodobitvijo keliha s hostijo na vratcih, na njem stoji leseno razpelo. Iz predele izsto- 71
pata podstavka za par marmoriranih korintskih stebrov, ki nosita razgibano ogredje s profi- 71
liranim venčnim zidcem; v tronu z baročno razgibanim ločnim zaključkom je kiparska skupina 72
Pietà z angeloma objokovalcema (les, 85 x 75 x 25 cm). Ob straneh predele volutasti konzoli 72
nosita krili s korintskima pilastroma, desno stran nastavka pa zaključuje pozlačeno akan- 72
tovje; na konzolah stojita lesena kipa, sv. Jožef (?) na levi (les, v. 96 cm) in sv. Janez 74, 75
Evangelist (les, v. 93 cm) na desni strani. V prevojno-segmentni školjčni atiki je v tondu 73
med oblaki kip Boga Očeta z zemeljsko kroglo, vrh atike pa krona akantov baldahin. Kipi so 73
pripisani kiparju Janezu Gregorju Božiču. 73
Desni stranski oltar, posvečen evangelistu Mateju, stoji na kamnitem podestu desno ob slavo- 67
ločni steni. Na pravokotni kamniti menzi stoji pred lesenim oltarnim nastavkom leseno razpelo. 67

Nastavek je postavljen na visok podstavek s parom slopov, ki podpirata bazi z akantovjem prekritih kompozitnih stebrov. Bazi krasita angelski glavici, predela, kjer je bila nekoč napisana letnica 1673, pa je prazna. V tronu je kiparska skupina evangelista sv. Mateja z otrokom, ki mu pridržuje posodico s črnilom (les, 76 x 45 x 17 cm), na volutastih stranskih konzolah pa stojita lesena kipa evangelistov sv. Marka (v. 60 cm) z levom na levi in sv. Luke (v. 63 cm) z volom na desni; nad njima sta na venčni zidec ogredja pritrjena vegetabilna krilna baldahina. Prekinjeno ogredje, okrašeno z angelskima glavicama, nosi okrajka in atiko, med njima pa sedita lesena angelca (oba v. ok. 40 cm). V ločni niši atike stoji novejši lesen kipec Brezmadežne (v. ok. 25 cm), ogredje atike pa podpira par toskanskih pilastrov, ki ju v spodnjem delu krasi akantovje; to krasi tudi stranska zaključka atike, na vrhu pa jo zaključuje majhna luneta, obdana z akantovima volutama. Oltarna arhitektura je večinoma še iz 17. stoletja, kipi (z izjemo Brezmadežne) pa so bili izdelani v prvi polovici 18. stoletja, malo pred letom 1747; oltarni nastavek je bil delno predelan v 19. stoletju.

68 69, 70 Oltar sv. Križa v stranski kapeli sestavlja na izvotljeno zidano menzo postavljena lesena kulisa z obhodnima lokoma s konca 19. stoletja. Na sredini je leseno razpelo (v. korpusa 197 cm), ki ga obdajajo na nizke baze razpostavljeni manjši baročni leseni kipi svetnikov, prineseni iz kapele sv. Ahacija; na obhodnih lokih stojita sv. Frančišek Ksaver (v. 64 cm) 77 78 levo in sv. Izidor (v. 60 cm) desno, križ pa na lesenem ozadju flankirata sv. Ahacij (v. 63 79 cm) levo in sv. Anton Padovanski (v. 52 cm) desno.

60 Pred vhodom v kapelo je ob pilaster prislonjena in na toskanski steber postavljena kamnita prižnica osmerokotnega tlorisa, na katero vodijo kamnite stopnice. Na konzolicah ob vogalih kancele stojijo stebriči s kompozitnimi kapiteli, kartušaste ploskve med njimi, ki so bile nekoč poslikane s cvetličnimi motivi, pa so zdaj prebarvane.

Na vzdolžnih stenah prezbiterija stojita na lesenih konzolah kipa Srca Jezusovega in Lurške Marije (oba les, v. ok. 82 cm), bržkone iz začetka 20. stoletja; na jugozahodni steni prezbiterija visi tudi procesijski križ (les, v. korpusa 52 cm).

Postaje križevega pota (39 x 50 cm) so barvne reprodukcije po Führichu.

82 V cerkvi sta dve banderi iz 1887, katerih vrhova sta bogato okrašena s Kristusovim in Marijinim monogramom; na enem sta upodobljena Brezmadežna in sv. Marija Magdalena, na drugem sv. Florijan in sv. Janez Evangelist (vse o. pl., 39 x 52 cm). Na spodnji strani procesijskega neba so upodobljeni angeli, ki častijo sv. Rešnje telo (o. pl., 158 x 116 cm). Nebo in banderi so bili prineseni iz leta 1968 porušene podružnične cerkve sv. Magdalene v Govcah nad Laškim.

Pri vseh v ladjo sta vzdana kamnita kropilnika v obliki školjkaste čaše z robom; podoben jima je tudi kropilnik v zakristiji.

Spodnji del tridelne marmorirane orgelske omare iz let 1830–1831 je vdolan v korno ograjo. 59
Na rahlo izbočenem srednjem delu je upodobljena sv. Cecilija pri igranju orgel, na ravnih ploskvah ob njej pa sta naslikana levo angel, ki piha v rog, in desno David, ki igra na harfo. Nad svetnico je skoraj povsem uničen napis z letnico 1830, na srednjem delu ogredja omare s piščalmi pa je rimska letnica 1831 (AN. MDCCCXXXI.). Vrh osrednjega dela omare zaključuje prevojno-segmentni zatrep, na trikotnih zaključkih stranskih delov pa sta izrezljani cvetlični vazi.

V ladji visijo trije lestenci, novejša večramna medeninasta in razkošen lesteneč iz raznobarnega stekla iz 19. stoletja.

Na edinem zvonu je napis *ELIAS SAMBRAKH IM LAIBACH † A.D. 1602.–Z. V.*

Viri: Gajšnik 1747; Gedenkbuch Doll, str. 8, 9, 10, 143, 176, 179, 180; Gradivo ZVKD Celje; Predlog za razglasitev 1989; hrastnik.si/fileadmin/user_upload/O_Hrastniku/kulturna_dediscina/dediscina_cerkvej_jurij.pdf (stanje 29. 7. 2013).

Literatura: VALVASOR 1689, 8, str. 793; OROŽEN 1881, str. 378–380; JANISCH 1885, str. 1137; KOBLAR 1895, str. 198; Pokopališča 1916, str. 331; *Krajevni leksikon* 1937, str. 287–288; OROŽEN 1958, str. 60–61, 678; KOROPEC 1976, str. 256; OŽINGER 1976, str. 283; VRIŠER 1976, str. 329, 330; ATTEMS 1991, str. 423; VRIŠER 1992, str. 58, 59, 210; AMBROŽIČ 1993, str. 73, 94, 129; HEREK 2000; *Letopis* 2000, str. 549; ŽNIDARŠIČ GOLEC, VOLČJAK 2005, str. 120; BADOVINAC 2006 a; HOHKRAUT 2009, str. 23–24; *Orožnova zgodovina* 2009, str. 293; ZUPANČIČ 2009; JERMAN 2012, str. 45; ROZINA 2013, str. 211.

Pokopališče

Na pokopališču stoji lesen pokopališki križ, verjetno iz 19. stoletja. Križ z lesenim, baročno razgibanim hrbtiščem je pokrit z valovito strešico, na njem je pritrjen lesen polihromiran korpus (v. 110 cm). Na betonskem podstavku je vrezana letnica zadnje obnove 1988. 83

Kapelica sv. Križa

V vzhodno cerkveno obzidje vgrajena kapelica odprtega tipa in pravokotnega tlorisa je pokrita z dvokapno opečno streho; zidec, na katerem stojita toskanska stebra, ki nosita vhodne loke, se naslanja na obzidje. Nad polkrožno zaključenim glavnim vhodom z rustično oblikovanim lokom je trikotno čelo z zdaj prazno nišo, bočna vhoda pa sta šilasto zaključena. V križno obokani notranjščini je leseno razpelo (v. korpusa 100 cm), na hrbtni strani kapelice, obrnjeni na pokopališče, pa je večja plitva, ravno zaključena niša z manjšo prazno nišo na vrhu.

Znamenje

- 84 Sredi vasi, pri hiši Gore 41, stoji na mestu, kjer naj bi bil umrl neki popotnik, leseno znamenje, verjetno iz začetka 20. stoletja. Križ z lesenim hrbtiščem je pokrit z dvokapno streho, na njem pa je pritrjen lesen Križani (v. korpusa ok. 40 cm).

Znamenje

Člani planinskega društva so leta 1996 pri mežnariji na temelju starejšega znamenja postavili nov lesen križ z manjšim razpelom serijske izdelave; znamenje je bilo blagoslovljeno istega leta.

Viri: Gedenkbuch Doll; ustna informacija Bože Herek.

58

59

60

61

62

63

64

65

66

67

68

69

70

71

72

73

74

75

76

77

78

79

80

81

82

83

84

Razpotegnjeno in delno sklenjeno pozidano mestno naselje leži v hrastniški dolini ob potoku Boben; na severu sega do soteske pod Čečami, na jugu pa do reke Save. Območje Hrastnika je bilo, kot pričajo najdbe, hranjene delno v hrastniškem muzeju, delno pa v Narodnem muzeju Slovenije v Ljubljani, poseljeno že v rimski dobi. V srednjem veku je na Dolinškovi skali stal grad Freudeneck, v virih zadnjič omenjen v 15. stoletju. V drugi polovici 18. stoletja je bilo na območju Hrastnika več vasi in zaselkov kmečkega značaja: (Stari) Hrastnik (gručasta vas na širokem slemenu nad levim bregom Bobna), Log (manjša gručasta vas z mlinom na desnem bregu Bobna), Zavodnje (razloženo naselje v spodnjem delu doline Bobna), Šibenik, pozneje imenovan tudi Sveti Lenart (območje samotnih kmetij z romarsko cerkvijo sv. Lenarta oziroma Matere božje na Dragi, ki je segalo od Prapretnega do izliva Bobna v Savo), Cukališče ali Na Brodu (manjše naselje na levem bregu Save, ob izlivu Bobna) in Loke (samotni kmetiji na območju današnje železniške postaje). Značaj naselij se je postopoma spremenil po letu 1822, ko so v Hrastniku in leta 1853 na Ojstrem odprli rudnika premoga, s prihodom železnice Dunaj-Trst leta 1849 pa se je priseljevanje še povečalo; takrat so severovzhodno od rudnika in pri nekdanjem strojnem jašku pri Rošu zrasle prve delavske hiše. Leta 1860 sta bili odprti steklarna in kemična tovarna, kar je povzročilo delitev Hrastnika na rudarski (zgornji) in steklarski (spodnji) del, ki sta se povezala šele v obdobju med obema svetovnima vojnama. Kot posledica odprtja kemične in steklarske industrije so ob glavni cesti začele nastajati prve delavske kolonije, kasneje tudi enodružinske delavske hiše na rudniški zemlji (na obeh slemenih), t. i. hiše v zraku. Zaradi rudnika se je konec 19. stoletja začel pogrezati Stari Hrastnik, zato so se morali prebivalci tega predela izseliti.

Širitev naselja je po prvi svetovni vojni nekoliko zastala zaradi gospodarske krize, do izjemno hitrega razvoja pa je prišlo po drugi svetovni vojni; v petdesetih letih so bili zgrajeni prvi stanovanjski bloki na Logu, v šestdesetih letih pa bloki in stolpiči pri Rošu in blokovsko naselje Novi Log. Prve stolpnice na Logu so bile zgrajene v sedemdesetih letih, gradnja stolpnice pa se je nadaljevala tudi v naslednjem desetletju.

Status mesta je Hrastnik dobil leta 1952, vendar pa so z načrtnim urbanističnim urejanjem začeli šele v šestdesetih letih, zlasti po letu 1966, ko je mesto dobilo prvi urbanistični načrt. Vse do sedemdesetih let, ko so upravne ustanove preselili v zgornji Hrastnik, naselje ni imelo pravega centra, po tem pa je ta del mesta postal upravno in trgovsko središče.

Zmanjšanje industrijske proizvodnje po letu 1999 in postopno zapiranje rudnika od leta 2000 se odraža tudi v zmanjšani gradbeni dejavnosti; v naselju danes prevladuje delavska stanovanjska arhitektura, predvsem stanovanjski bloki, stolpiči in stolpnice, medtem ko je bilo v povojnih desetletjih uničenega precej starejšega arhitekturnega fonda. V mestu je nekaj tehniške arhitekturne dediščine, npr. rudniški jašek Hrastnik (RNKD ev. št. 28347), ki je lep primer železne konstrukcijske gradnje s konca 19. stoletja (postavljen 1899, posodobljen 1958), ter železniška kurilnica in lopa za lokomotive (RNKD ev. št. 27476), primer predalčne gradnje z leseno konstrukcijo in opečnim polnilom iz druge polovice 19. stoletja. Poleg delavske kolonije steklarske in kemične tovarne iz leta 1906 se je ohranila tudi hiša na Ulici prvoborcev 26 (RNKD ev. št. 19353), ostanek nekdanje rudniške kolonije, v kateri je bilo stanovanje rudarja Franca Mlakarja; v danes muzejsko urejeni stavbi je bilo v tridesetih letih 20. stoletja zbirališče hrastniških komunistov, na kar opozarja spominska plošča na fasadi.

Viri: Jožefinski vojaški zemljevid, sekcija 193; Franciscejski kataster za Štajersko, C 46 (Dol pri Hrastniku) A 06 in C 190 (Sv. Lenart pri Hrastniku) A 03, A 05.

Literatura: BREČKO 1977, str. 3-16; GODEC 1991, str. 194-196; IVANČIČ LEBAR 2000, str. 16-29; KOS 2005, str. 277; ROZINA 2013, str. 157-186.

CERKVE IN KAPELE

1 Župnijska cerkev Kristusa Kralja (župnija Hrastnik)

RNKD ev. št. 3013.

Lega

Proti jugovzhodu obrnjena cerkev s prizidanim župniščem stoji na vrhu manjše vzpetine, na začetku mestne četrti Log. Obdana je s stanovanjskimi bloki, stolpnici in parkiriščem, pred njo pa je poleg kapelice križišče, v katerem se razcepijo poti proti Studencam, Ojstremu in Prapretnemu.

Zgodovinski podatki

Območje današnje hrastniške župnije je prvotno sodilo pod pražupnijo Braslovče, kasneje pa pod župnijo Trbovlje. Leta 1929 je bila v Hrastniku ustanovljena kuracija, samostojna župnija pa je postala leta 1947. Prva leta po ustanovitvi kuracije so obredi potekali v za ta namen

preurejeni Logarjevi dvorani, leta 1935 pa je bil položen temeljni kamen za novo cerkev po načrtih ljubljanskega arhitekta Lada Khama. Gradnja je potekala poleti in jeseni 1936, tako da je 29. novembra lavantinski škof dr. Ivan Jožef Tomažič dograjeno cerkev že lahko blagoslovil; posvečena ni bila nikoli. Začasno opremo, ki jo je cerkev dobila pred blagoslovitvijo, so zamenjali šele leta 1987, ko je notranjščina dobila tudi sedanjo podobo; tedaj so zazidali slavo-ločno odprtino in oltarni prostor uredili v ladji, prvotni prezbiterij pa je zdaj del župnišča.

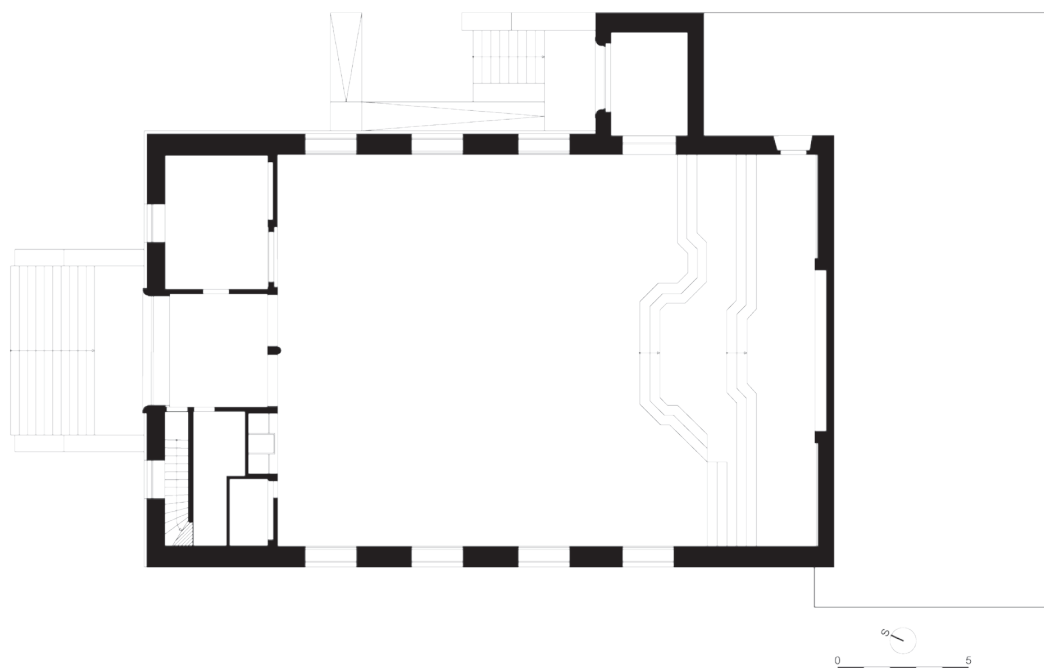
Arhitektura

V tlorisu pravokotno ladjo oklepata na jugovzhodni strani v obliki črke L nekdANJI kvadraten prezbiterij s kvadratnima zvonikom in staro zakristijo in podolgovato župnišče; le-to je delno naslonjeno tudi na severovzhodno ladijsko steno, ob njem pa stoji kvadratna veža stranskega vhoda v cerkev.

- 85 Zunanjščina cerkve je v kletnem in pritličnem delu betonska, nadstropje pa je zgrajeno iz neometane opeke. V osi fasade je široko stopnišče, ki vodi do širokega, pravokotno oblikovanega glavnega vhoda, sestavljenega iz dvojnih dvokrilnih vrat. Vhod poudarjata profilirana betonska obroba podbojev in preklade ter z bakrom prekrit betonski nadstrešek; nad njim je na steno pritrjena betonska krogla, ki nosi kovinski križ. V osi nad vhodom sta okroglo okno in ločno sklenjena podstrešna lina, fasado pa krasita tudi na vsako stran vhoda postavljeno po eno okroglo okno z betonskim okvirjem.

Štiriosni bočni steni ladje členita dve vrsti pravokotnih oken; zgornja večja so pokončna, spodnja manjša pa podolžna. Na severovzhodni strani ladje je ob severnem vogalu vhod v kletno etažo, na vzhodnem vogalu pa si sledita zaprt vetrolov stranskega vhoda v cerkev s širokimi vrati in ravno bakreno pločevinasto streho in enonadstropno župnišče (Log 6) z vhodom na glavno ulico, pokrito z enako streho kot vetrolov. Na jugovzhodni strani iz stavbne mase v nadstropju izstopa enako kot ladja visok nekdANJI prezbiterij, sklenjen z manjšo apsido. Z enotno dvokapnico pokrito stavbno telo cerkve razbijata le betonski strešni jezdec na jugovzhodnem koncu slemena ladje, oblikovan kot znamenje z ločnimi nišami, in sedemnadstropni zvonik, ki delno izstopa iz stavbne gmote. V pritličju (kletna etaža cerkve) je na jugozahodni strani razčlenjen s polkrožno zaključenim vhodom, v prvih štirih etažah s pari kvadratnih oken, sledita etaži s po enim okroglim oknom na vsaki strani in zadnje nadstropje z linami za zvonove v obliki ločnih trifor; pod njimi teče večji ločni friz. Zvonik je pokrit z ravno betonsko streho, na katero je postavljena ožja opečnata kocka s kovinskim križem na vrhu. Ob zvoniku je prizidek nekdANJE zakristije z ograjeno teraso na vrhu, enako visok kot župnišče na drugi strani.

- 86 Precej visoka cerkvena notranjščina je pokrita z lesenim mrežasto oblikovanim stropom, ki spominja na renesančne kasetirane strope. Vzдолžni steni enotno delujočega prostora poleg

oken členijo še profiliran venčni zidec, stranski vhod v cerkev, vhod v zakristijo in nekaj zračnikov.

Zidani pevski kor stoji na severozahodni strani ladje; pod njim je vhodna veža, ki jo na jugozahodni strani obstopajo stopnišče na kor, skladišče, spovednica in spovedni kabinet, na severovzhodni strani pa nekdanja krstilnica, zdaj preurejena v pisarno Karitas. Vhod z dvojnimi dvokrilnimi vrati deli vitek tričetrtinski steber, ki se izteče v spodnjem venčnem zidcu, korno ograjo pa zaključuje zgornji venčni zidec, povezan z zidcem na bočnih stenah ladje. Levo od vhoda sta spovedni kabinet in spovednica, nad katerima je uokvirjen napis ***BOG NOČE GREŠNIKOVE SMRTI***, desno pa je nekdanji vhod v krstilnico z napisom ***KDOR BO KRŠČEN BO ZVELIČAN***. Zazidani lok slavloločne stene učinkuje kot velika plitva oltarna niša. Pred njo je urejen oltarni prostor, katerega tlak je za tri stopnice višji od ladijskega, dodatne tri stopnice pa vodijo k tabernaklju. Spodnje tri stopnice na sredini izbočeno izstopajo v prostor in tako tvorijo podij, na katerem stoji oltarna miza. Oltarni prostor je tlakovan s ploščicami, pod v ladji pa je lesen.

Poslikava

- 93 V spodnji vrsti oken so vdelani vitraji z upodobitvami postaj križevega pota, delo delavnice Pavla Sušilovića iz Zagreba, izdelani v petdesetih letih 20. stoletja (posamezno okno 113 x 86 cm, sig. d. sp. na 1. postaji *P. Sušilović Zgb. Kaptol 11*). Poslikava stekel dveh slepih oken na severovzhodni steni je delo domačina Rudijsa Podlunška (posamezno okno 113 x 86 cm); na levem je upodobljen angel, na desnem pa golob sv. Duha.

Oprema

- Enotno oblikovano leseno oltarno opremo iz leta 1987 ob nekdanji slavoločni steni sestavlja jo daritveni oltar, dva ambona, tabernakelj, osmerokotni krstilnik ter stoli za mašnika in ministrante. Na steni nad škatlastim tabernakljem, postavljenim na leseno menzo, visi slika
- 87 Kristusa Kralja z veduto Hrastnika, delo Elde Piščanec iz leta 1937 (o. pl., 427 x 188 cm, sig. in dat. d. sp. *E. PIŠČANEC 1937*). Pod njo sta dve leseni plošči z reliefi, nameščeni leta 2005 v obeležitev leta evharistije; na levi sta tabli postave in ogenj, na desni pa kruh in vino ter dvanajst krogov, ki bržkone predstavljajo dvanajst apostolov.
- Na desni strani nekdanje slavoločne stene stoji lesen Božji grob iz 1987, po obliki podoben oltarni opreми; pod menzo sta kipa Mrtvega Kristusa (mavec, v. 90 cm) in Vstalega Kristusa (les, v. 59 cm), na predeli pa stoji slika Srca Jezusovega. Na levi strani slavoločne stene stoji na visokem kvadrastem podstavku novejša plastika Lurške Matere božje (les, v. 113 cm), serijsko delo. Na jugozahodni steni visi misijonski križ (les, v. korpusa 175 cm) iz prve četrtine 20. stoletja.
- 88 Na steni nad božjim grobom visi podoba sv. Barbare, ki prihaja k umirajočem rudarju, delo Heinricha Wettacha iz leta 1894 (o. pl., 149 x 122 cm, sig. in dat. d. sp. *H. Wettach 1894*).
- 89 Na levi strani nekdanje slavoločne stene visi slika Karmelske Matere božje s sv. Dominikom in sv. Katarino, delo idrijskega podobarja Jurija Tavčarja iz leta 1887 (o. pl., 188 x 103 cm, sig. in dat. na podookvirju *G. Taucer / Idria A. D. 1887*); slika je bila prvotno najbrž v (Tavčarjevem) velikem oltarju podružnične cerkve Karmelske Matere božje na Dragi. Na severo-
- 92 zahodni steni, na pevske koru, visita sliki sv. Frančiška Asiškega in sv. Tomaža Akvinskega
- 91 ter sv. Družine, deli avstrijskega slikarja Eduarda Lebiezkega (obe o. pl., 214 x 291 cm, sig. in dat. d. sp. *LEBIEZKI 1896*), ki sta bili prineseni iz kapele vile de Seppi, podrte
- 90 v petdesetih letih 20. stoletja. Na pevske koru je shranjenih več slik: podoba sv. škofa, delo Constanze von Breuning iz leta 1896 (o. pl., ok. 180 x 100 cm, sig. in dat. l. ob robu *Constanze von Breuning / 1896*), ki tako kot prejšnji izvira iz kapele vile de Seppi; slika sv. Terezije Deteta Jezusa (o. pl., 70 x 53 cm, sig. d. sp. *KLANČNIK*) in kopija brezjanske Marije Pomagaj (o. pl., 72 x 53 cm, sig. d. sp. *KLANČNIK*) sta preprosti rokodelski deli; slika sv. Jude Tadeja je delo Rudijsa Podlunška iz leta 1946 (o. pl., 34 x 23,5 cm, sig. in

dat. d. sp. RP 1946), slika Žalostne Matere božje tipa Soledad (o. pl., 120 x 83,5 cm) pa ni signirana.

Na začetku ladje je v osi vhoda postavljen kropilnik kelihaste oblike (umetni kamen, premer 94 čaše 65 cm), iz njegove krnice pa raste toskanski stebrič s prizmastim podstavkom za križ na vrhu.

Preproste lesene klopi so verjetno še del predvojne cerkvene opreme.

Edini zvon je bil ulit v Zagrebu.

Viri: Steletovi zapiski 1948; ustne informacije župnika Marka Tostovršnika.

Literatura: OŽINGER 1976, str. 285-286; IVANČIČ LEBAR 2000, str. 115; ROZINA 2013, str. 176-177.

2 Podružnična cerkev Karmelske Matere božje na Dragi

(župnija Hrastnik)

RNKD ev. št. 3014.

Lega

Proti jugu obrnjena cerkev stoji v zaselku Draga nad Hrastnikom, na pomolu med Špicberkom in 95 Binkoštnim vrhom. Obdaja jo obzidano pokopališče, katerega vhod krasita na slopa postavljena klesana trebušasta piramidasta nastavka s kroglo na vrhu, v bližini pa je na mestu nekdanje mežnarije zgrajena novejša stanovanjska hiša.

Zgodovinski podatki

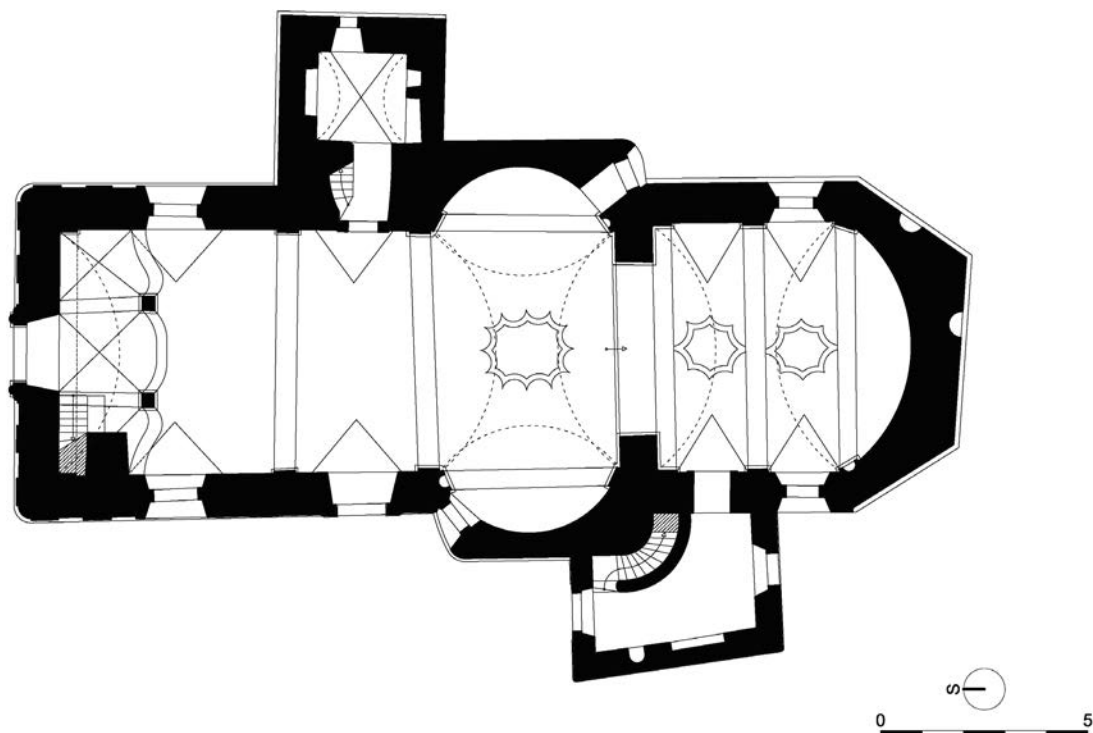
Nekdanja podružnica braslovške pražupnije, po 1684 pa trboveljske župnije je s prvotnim patrociniem sv. Lenarta v virih prvič omenjena v vizitacijskem poročilu iz leta 1545. Na podlagi vidnih ostankov v zidovih je mogoče sklepati, da je šlo verjetno za manjšo, pravilno orientirano enoladijsko cerkev s tristrano sklenjenim prezbiterijem, ki je imel na severni strani prizidan zvonik, pred vhodom v ladjo pa je bila pokrita vhodna lopa. Ko jo je leta 1631 vizitiral ljubljanski škof Rinaldo Scarlichi, je imela cerkev en oltar, posvečen zavetniku cerkve, v lopi (ante fores) pa je stal lesen oltar, ki ga je vizitator ukazal podreti. Najbrž so že kmalu po tem stavbo delno podrli in zgradili večjo, proti jugu obrnjeno cerkev, od katere so danes poleg zvonika ohranjene vzhodna in delno južna stena prezbiterija ter del zahodne ladijske stene. Leta 1652 so v cerkev postavili še stranska oltarja, posvečena sv. Juriju in sv. Jerneju. V začetku 18. stoletja, o čemer priča letnica 1706, vklesana na glavnem portalu, je bila cerkev povečana: prezbiterij so razširili proti zahodu, ladjo pa

podaljšali za pevski kor in razširili s stranskima kapelama ter povišali zvonik, poleg sedanje podobe pa je cerkev dobila tudi nov patrocinijski Karmelske Matere božje. Leta 1720 so v zahodni ladijski steni v osi z zvonikom prebili stranski vhod v cerkev, o čemer priča v preklado vklesana letnica, leta 1723 ali 1726 pa so zunanjo steno vzhodne kapele prebili in ji, verjetno na mestu starega prezbitorija, prizidali kapelo sv. Frančiška Ksaverja, ki je bila kasneje odstranjena. Leta 1786 je bila na Dragi ustanovljena lokalija, vendar je bila že dve leti kasneje opuščena. Leta 1812 je bila cerkev tlakovana in bržkone na novo dekorativno pobeljena; morda ji je bila takrat prizidana tudi zakristija. Od leta 1929 je romarska cerkev na Dragi podružnica hrastniške kuracije oz. po letu 1947 župnije.

Arhitektura

Cerkev v tlorisu sestavljajo pravokotna ladja, ob slavaločni steni razširjena s plitvima kapelama, nekoliko ožji tristrano sklenjen prezbitorij, ki ima na zahodni strani zakristijo nepravilne oblike, in kvadratni zvonik ob vzhodni steni ladje.

- 96 Fasado členita dva para toskanskih pilastrov, ki nosijo ogredje. V osi fasade je kamnit portal, ki ga sestavljajo na diamant klesana postamenta in na trebušasti bazi postavljena toskanska polstebra, ki nosita ob straneh odlomljeno profilirano preklado, na kateri je vklesana letnica 1706. Nad preklado je vzdano manjše kamnito razpelo, nad njim pa se je nekoč bočil nadstrešek. V osi nad portalom je segmentno zaključeno pravokotno okno. Vzdolžni steni ladje členijo par toskanskih pilastrov ob fasadi in lizena ter po eno pravokotno okno in lunetno okno nad njim; na zahodni strani je tudi stranski kamnit portal z letnico 1720 na prekladi. Iz stavbne mase izstopajoči stranski kapeli imata zaobljene vogale, poleg vogalnih oken v pritličju pa ju osvetljuje po eno lunetno okno v nadstropju. Tristrano sklenjeni prezbitorij členita v vzdolžnih stenah po eno pravokotno okno in lunetno okno nad njim (drugi dve lunetni okni v nadstropju sta zazidani), sklep prezbitorija pa okroglo okno v zadnji steni in dve ločni školjčni niši; južna je prazna, v niši na jugovzhodni strani, nad katero 97 je zazidano lunetno okno, pa je močno poškodovan kip sv. Stanislava Kostke (?) (kamen, v. ok. 120 cm). Na zahodni strani je na stiku med kapelo in prezbitorijem pritlična zakristija z vhodom na severni in kvadratnim oknom na južni strani. Večino zunanjščine obteka kamnit pristrežen talni zidec, v pritličju pa je v stene vzdanih več nagrobnikov. Cerkev je pokrita s strmo opečno čopasto dvokapnico, zakristija pa s piramidasto streho. Trinadstropni zvonik poleg manjših pravokotnih lin členijo na vsaki strani polkrožno zaključene zvonove line in baročno oblikovana pločevinasta čebulasta streha.
- 98 Stene ladje in prezbitorija v notranjosti členijo toskanski pilastri, ki se preko stopnjevanega ogredja nadaljujejo v oproge banjastega oboka, vanj pa se zarezujejo sosvodnice. Ladja je z oprogami razdeljena v tri neenake pole; pola na križišču ladje s kapelama je pokrita s

češko kapo, na temenu pa jo krasí žarkasto oblikovan venec iz štuka. Slavoločno steno obstopata toskanska slopa, ki nosita nekoliko potlačen lok, vhoda v plitvi konhasto oblikovani stranski kapeli z lijakastima prečnima banjastima obokoma pa se odpirata s parom pilastov in opogo. V vzhodni steni je sredi ladje nasproti stranskega vhoda v cerkev vhod v zvonik. Izbočeno, razgibano oblikovano ograjo zidanega pevskega kora podpirata klesana toskanska slopa, okrašena s kartušami, le-te pa krasijo tudi korno ograjo. Križnogrebenasto obokano podkorje se v ladjo odpira s tremi polkrožnimi loki, na zahodni strani pa je stopnišče, ki vodi na pevski kor. Sklep prezbitarija je na notranji strani oblikovan podobno kot stranski kapeli, banjasti obok pa je z oprogami razdeljen na dve poli, ki imata na temenu nekoliko manjša žarkasta venca iz štuka. V zahodni steni prve traveje prezbitarija je vhod v zakristijo z ušesastim okvirjem; v njej je ob zaobljenem vogalu zahodne stranske kapele speljano

zavito stopnišče na prižnico. Tako ladijski kot za stopnico višji tlak prezbiterija sta iz kamnitih plošč.

Poslikava

V sklepu prezbiterija so na polkupilastem oboku iluzionistično naslikane žarkasto razporejene gotske arkade, na steni za velikim oltarjem pa ob straneh razpirajoči se zastori. Na obojih kapel so ostanki dekorativne poslikave iz 19. stoletja z radialno luskasto ornamentiko.

Oprema

- 100 Veliki oltar stebrnega tipa je delo idrijskega podobarja Jurija Tavčarja iz leta 1879. Menza stoji na podestu, dvignjenem za dve stopnici, na kamnitem antependiju pa je iluzionistično naslikana klesana dekoracija s križem na sredi. Na menzi stoji pod baldahinom lesen tabernakelj, ob straneh členjen s pilastroma, ki nosita prevojno segmentni zatrep z volutama, na vrhu pa je nastavek za razpelo. Z baročnimi volutami in čebulico okrašeno polkupolo večjega baldahina v obliki tolosa nosijo korintski stebrički z ogredjem. Na obeh straneh baldahina sta na voluti postavljena klečeča angela adoranta (les, levi v. 100 cm, desni v. 101 cm). Lesen marmoriran nastavek tvorita dva para stopničasto zamaknjenih kompozitnih stebrov, ki nosijo bogato ogredje z volutastima okrajoma, na katerih klečita angela (les, v. ok. 100 cm). Prekinjeno ogredje atike nosita volutasti konzoli; na vrhu je krona, ki jo pridržujeta dva angelca (les, v. ok. 50 cm), ob straneh pa jo zaključujeta volutasta okrajka. V
- 101 tronu oltarja je lesen kip Marije Kraljice z Detetom (les, v. ok. 155 cm), pred tronom pa
- 102, 103 ob straneh stojita plastiki sv. Dominika (les, v. 147 cm) na levi in sv. Katarine Sienske (les, v. 145 cm) na desni strani; glede na patrocinij cerkve je Marija prvotno imela v rokah škapulirje, ki jih je izročala obema svetnikoma. V župnijski cerkvi v Hrastniku hranijo Tavčarjevo sliko Karmelske Matere božje, ki je prej verjetno zakrivala tron tega oltarja.
- 104 Na zunanji strani stebrov stojita kipa sv. Jožefa z Detetom (les, v. 145 cm) na levi in sv.
- 105 Janeza Evangelista (les, v. 145 cm) na desni strani; v atiki je podoba Marijinega kronanja (o. pl., ok. 90 x 100 cm).
- Po arhitekturi enaka marmorirana lesena stranska oltarja sta nastala istočasno z glavnim. Preprosto menzo krasi dekorativno s križem na sredini poslikan antependij. Nastavek neobaročnih oblik tvorita dva kompozitna stebra in dva kompozitna pilastra, ki nosita prekinjeno ogredje s trikotnim zatrepom, nad katerim se dviga baročno razgibana atika s sliko v tondu in z volutastima okrajoma, na katerih sedita angelca (les, v. ok. 60 cm); polkrožno zaključen tron s sliko obstopata kipa, pod njim pa stoji na menzi manjši lesen nastavek v obliki
- 110 volutastega tabernaklja s sliko namesto vratc. Levi oltar, posvečen sv. Barbari, ima v tronu

sliko zavetnice (o. pl., 172 x 95 cm), nazarensko vplivano delo. Pred pilastroma stojita 111
kipa sv. Apolonije na levi in sv. Lucije na desni (oba les, v. 122 cm), v atiki pa je sli- 112, 113
ka sv. Jurija (o. pl., premer ok. 70 cm). Na menzi stoji slika Srce Marijino (o. les, 57 x
40,5 cm). Desni oltar je posvečen sv. Frančišku Ksaverju; slika zavetnika (o. pl., 172 x 95 106, 107
cm) je delo istega avtorja kot slika sv. Barbare, v atiki pa je tondo z upodobitvijo prvot-
nega zavetnika cerkve sv. Lenarta (o. pl, premer ok. 70 cm). Pred pilastroma sta plastiki
sv. Roka (les, v. 116 cm) levo in sv. Antona Puščavnika (les, v. 122 cm) desno, na menzi pa 108, 109
slika Srca Jezusovega (o. les, 57 x 40,5 cm), pendant Srcu Marijinemu na Barbarinem oltarju.
Lesena neobaročna prižnica iz 19. stoletja je pritrjena na desni slop slavoločne stene; se-
stavljata jo cancela trapezaste oblike, katere ograjo krasijo kartuše in korintska stebriča,
in petosminski baldahin s kupolasto streho.

Na levi strani slavoločne stene visi procesijski križ z orodji Kristusovega mučeništva, na
zahodni steni ladje pa procesijsko razpelo (les, v. korpusa ok. 50 cm).

Križev pot (o. pl., 74 x 66 cm, 14. postaja sig. d. sp. C. Götzl. pinx: 1808) je delo Ga-
šperja Götzla iz leta 1808.

V zvoniku je shranjen ostanek bandera iz leta 1909, na njem so upodobljeni sv. Lenart in sv.
Frančišek Ksaver na eni ter Karmelska Mati božja s sv. Dominikom in sv. Katarino Siensko (o.
pl., 104 x 91 cm) na drugi strani.

Na levi slavoločni steni visi lesen relikviarij iz ok. 1700 (22,5 x 18,5 cm).

Ob glavnem vhodu je vzdian školjkasto oblikovan kamnit kropilnik, ob stranskem vhodu v cerkev
pa je preprost čašast kropilnik s poudarjenim robom (kamen, premer 36 cm).

Klopi imajo preprosto volutno okrasje, pod pevskim korom pa stoji neobaročna spovednica.
Orgle je leta 1815 izdelal celjski mojster Vaclav Marthal, leta 1867 pa jih je prenovil moj-
ster Franc Naraks. Spodnji del marmorirane orgelske omare je pravokoten, zgornjega, segmen-
tno sklenjenega, pa na straneh obstopata korintska pilastra, ki nosita stopnjevano ogredje
z okrasno vazo; vrh krasí cvetlični ornament.

V zakristiji stoji zakristijska omara iz leta 1815, okrašena z intarzijami in rokokojsko
oblikovanim listovjem.

Od treh zvonov se je ohranil le eden, delo celjskega livarja Casparja Balthasarja Schneiderja
iz leta 1740; v zgornjem delu ima napis *SANCTA MARIA DE SCAPVLIERIS ORA PRO NOBIS ANNO 1740*,
v spodnjem pa *CASPAR BALTHASAR SCHNEIDER CILLEÆ ME FVDIT*. Na zvonu so reliefi: Križanje, Smrt
sv. Frančiška Ksaverja, stoječa Marija Kraljica z Detetom in Sv. Lenart.

Literatura: OROŽEN 1881, str. 392-393; OROŽEN 1958, str. 57, 59, 675; OŽINGER 1976, str. 284; LAVRIČ
1990, str. 327; IVANČIČ LEBAR 2000, str. 53-54; ROZINA 2013, str. 160-164.

3 Pokopališče

- Manjše pokopališče ob cerkvi na Dragi obdaja zid, ki ga ob vhodu flankirata slopa; nekaj nagrobnikov je vzdanih na cerkveno zunanjščino, del opuščenih grobov pa je tudi na drugi strani mežnarije, nasproti cerkve. Sredi pokopališča stoji pokopališki križ z lesenim hrbtom in dvokapno strešico (v. korpusa ok. 50 cm). Na pokopališču je več nagrobnikov iz 19. in prve polovice 20. stoletja: nagrobnik rodbine Bauerheim iz črnega marmorja z značilnimi secesijskimi črkami (Alojzija + 1912, sig. d. sp. *KULLICH CELJE*); secesijsko oblikovan nagrobnik rodbine Roš (Miha + 1885) z bronastim reliefom Kristusove glave; nagrobnik Jere Laznik (+ 1908) je delo kamnoseka Alojzija Vodnika (sig. d. sp. *A. Vodnik Ljubljana*). Ambicioznejša je grobnica rodbine Dimnik, ki ima nad osrednjim delom portretno busto dr. Ivana Dimnika (1876–1926), odvetnika v Krškem; portret je delo Frana Bernekerja (ob strani slabo berljiva signatura).

KAPELICE IN ZNAMENJA

4 Kapelica sv. Križa

- Kapelico je v prvi polovici 20. stoletja postavila družina Logar, ki je odstopila tudi bližnje zemljišče za gradnjo župnijske cerkve. Stavba kvadratnega tlorisa, ki stoji ob križišču pred cerkvijo, je pokrita z ravno, s pločevino prekrito streho; na čelni strani stoji na njej betonski volutast podstavek s križem. V notranjščino vodi šilastoločno zaključen vhod z zastekljenimi vrati. V njej stoji na zidani menzi preprost lesen križ.

5 Kapelica sv. Janeza Nepomuka

- V strm breg nad Savo postavljena kapelica nasproti hiše Draga 2 je bila verjetno zgrajena v sredini 19. stoletja. Stavba ima kvadraten tloris, pokrita pa je z dvokapno opečno streho. Vhod s segmentnim lokom in prečnikom po obnovi v osemdesetih letih 20. stoletja obrobajo keramične ploščice, zapirajo pa ga delno zastekljena kovinska vrata. Bočni steni predirata polkrožno zaključeni okni. V banjasto obokani notranjščini je polihromiran baročni kip sv. Janeza Nepomuka (kamen, v. 110 cm), ki morda izvira iz prvotnega stranskega oltarja leta 1726 Marijini cerkvi na Dragi prizidane kapele sv. Janeza Nepomuka.

Literatura: OROŽEN 1958, str. 134.

6 Znamenje sv. Barbare

Ob vhodu v jamo pri glavni stavbi hrastniškega rudnika so leta 2008 postavili znamenje pravokotnega tlorisa, ki se s hrbtno stranjo naslanja na betonsko škarpo rudnika. Zunanjščina znamenja s polkrožno zaključeno nišo je v celoti obzidana z dekorativnim kamnom, na sprednji strani pod nišo pa je plošča z napisom *2008 / Rudnik Trbovlje - Hrastnik*. Dvokapna betonska streha je prekrita z opeko. V zastekljeni in s kovano mrežo zaprti niši je kip sv. Barbare (patinirana glina, v. 62 cm), delo Franca Ravnjaka (na podstavku sig. in dat. *F. Ravnjak 1997*). 117

JAVNI SPOMENIKI

7 Spomenik borcem in žrtvam NOB

RNKD ev. št. 28353.

Spomenik sredi Trga revolucije na platoju ob sotočju potokov Boben in Brnica je posvečen 120
274 v narodnoosvobodilni borbi padlim Hrastničanom. Odkrit je bil leta 1964 in je nadomestil starejšega iz leta 1952, ki je bil delo arhitekta Petra Trpina. Spomenik je zasnoval arhitekt Vlasto Kopač, ureditev okolice pa krajinska arhitektka Juta Krulc. V park položena tlakovana podolgovata ploščad ima na sredi okroglo betonsko polje, na katerem stoji vitek osem metrov visok granitni slop v obliki tristrane prizme s prirezanimi robovi, na katerega so v spodnjem delu pritrjeni trije bronasti reliefi (velikost vseh ok. 96 x 200 cm); na njih je kipar Stojan Batič upodobil borce, taboriščnike in zapornike. Poleg stebra je postavljen 121
graniten kvadrast sarkofag (95 x 198 x 110 cm) z imeni borcev in žrtev okupatorjevega nasilja. Na zgornji ploskvi sarkofaga je vklesan verz Franceta Filipiča.

Viri: Arhiv ZBV NOB Hrastnik.

Literatura: Novi spomenik 1964; BREČKO 1977, str. 28; KRŽIŠNIK 1977, str. 104; BREČKO 1978, str. 290; *Zasavje* 1998, str. 65; IVANČIČ LEBAR 2000, str. 92; FORTE 2002, str. 45-47, 88, 89; ROZINA 2009, str. 125-126; ROZINA 2013, str. 168-169.

8 Spomenik NOB

Manjše obeležje na Ani je vzidano v kamnito škarpo ob Cesti padlih borcev, ki vodi iz Hrastnika proti Studencam. Na marmornati plošči, obdani z rustificiranim betonskim okvirjem iz

rustičnih kamnov, je vklesano posvetilo z imeni štirih padlih domačinov. Spomenik je bil odkrit leta 1949.

Viri: Arhiv ZBV NOB Hrastnik.

Literatura: BREČKO 1978, str. 291.

9 Spomenik rudarjem

RNKD ev. št. 27814.

- 122 Spomenik, imenovan tudi »Izmena v rovu«, stoji na trgu Franca Kozarja pred starim poslopjem
123 hrastniškega rudnika. V fontani krožne oblike stojita na betonskem podstavku bronasta kipa
rudarjev (v. 210 cm), delo kiparja Stojana Batiča (sig. na podstavku *BATIČ*). Leta 1986 od-
kriti spomenik je poklon vsem rudarskim rodovom.

Literatura: *Zasavje* 1998, str. 65; IVANČIČ LEBAR 2000, str. 175; FORTE 2002, str. 56, 102; ROZINA 2004, str. 82; ROZINA 2009, str. 127-128; PLANINC, IVANČIČ LEBAR 2010, str. 21; ROZINA 2013, str. 172.

10 Spomenik Lidiji Šentjunc

- 124 Spomenik domačinki narodni herojini Lidiji Šentjunc (1911-2000), odkrit leta 2004, stoji na
Trgu revolucije pred vhodom v zgradbo, kjer je sedež hrastniškega Združenja borcev za vre-
dnote NOB. Bronasto poprsje (v. 52 cm), delo Stojana Batiča (sig. na rami *BATIČ*), stoji na
visokem prizmatičnem podstavku z napisom na prednji strani.

Viri: Arhiv ZBV NOB Hrastnik; www.v3krasne.si/lidija-sentjunc-110 (stanje 13. 9. 2013).

Literatura: ROZINA 2009, str. 126; ROZINA 2013, str. 162.

11 Spomenik Francu Romšaku - Luki

Spomenik stoji v parku ob Cesti 1. maja pod trgovskim središčem. Leta 1954 odkrito spominsko
ploščo Francu Romšaku - Luki (+1944) so v začetku sedemdesetih let sneli s kasneje porušene
stare Glasbene šole in jo v parku vzdali v zidec iz grobega kamna, do katerega vodi tla-
kovana pot.

Viri: Arhiv ZBV NOB Hrastnik.

Literatura: STOPAR 1969; BREČKO 1978, str. 291.

PROFANE STAVBE

Cesta 1. maja

- 12 Št. 2: Železniška postaja** (RNKD ev. št. 27475), tipski objekt, zgrajen leta 1848 v sklopu gradnje železniške proge med Dunajem in Trstom. Do leta 1947 je bil v stavbi tudi krajevni poštni urad. Prvotno petosno, v historističnem slogu zgrajeno poslopje je bilo konec 19. stoletja podaljšano proti zahodu. Sedanje, proti koncu 20. stoletja predelano devetosno pročelje enonadstropne stavbe členijo le še polkrožno zaključene okenske in vratne odprtine, poudarja pa triosni rizalit na desni strani pročelja. Stranski fasadi sta petosni, členijo pa ju enaka okna kot na pročelju.

Literatura: IVANČIČ LEBAR 2000, str. 50.

- 13 Št. 25:** Enonadstropna stavba z zaobljenimi balkoni na vogalih nadstropja in balkonom sredi podstrešnega nadstropja, ki slogovno spominja na modernistično arhitekturo tridesetih let 20. stoletja.

- 14 Št. 40:** Nekdanja nemška šola, sedaj **Zasavski muzej Trbovlje**, enota Hrastnik, je značilno avstro-ogrsko šolsko poslopje; zgrajeno je bilo leta 1907, gradnjo pa je financirala nemška organizacija Schulverein. Po prvi svetovni vojni je bila v stavbi dekliška šola, po drugi pa oddelki varstva. Muzejska zbirka je v poslopju od leta 1977, zadnja prenova je bila leta 2005. Enonadstropno stavbo zaradi vzpenjajočega se terena le delno obdaja talni zidec. Devetosno pročelje členijo pravokotna okna, nad tistimi v nadstropju so strešice; nadstropje je od pritličja ločeno s profiliranim zidcem, pod napuščem pa stavbo obteka profiliran podstrešni venec. Glavno os poudarjata novejši pravokoten vhod in okno s trikotnim čelom nad njim. Stranski fasadi sta triosni, okna so enaka kot na pročelju. Na začelju rizalitno izstopa stopniščni trakt pravokotnega tlorisa.

Literatura: OROŽEN 1958, str. 699; IVANČIČ LEBAR 2000, str. 80; ROZINA 2013, str. 166, 168-169.

- 15 Št. 53 a:** Nekdanji **Narodni dom** (tudi Sokolski dom, Mladinski dom), zgrajen leta 1924 kot sedež športnih in kulturnih organizacij; svojemu namenu je služil do leta 1986, kasneje je bila v njem trgovina s pohištvom, sedaj je večinoma prazen in propada. Zunanjščina enonadstropne stavbe s strmo streho je bila v preteklosti predelana, dokaj nedotaknjeno je ostalo le pročelje; tega členi pravokoten glavni vhod, nad katerim je balkon, postavljen

na visoka ob fasado prisljonjena betonska slopa. K vhodu je sprva vodilo široko monumentalno stopnišče. Ob balkonskih vratih sta dve okrogli okni.

Literatura: IVANČIČ LEBAR 2000, str. 94.

- 16 Št. 56:** Nekdanja **pošta** in **banka**, funkcionalistična poslovna stavba s poudarjeno teraso, zgrajena v drugi polovici šestdesetih let 20. stoletja. Na zahodni strani razgibava monolitno stavbno maso izstopajoč stopniščni trakt, sicer pa zunanjščino poleg horizontalnih nizov pravokotnih oken in nadstreškov členi v stransko os pomaknjen betonski portik s stopniščem.

Literatura: IVANČIČ LEBAR 2000, str. 86.

- 17 Št. 61:** Nekdanja osnovna šola, nekaj časa tudi nižja gimnazija, je bila zgrajena leta 1906. Ob otvoritvi nove šole na Logu leta 1973 se je v poslopje vselila **Glasbena šola Hrastnik**. Dvonadstropna historistična stavba ima sedemosno pročelje, ki ga vertikalno členijo profilirani zidci med nadstropji. Osrednje tri osi rizalitno izstopajo, vogale rizalita in stavbe pa zaključujejo lizene v pritličju in prvem ter toskanski pilastru v drugem nadstropju. Okvirji pravokotnih oken so v nadstropjih bogatejši, zaključeni s stiliziranimi sklepniki. Glavni vhod obstopata toskanska pilastra, nad katerima sta konzoli, ki nosita balkon. Členitev pročelja se v skromnejši meri ponovi na drugih fasadah. Na steni mlajšega prizidka na začelju je ob vhodu pritrjena spominska plošča nekdanjemu učitelju in kasnejšemu politkomisarju Tomšičeve brigade Stanetu Štefančiču – Borutu.

Viri: www.gs-hrastnik.com (stanje 1. 9. 2013).

Literatura: OROŽEN 1958, str. 698; IVANČIČ LEBAR 2000, str. 95; ROZINA 2013, str. 167.

- 18 Št. 68:** Modernistična večstanovanjska hiša za občinske uradnike, zgrajena leta 1939. Dvonadstropna stavba z mansardo, ki jo sestavljajo klet, visoko pritličje, dve nadstropji in podstrešje, ima štiriosno pročelje in dvoosni stranski steni. Zunanjščino členijo za čas gradnje značilna pravokotna okna, na sredini pročelja je pravokotni vhod z masivnim portalom, nad katerim je strešica.

Literatura: IVANČIČ LEBAR 2000, str. 100.

- 19 Št. 72:** Visokopritlična enonadstropna modernistična stanovanjska hiša, krita s štirislemsko dvokapnico s čopi, verjetno zgrajena v poznih tridesetih letih 20. stoletja.

Pritličje obdaja rustika iz lomljenega kamna, gladko ometana nadstropja pa poleg preprostih dekorativnih zidcev, med katere so vstavljena pravokotna okna, členijo predvsem asimetrično razporejeni modernistični balkoni z zaobljenimi vogali.

Cesta 3. julija

- 20 Št. 1 a: Upravna stavba rudnika**, enonadstropna postmodernistična stavba, je bila zgrajena leta 1985. Odlikuje jo zlasti »modernistično«
pročelje, na katerem je glavni vhod z dvema zaobljenima rizalitoma, ki ju na pročelju členijo pravokotna, na stranskih stenah pa okrogla okna.

Literatura: IVANČIČ LEBAR 2000, str. 137.

Cesta Adama Dušaka

- 21 Št. 1:** Dvonadstropna večstanovanjska hiša, zgrajena leta 1924. Zunanjščino v tlorisu pravokotne stavbe obdaja talni zidec. Pritličje štiriosnega pročelja členijo pravokotna okna, obdana z okvirji s stiliziranim segmentnim čelom. Pritličje ločuje od prvega nadstropja zidec, med okni v nadstropjih pa je panelno rombasto okrasje. Stranske stene členijo lizene, na začelju pa rizalitno izstopa glavna os z vhodom in stopniščem.

Literatura: IVANČIČ LEBAR 2000, str. 166.

Cesta padlih borcev

- 22 Št. 3:** Razgibana enonadstropna, večkrat prezidana stavba, v kateri je od leta 1969 **vrtec**, je bila prvotno rudniška bolnišnica. Zgradili so jo leta 1881, razširili 1901 in 1929. Zunanjščino členijo pravokotna okna, pod katerimi je okrasje v obliki stiliziranega lastovičjega repa. Na vzhodni strani je balkon, postavljen na tri polkrožne arkade.

Literatura: IVANČIČ LEBAR 2000, str. 120.

- 23 Št. 16: Dvostanovanjska stavba, **vila ravnatelja rudnika**, zgrajena v času ravnatelja Friedricha
130 Drolca. Načrt za vilo je bil izdelan leta 1926, v stavbo so se vselili leto kasneje. Visokopritlična stavba z nadstropjem in mansardo ima pravokoten tloris, pokrita pa je s piramidasto opečno streho. Zunanjščino členijo zidci (med pritličjem in nadstropjem stavbo obtekata dva), masiven podstrešni venec in pravokotna okna. Rizalitno izstopajočo glavno os pročelja poudarja glavni vhod z monumentalnim stopniščem z zavito zidano ograjo: obdan s paroma stiliziranih pilastrov in nadstreškom izstopa iz stavbne gmote kot podaljšek vhodne veže, nad njim pa je triforno oblikovano okno. Na začelju je pritlični izzidek pravokotnega tlorisa, členjen s pravokotnimi okni in zidci, nad katerim je terasa. Na zahodni stranski fasadi je v nadstropju konzolni pomol s tremi ozkimi pravokotnimi okni, prekrit z lastno streho. Okoli vile so bili prvotno sadovnjak, vrt in teniško igrišče.

Viri: Ustne informacije Jožeta Zorčiča.

Literatura: IVANČIČ LEBAR 2000, str. 121, 167.

Grajska pot

- 24 Št. 3: Vilo razgibanega tlorisa (RNKD ev. št. 27759) je leta 1912 za tovarniškega uradnika
131 Franca Pečnika v t. i. domovinskem stilu zgradilo zidarsko podjetje Gustava Tönniesa iz Ljubljane. Precej zanemarjena visokopritlična stavba z mansardo je prekrita s strmo opečno streho. Kletna etaža je zgrajena v rustiki, pritličje je večinoma gladko ometa-no, mansardno nadstropje in del pritličja pa sta zgrajena v tehniki predalčaste gradnje (Fachwerk). Neenake fasade so oblikovane v slogu alpske hiše; vhodno fasado poudarja ob steno prislonjeno zunanje stopnišče, vrh katerega je glavni vhod z lesenim vetrolovom, ki je bil nekdanj verjetno zaprt z barvnimi stekli. Južno fasado z zaprto verando ob straneh členita toskanska slopa, v mansardi pa je na konzole postavljen lesen balkon.

- 25 Št. 8: Nekdanja **pristava vile de Seppi**, zgrajena leta 1896, je imela v pritličju hlev, kolnico
132 in stanovanje za kočijaža, v nadstropju pa bivalne prostore in atelje slikarja Eduarda Lebiezkega; danes je v stavbi samski dom delavcev steklarne. Enoinpolnadstropno zgradbo s petosnim pročeljem členijo lizene, zidci in polkrožno zaključene okenske in vratne odprtine (v podstrešnem nadstropju pravokotne). Pročelje poudarja plitev dvonadstropni rizalit, ki je nekoliko višji od preostale stavbe, členita pa ga na konzole postavljena balkona.

Literatura: SAPAČ 2013, str. 56.

26 Št. 9, 10: Vila de Seppi, tudi Steklarski grad (RNKD ev. št. 19354), zgrajena v letih 1892–1894 133, 134

za letno bivališče Emme de Seppi, hčerke Franza Gossletha pl. Werkstättna, lastnika hrastniške kemične tovarne. Avtor načrtov je tržaški arhitekt Leonardo Fontenutti, gradbena dela pa je vodil stavbenik Antonio Melan, prav tako iz Trsta. Vzor za vilo je bil dvorec Miramar pri Trstu (Carl Junker, 1856–1860, oprema 1871), v katerem je mizarska dela izvajal prav Gossleth, čigar prvotni poklic je bil mizar. Ob vili je bila kapela (z vilo povezana s pokritim mostovžem), ki jo je 18. julija 1896 posvetil lavantinski knezoškof dr. Mihael Napotnik. Po smrti Emme de Seppi leta 1915 je vilo podedovala njena nečakinja Virginia von Pott. V lasti te družine je ostala do leta 1939, ko so jo kupili lastniki hrastniške steklarne, rodbina Abel. Po drugi svetovni vojni je bila vila nacionalizirana, park uničen, v petdesetih letih so podrli tudi kapelo; nekaj slik iz kapele je sedaj v župnijski cerkvi. S stavbo je upravljal hrastniška steklarna; sprva so imeli v njej upravo, kasneje prodajalno, nazadnje pisarne in skladišča. Stavba je zdaj prazna in propada. Vila leži na terasi nad cesto. Razgibano stavbno tkivo z značilno opečnato zunanjščino členijo polkrožno sklenjena okna, bifore in trifore. Na vzhodni strani je glavni vhod, katerega oblika prav tako spominja na biforo, saj ga sestavlja dvojje polkrožno sklenjenih vrat, med katerimi je toskanski stebrič, ob straneh pa vhod obstopata toskanska pilastra. Do glavnega vhoda vodi dvoramno stopnišče z balustrado. Na vzhodni strani stavbo obdaja veranda s podobno balustradno ograjo, enaka ograja je na manjših balkonih v nadstropju. Osrednji enonadstropni del stavbe obdajata rizalitno izstopajoč dvonadstropni južni del s trikotnim zatrepom. Na severovzhodni strani pročelje poudarja štirinadstropni stolp pravokotnega tlorisa s teraso na vrhu, ob njem je osmerokoten stopniščni stolpič, na sredini severne fasade pa je pravokoten trakt z dvoramnim stopniščem. Razgibano streho stavbe obdaja ograja, ki spominja na srednjeveške cene.

Izhodišče notranje razporeditve prostorov je dvoramno stopnišče s kovano ograjo v pravokotnem stopniščnem traktu na severni strani stavbe, manjše stopnišče v osmerokotnem traktu pa vodi v trinadstropni stolp na severovzhodni strani. Pritličje je imelo reprezentančno vlogo: osrednji prostor je bil veliki salon, kjer so ohranjeni lesen rezljan strop, stenske obloge in šilastoločno zaključeni okvirji vrat, ki imajo supraporte poslikane s prizori iz življenja Emme de Seppi, delo Constanze von Breuning. Na južni strani salona je nekdanja sprejemna dvorana s štukiranim stropom in okrasjem nad vratnimi okvirji, na severni pa je mali salon, ki ima na stropu v bogato naslikanem okvirju upodobljeno ptico; poslikava malega salona je verjetno delo Eduarda Lebiezkega. V prvem nadstropju, kjer so bili bivalni prostori, je ohranjena dnevna soba s stropom iz lesenih tramov, iz katere je bil nekoč preko pokritega hodnika urejen dostop v kapelo.

Viri: Gedenkbuch Doll.

Literatura: IVANČIČ LEBAR 2000, str. 62-63; ŽIBRET 2002; SAPAČ 2013; ROZINA 2013, str. 164.

Log

- 27 **Št. 3: Delavski dom**, zgrajen leta 1970 v podaljšku stolpnice in trgovine, je pritlična, v tlo-
135 risu pravokotna stavba, sestavljena iz železobetonskega skeleta in steklenega pročelja. Kubično stavbno gmoto razbijajo razgibana streha, konkavno oblikovan glavni vhod na severni ter zunanje stopnišče na južni fasadi. V stavbi sta dvorana za kinematografske in gledališke predstave ter konferenčna soba.

Literatura: IVANČIČ LEBAR 2000, str. 117, 174.

Naselje Aleša Kaple

- 28 **Št. 20:** Večja stavba, t. i. jubilejna hiša kemične tovarne Pod skalo, v kateri so bila nekoč tri stanovanja in dva poslovna prostora, je bila zgrajena leta 1908. Pritlično zgradbo, krito z dvokapno opečno streho, členijo talni in profiliran venčni zidec, lizene na vogalih in pravokotna okna. Na petosnem pročelju je pravokoten vhod s kamnitim portalom, ki ima na prekladi letnico 1908, nad njim je na konzoli postavljen balkon s kovano ograjo. V nadstropju je tik nad zidcem ostanek kamnite plošče z (izbrisanim) napisom. Pročelje na desni strani podaljšuje sočasno zgrajeno pritlično skladišče z ravno streho in teraso. Na južni fasadi je poleg oken tudi prazna ločna niša, okenski okvirji podstrešnega nadstropja pa imajo skromno historistično okrasje.

Literatura: IVANČIČ LEBAR 2000, str. 165.

Trg Franca Kozarja

- 29 **Št. 1: Blagovnica** je bila zgrajena leta 1964 (kolavdacija 1965) po načrtih arhitekta Miloša Bonče, izvedli pa so le polovico načrtovanega objekta. V letih 1980-1981 je bila stavba do nerazpoznavnosti predelana in ne kaže več značilnosti Bončeve arhitekture. V tlorisu štirikotno stavbo zdaj členijo strme pločevinaste strešine, poudarjajo pa izzidki različnih oblik.

Literatura: IVANČIČ LEBAR 2000, str. 129; BERNIK 2002, str. 130-131; ROZINA 2013, str. 174.

Za Savo

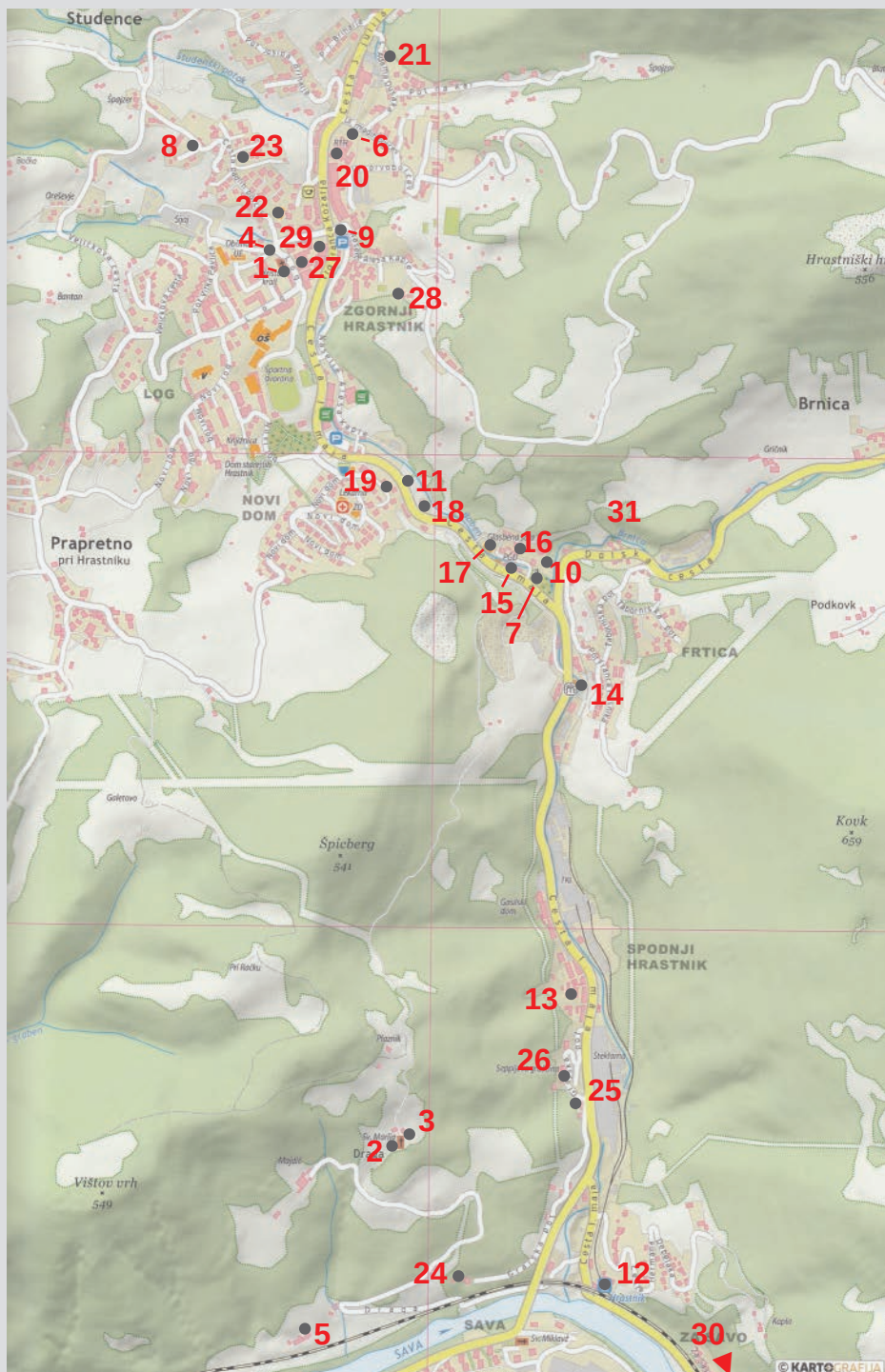
- 30 Št. 6:** Nekdanja **Thnetova graščina**, glavno upravno poslopje ojsrškega rudnika, je bila zgrajena okoli leta 1880. Kasneje je zamenjala več lastnikov, dokler je ni leta 1906 kupila Občina Trbovlje za potrebe sirotišnice in izolirnice. Temu namenu je služila do leta 1932, ko jo je kupil trgovec Franjo Šopar. Od leta 1989 je v njej uprava TKI Hrastnik, ki je stavbo v letih 1989–1990 temeljito adaptirala. Enoinpolnadstropna stavba ima v tlorisu v obliki črke H postavljene rizalite, pokrite z lastno dvokapno streho. Devetosno pročelje (rizalita sta dvoosna) členijo pravokotna okna, le v vrhnji etaži so okna polkrožno sklenjena. V osrednji osi je pravokoten vhod, pred katerim je na dva slopa postavljen nadstrešek. Pritličje in prvo nadstropje med seboj ločuje dvojni zidec. Stranski fasadi sta štiriosni, osrednji dve osi tudi tukaj rizalitno izstopata, stavbni elementi pa so enaki kot na pročelju. Tudi arhitekturna členitev začelja je enaka pročelju, izjema je vhod, ki ga na tej strani ni. 136

Literatura: IVANČIČ LEBAR 2000, str. 47–49, 164.

31 Ruševine gradu Freudeneck

Ruševine srednjeveškega gradu stojijo na Dolinškovi skali nad Hrastnikom, na griču nad kamnolomom ob cesti Hrastnik–Dol pri Hrastniku. Prva omemba gradu sega v leto 1267, ko je štajerski deželni glavar dal v zakup olomuškemu škofu Brunu štajerski deželnoknežji urad v Laškem, Bruno pa je urad z vsemi dohodki za dobo enega leta oddal Theodericu Stangeju, za varstvo štirih gradov, med katerimi je bil tudi *castrum frevdeneck*. Kralj Otokar II. (1270) in cesar Rudolf I. (1279) sta grad podelila vovbrškemu grofu Ulriku in njegovi soprogi Neži, leta 1336 pa je prešel v last gospodov Žovneških, kasnejših Celjskih grofov. Ti so po poročanju *Kronike grofov Celjskih* grad v 15. stoletju tudi razvalili. Arheološki ostanki kažejo na kompleksno stavbno zasnovo: jedro objekta je bilo na vzhodni strani, kjer je ohranjena vdolbina, morda ostanek grajskega stolpa ali zasutega vodnjaka. Proti zahodu nato sledita prečni notranji jarek ter zunanji obrambni jarek podkvaste oblike. Na severni strani so našli ostanke deset metrov dolgega in meter debelega zidu, potekajočega vzporedno z grebenom.

Literatura: OROŽEN 1881, str. 200, 235; PIRCHEGGER 1962, str. 248; STOPAR 1977, str. 172; STOPAR 1992, str. 41–42; KOS 2005, str. 277.

85

86

87

88

89

90

91

92

93

94

95

96

97

98

99

100

101

102

103

104

105

106

107

108

109

110

111

112

113

114

115

116

117

118

119

120

121

122

123

124

125

126

127

128

129

130

131

132

133

134

135

136

Razloženo hribovsko naselje na območju Pleš in s samotnimi kmetijami blizu Kalskega hriba; vas se deli na Spodnji ali Mali Kal in Zgornji ali Veliki Kal. Prve kmetije se v virih omenjajo v laškem urbarju iz leta 1524. V drugi polovici 18. stoletja je bilo na Kalu več samotnih kmetij in na mestu hiše št. 8 gostilna, od starejše stavbne dediščine pa so se pri hišah št. 10, 14 in 15 ohranila gospodarska poslopja večinoma iz sredine 19. stoletja (RNKD ev. št. 26934, 26935, 26936).

Viri: Jožefinski vojaški zemljevid, sekcija 193; Franciscejski kataster za Štajersko, C 46 (Dol pri Hrastniku) A 03, A 05.

Literatura: OROŽEN 1958, str. 26, 194.

Gorenčeva kapelica

RNKD ev. št. 27576.

Zidana kapelica zaprtega tipa pravokotnega tlorisa stoji ob cesti, ki vodi iz Dola pri 137
Hrastniku na Čeče, nasproti odcepa, ki pelje h Gorenčevi domačiji (Kal 6). Šilastoločni vhod obdajata na visok talni zidec postavljena toskanska slopa, nad katerima se dvigujeta manjša toskanska pilastra, ki podpirata podstrešni venec dvokapne opečne strehe; enaka členitev se ponovi tudi na drugih vogalih stavbe. Na bočnih stenah sta zazidani šilastoločni okni; vsi loki so obrobljeni s profiliranim vencem. Banjasto obokana notranjščina je zaprta s kovanimi vratci. Bočni steni členita prazni šilastoločni niši, ob zadnji steni pa je na dva slopa postavljena menza, nad katero je večja zastekljena banjasto obokana niša s kipom stoječe Marije z Detetom (les, v. ok. 60 cm).

Kapelica Marije Kraljice

RNKD ev. št. 27577.

Zidana kapelica zaprtega tipa stoji ob cesti Dol pri Hrastniku-Čeče, nasproti hiše Kal 3. 138
Zunanjščino obtekata talni zidec in ozek venčni zidec, ki ga prekinjajo polkrožno zaključen

vhod, zaprt s kovanimi vratci, in slepi polkrožni bifori na bočnih stenah; v rizalitno izstopajoči zadnji steni je manjša lina okrogle oblike, nad njo pa še pravokotna niša. Stavbo pokriva dvokapna opečna streha. Venčni zidec se nadaljuje v banjasto obokani notranjščini, v kateri je menza s prazno ločno nišo, nad njo pa je v zastekljeni niši miniaturnen lesen stebreni oltarni nastavek. V tronu je kip Marije Kraljice z Detetom (les, v. ok. 20 cm), na ogredju ob volutasti atiki z manjšim Marijinim kipcem (v. ok. 10 cm), ki ima na podstavku napis *Maria Brezmadežna*, pa par angelcev. Pred nastavkom je leseno razpelo (v. korpusa ok. 25 cm), tako kot oltarček ljudsko delo.

Spomenik Borutu Pustu

RNKD ev. št. 28352.

- 139 Spomenik ob križišču glavne ceste in dveh pešpoti stoji na mestu, kjer je bil 28. 9. 1944 ubit kurir in skojevec Borut Pust (r. 1930). Obeležje je bilo odkrito leta 1951. Spomenik je postavljen na betonski plato pravokotne oblike, do katerega vodijo tri stopnice, obdaja pa ga kovana ograja z motivom peterokrake zvezde. Njegov osrednji del predstavlja zid iz klesanih kamnov v obliki črke L, na katerega je v vogalu pritrjena manjša napisna plošča.

Viri: spomeniki.blogspot.com/2012/06/kal-pri-hrastniku-spomenik-padlemu.html (stanje 29. 7. 2013).

Spomenik revirski četi

- 140 Spomenik ob glavni cesti pod Kalsko planino je bil postavljen leta 1979. Na nizkem betonskem podstavku okrogle oblike, do katerega vodi tlakovana potka, stoji drevesno deblo, na katero je pritrjena izbočena kovinska napisna plošča, ki jo krasijo še prekrizana srp in kladiivo v zgornjem levem kotu ter rdeča peterokraka zvezda na sredini.

137

138

139

140

Razloženo naselje z gručastim jedrom na manjši planoti nad dolino Brnice in pod Kovkom, ki se dviga nad sotočjem Brnice in Bobna; pripadajo mu zaselki Jesenovec, Zavrate in Mačkovec. Na Kovku so našli keltske grobove z novci in okrasnimi predmeti, ki so hranjeni v Narodnem muzeju v Ljubljani; v gozdu v smeri proti Krnicam je na mestu gomilnega grobišča postavljeno preprosto obeležje v obliki kvadra z napisom *KELTSKO GROBIŠČE*. Naselje s tremi kmetijami se omenja v Otokarjevem urbarju iz let 1265–1267, v drugi polovici 18. stoletja pa je bilo ob cesti Dol pri Hrastniku-Krnice že nanizanih osem hiš.

Viri: Jožefinski vojaški zemljevid, sekcijski 193; Franciscejski kataster za Štajersko C 74 (Sv. Jurij pri Hrastniku) A 01; www.arzenal.si/sarnas/najdisce/5153 (stanje 8. 8. 2013).

Literatura: *Arheološka najdišča* 1975, str. 263; KOROPEC 1976, str. 248; BREČKO 1977, str. 3, 4; BREČKO 1978, str. 5–8; BLAZNIK 1986, str. 195; *Zasavje* 1998, str. 61, 68; IVANČIČ LEBAR 2000, str. 98; ROZINA 2009, str. 153; PLANINC, IVANČIČ LEBAR 2010, str. 9; ROZINA 2013, str. 187, 205.

Kapelica Žalostne Matere božje

Goravsova (Gričarjeva) kapelica, zdaj zaprtega tipa, stoji nasproti hiše Kovk 3. Šilasto zaključeni lok vhoda stavbe pravokotnega tlorisa je obrobljen z rustiko; vhod zapirajo kovana železna vrata. Bočni steni členita plitvi šilastoločni biforni niši z rustično obrobo na lokih; prvotno odprti, vходу bližji niši sta bili kasneje zazidani do lokov, v ločnih odprtinah pa so namestili okni. Zadnjo steno kapelice predira okrogla lina. Stavbo obteka talni zidec, pod napuščem dvokapne opečne strehe pa podstrešni venec. V plitvo banjasto obokani notranjščini je nad zidano menzo zastekljena šilastoločna niša, v kateri so kipi Pietà (les, ok. 68 x 50 x 25 cm) in para angelov adorantov (les, v. obeh ok. 45 cm), na steni za njimi pa je lesen križ s prekrižanima sulico in trsom z gobo; kipi so bržkone tirolsko delo s konca 19. stoletja. Na predeli je obledel napis *MATI BOŽJA / PROSI ZA NAS / 1893*. Pod menzo je segmentnoločna vdolbina božjega groba z lesenim kipom Mrtvega Kristusa (d. ok. 70 cm).

Viri: Ustna informacija Bože Herek.

Kapelica sv. Križa

- 142 Kapelico kvadratnega tlorisa pri domačiji Kovk 29 (Pr' Miklavž) obstopata stebriča s piramidastima zaključkoma na vrhu, ki najbrž izvirata s katerega od podrtih slopnih vhodov na obzidano pokopališče. Polkrožni lok vhoda kapelice, ki je bila prvotno odprtega tipa, nosita na zidec postavljena toskanska stebriča, okrašena z vrezanim prstanom na sredini, ki hkrati nosita tudi loka zdaj zazidanih stranskih odprtín. Vhod v banjasto obokano notranjščino je zaprt s kovano mrežo, v zastekljeni niši pa visi leseno razpelo (v. korpusa ok. 30 cm). Kapelica je krita z dvokapno opečno streho; zgrajena je bila verjetno v 19. stoletju.

Viri: Ustna informacija Bože Herek.

Kapelica sv. Križa

- 143 Kapelica zaprtega tipa kvadratnega tlorisa stoji v bregu blizu hiše Kovk 24. Do segmentnoločnega, s kovanimi vratci zaprtega vhoda vodijo tri stopnice, nad vhodom pa je naslikan Kristusov monogram. V banjasto obokani notranjščini visi manjše leseno razpelo (v. korpusa ok. 20 cm). Dvokapna streha je krita z opeko.

Viri: Ustna informacija Bože Herek.

Kapelica Matere božje

- 144 Kapelica stoji ob kolovozu na polju ob jugozahodnem robu vasi. Postavljena je bila v zahvalo za srečno vrnitev gospodarja domačije Kovk 7 iz prve svetovne vojne, leta 1993 pa so na njenem mestu zgradili novo kapelico, ki je bila tri leta kasneje blagoslovljena. V stavbo kvadratnega tlorisa vodi trikotno zaključen vhod, zaprt s kovanimi vrati; na stenah ob vhodu sta v omet vtisnjena pobarvana križa. Na fasadi je pod napuščem dvokapne opečne strehe lesen opaz s kovinsko tablico z letnico izgradnje. Hrbtno steno predira okroglo okno, v katerem je iz barvnega stekla oblikovan križ. V banjasto obokani notranjščini je na zadnji steni nad marmornato polico pritrjena slika Marije Kraljice z Detetom (o. pl., ok. 60 x 50 cm, sig. in dat. d. sp. *Leitt* 93).

Viri: Gedenkbuch Doll, str. 175; ustna informacija Bože Herek.

Znamenje

Na zid postavljeno zidano znamenje z nišo in dvokapno opečno streho stoji ob cesti pred hišo 141 Kovk 3. Segmentni lok na čelni strani sloni na dveh čokatih kamnitih toskanskih stebričih, ki nosita tudi loka bočnih odprtih. Sredi trikotnega čela je manjša zastekljena ločna niša s kipcem (odlitkom) Marije z Detetom, ki jo obdaja lesen okvir v obliki hišice. V pravokotni niši na zadnji steni je slika sv. Jurija (tisk).

Znamenje

Na robu vasi v smeri proti Krnicam stoji v neposredni bližini keltskega grobišča križ z lesenim hrbtiščem, pokrit z dvokapno pločevinasto strešico, na njem pa je pritrjeno litoželezno razpelo (v. korpusa ok. 20 cm).

Spomenik NOB

Spomenik stoji sredi vasi, nasproti hiše Kovk 3. Pokončna skala ima na sprednji strani 145 zglašeno površino za napis, ki sporoča, da je bil spomenik postavljen leta 1976 v spomin na krajane Kovka, padle v letih 1941-1945.

Viri: Arhiv ZBV NOB Hrastnik.

Literatura: BREČKO 1977, str. 30.

Domačija Kovk 29

RNKD ev. št. 26948.

Miklavževo domačijo sestavljajo hiša, kašča, gospodarsko poslopje, kozolec iz leta 1838, 146 vodnjak in kapelica; vsi objekti imajo ohranjeno prvotno tlorisno zasnovo in zunanjo podo-bo. Pritlično hišo pravokotnega tlorisa pokriva dvokapna streha s cementnimi strešniki. Na nekaterih okenskih obrobah so vidni ostanki dekorativne poslikave. Triosno obcestno fasado krasi manjše, zdaj prazno nišasto znamenje, med oknoma podstrešnega čela pa je uokvirjeno polje za fresko, v katerem je pod ločnim vrhom vrezana letnica 1862 (?).

141

142

143

144

145

146

Razloženo hribovsko naselje severozahodno od Marnege, ki ga obdajajo na zahodu Krištandolski hrib, na vzhodu Veliki vrh, na severu pa Ostri vrh. Starejši strnjeni del vasi je v dolinskem kotu pod Krištandolskim hribom, kjer so v drugi polovici 18. stoletja stale tri kmetije, omenjene že v Otokarjevem urbarju iz 1265–1267, novejši del naselja pa je v ozadju dolinskega kota zrasel po letu 1900.

Viri: Jožefinski vojaški zemljevid, sekcija 193; Franciscejski kataster za Štajersko, C 234 (Marno) A 01.

Literatura: OROŽEN 1958, str. 213; ROZINA 2013, str. 194.

Kapelica Marije Kraljice

- 147 Zidana kapelica zaprtega tipa stoji v bregu ob hiši Krištandol 3. Stavbo pravokotnega tlorisa pokriva dvokapna opečna streha. Polkrožni lok vhoda sloni na paru toskanskih slopov, stoječih na visokem zidcu. Na bočnih stenah sta plitvi ločni niši, v zadnji pa okrogla lina. Banjasti obok notranjščine je poslikan z zvezdicami, bočni steni pa členita plitvi niši, zaključeni s segmentnim lokom. V zadnji steni je zastekljena banjasto obokana niša s kipom Marije Kraljice z Detetom (les, v. 60 cm) iz prve polovice 20. stoletja.

Spomenik Maksu Senici

- 148 Na Krištandolskem hribu je sredi gozda spomenik padlemu obveščevalcu VDV brigade Maksu Senici (1919–1944), postavljen leta 1976. Spomenik na manjšem pravokotnem betonskem podiju je zidan iz kamnitih klesancev, od leve proti desni pa si stopničasto sledijo višji slop, na vrhu katerega je kovinska peterokraka zvezda, nižji osrednji del z marmornato napisno ploščo in nižji ožji slop.

147

148

Razloženo naselje z gručastim jedrom (RNKD ev. št. 26965) na strmem severnem pobočju savske doline jugovzhodno od Hrastnika. Vas, ki je bila do konca druge vojne zaselek naselja Sv. Jurij, sestavljajo zaselki Grča, Podkrnice, Zagorica in Zlata Luknja. V Zagorici sta bila odkrita prazgodovinsko gomilno grobišče (RNKD ev. št. 23578) in rimski kamen, ob cesti proti Hrastniku rimski nagrobnik (blizu hiše Krnice 39), pod vasjo ob železniški progi pa dva rimska žrtvenika. Iz Otokarjevega urbarja je razvidno, da je bilo v 13. stoletju v Krnicah (im. *Char*) šest raztresenih kmetij, večina stavb današnjega vaškega jedra pa je iz 19. stoletja, npr. etnološko zanimiva hiša Krnice 20 (RNKD ev. št. 26961) iz leta 1863.

Viri: Jožefinski vojaški zemljevid, sekcija 193; Franciscejski kataster za Štajersko, C 74 (Sv. Jurij pri Hrastniku) A 03; Predlog za razglasitev 1989; www.arzenal.si/sarnas/najdisce/5175 (stanje 1. 8. 2013).

Literatura: OROŽEN 1958, str. 44, 242; Arheološka najdišča 1975, str. 264; BLAZNIK 1986, str. 383; ŠAŠEL KOS 1997, str. 331–333; *Zasavje* 1998, str. 68; ROZINA 2013, str. 206.

Kapelica Brezmadežne

149 Kapelica ob domačiji Podreka – Kreže (Krnice 21) je bila zgrajena bržkone v drugi polovici 19. stoletja, na začetku 21. stoletja pa temeljito prenovljena. Z dvokapno opečno streho pokrito stavbo pravokotnega tlorisa členijo le trikotno sklenjen vhod, enako oblikovani bočni okni in okroglo okence v zadnji steni. Nad dvokrilnimi lesenimi in delno zastekljenimi vrati z rezbarijo v obliki zakovic je barvno steklo s kovinskim križem na sredi. V notranjščini, obokani s plitvo banjo, je v zadnji steni segmentno zaključena niša, obrobljena s širokim maltastim okvirjem, v njej pa stoji polihromiran kip Brezmadežne (les, v. ok. 130 cm) iz prve polovice 20. stoletja.

Marijina kapelica

Ob gozdni poti, ki vodi proti Kovku, stoji v zaselku Grča kapelica pravokotnega tlorisa. 150
Trikotno zaključen vhod, zaprt s kovanimi vrati, obstopata na visok talni zidec postavljena ob steno prislonjena kamnita toskanska stebriča. Vhod in šilastoločno zaključeni okni v bočnih stenah obroblja plitva rustika. Pod napuščem dvokapne opečne strehe teče na vzdolžnih stenah podstrešni venec v obliki zobnika. V trikotnem čelu fasade je v kamnitem okvirju napis *ČEŠENA SI/MARIA TI!/1863*, ki sporoča leto izgradnje, nad kapiteloma stebričev vrezana letnica 1913 pa leto obnove kapelice. V grebenasto obokanem prostoru stoji na menzi lesena oltarna edikula, ki spominja na oltarje 17. stoletja; v pravokotnem tronu visita tisk sv. Jurija z zmajem in leseno razpelo, tu pa stojita tudi novejša kipca (odlitka) Srca Jezusovega in Lurške Marije.

Znamenje

Zraven hiše Krnice 23 stoji leseno znamenje v obliki križa z lesenim hrbtiščem in dvokapno pločevinasto strešico. Na križu je pritrjen lesen polihromiran korpus (v. ok. 50 cm), poljudno podobarsko delo.

Spomenik NOB

Spomenik, posvečen osmim padlim krajanom Krnic in Šavne Peči, stoji sredi vasi; odkrit je 151
bil leta 1977. Na grobem kamnitem zidcu stoji marmornata napisna plošča.

Viri: Arhiv ZBV NOB Hrastnik.

Literatura: BREČKO 1977, str. 30.

149

150

151

152

Strnjeno naselje na severnem robu Zagorsko-laške kadunje, severno od ceste Hrastnik-Laško. Obsega zaselka Spodnje in Zgornje Marno, ki ju loči Marnski potok. Kraj se v virih prvič omenja v Otokarjevem urbarju iz let 1265-1267. Zaselek Zgornje Marno (RNKD ev. št. 27042) ima stavbni fond iz 19. stoletja.

Viri: Jožefinski vojaški zemljevid, sekcija 193; Franciscejski kataster za Štajersko, C 234 (Marno) A 03.

Literatura: OROŽEN 1958, str. 201; ROZINA 2013, str. 193.

Jakopičeva kapelica

RNKD ev. št. 27585.

- 153 Marijina kapelica, imenovana tudi Marnska, stoji ob cesti Dol pri Hrastniku-Laško, ob odcepu za Marno. Postavljena je bila leta 1808. Zidana kapelica nekoč odprtega tipa ima pravokoten tloris. Polkrožno zaključen vhod obdajata na visok zidec postavljena toskanska stebra, ki na bočnih stenah prehajata v ožji polkrožno zaključeni, zdaj zazidani odprtini. Nad vhodom, zaprtim s kovanimi vratci, je tik pod napuščem dvokapne opečne strehe v manjši kvadratni niši naslikan križ. Na začelju je okrogla lina, nad njo pa niša pravokotne oblike. Na modro pobarvanem banjastem oboku notranjščine so naslikane zvezdice. Na menzi z visoko ločno nišo stoji mavčni kip Brezmadežne tipa Čudodelne svetinje (v. 115 cm).

Literatura: GODEC 1991, str. 197.

Kužno znamenje

RNKD ev. št. 27585.

- 154 Ostanek kužnega znamenja, postavljenega v letih 1668-1671, stoji ob Jakopičevi kapelici. Od kamnitega slopnega znamenja se je ohranil le zgornji nastavek kvadratnega tlorisa s kamnito

piramidasto streho. Na nastavku so štiri prazne polkrožno zaključene niše; čez eno od njih je sekundarno pritrjena marmornata napisna plošča.

Literatura: GODEC 1991, str. 197; ROZINA 2013, str. 193.

Spomenik padlim borcem

Spomenik, postavljen leta 1978, stoji na začetku vasi, ob križišču cest za Krištrandol in 155 Brdce. Visok betonski valj na sredi prekinja iz granitnih klesancev zidan kvader, sredi katerega je marmornata napisna plošča. Na vrhu valja je pritrjena kovinska peterokraka zvezda.

154

155

PODKRAJ

občina
Hrastnik

Naselje sestavljajo zaselek Sava na desnem bregu Save ter razložena zaselka Stušce in Ruda s samotnimi kmetijami na strmih pobočjih Kožlaka in Roglje. Središče je v zaselku Sava na naplavljeni ravnici nasproti izliva Bobna v Savo, kjer reka naredi ovinek proti severu; tu stoji podružnična cerkev sv. Nikolaja. V bližini izliva potoka Ribnik v Savo, ob današnji magistralni cesti Ljubljana-Hrastnik, so bili odkriti ostanki rimske broderske naselbine iz časa od 1. do 4. stoletja; najdeni so bili ostanki petih objektov, od katerih je na mestu prezentirano svetišče obhodnega tipa (osrednji prostor z aro in obhodni hodnik), posvečeno vodnima božanstvoma Adsaluti in Savusu (RNKD ev. št. 8784). Manjše najdbe iz rimske naselbine so hranjene v hrastniškem muzeju. V virih je kraj z imenom Zavodnje prvič omenjen v velikem laškem urbarju iz leta 1524, pozneje pa se je imenoval Na Savi ali tudi Na Kranjskem, ker je po reki tekla deželna meja med Kranjsko in Štajersko. V drugi polovici 18. stoletja je poleg majhne gruče hiš ob cerkvi Podkraj obsegal le nekaj vzdolž Save raztresenih samotnih kmetij. Podkraj spada k občini Hrastnik od leta 1963.

Viri: Jožefinski vojaški zemljevid, sekcijski 193; Franciscejski kataster za Kranjsko, N 201 (Podkraj) A 01; Predlog za razglasitev 1989; www.arzenal.si/sarnas/najdisce/5181 (stanje 2. 8. 2013).

Literatura: OROŽEN 1881, str. 55; OROŽEN 1958, str. 23-24, 33-34, 140, 288-289; *Arheološka najdišča* 1975, str. 267; BREČKO 1977, str. 3; BREČKO 1978, str. 5; ŠAŠEL KOS 1994, str. 99-122; VUGA 1996; ŠAŠEL KOS 1997, str. 325-330; JOVANOVIČ 1998; *Zasavje* 1998, str. 40, 68; ŠAŠEL KOS 1999, str. 93-119; IVANČIČ LEBAR 2000, str. 39-46; STRGAR 2006; ROZINA 2009, str. 116-121, 136-137; PLANINC, IVANČIČ LEBAR 2010, str. 72; ROZINA 2012, str. 13; ROZINA 2013, str. 157-159, 174-175.

Podružnična cerkev sv. Nikolaja (župnija Radeče)

RNKD ev. št. 2198.

Lega

Pravilno orientirana cerkev, ki jo obdaja z nizkim zidom ograjeno manjše pokopališče, stoji na desnem bregu Save, na začetku naselja ob križišču, v katerega se preko mostu iz Hrastnika

Gajšnikova risba
cerkve sv. Nikolaja
v Podkraju, 1747

steka Grajska pot. Nekoč pomembna točka v pokrajini je danes stisnjena v kotanjo med cesto in novejši stanovanjske bloke.

Zgodovinski podatki

Sodeč po patrociniu, so cerkev zgradili splavarji, najverjetneje v 15. stoletju; prvič je omenjena v popisu cerkvenih dragocenosti na Kranjskem iz leta 1526. Valvasor jo v *Slavi vojvodine Kranjske* navaja kot eno od desetih podružnic župnije sv. Petra v Radečah, ki je sodila pod laško nadžupnijo. Čeprav je bila leta 1755 cerkev v Podkraju skupaj z okolišem pridružena tedaj na novo ustanovljenemu vikariatu sv. Jakoba na Dolu pri Hrastniku, jo vizitacijski zapisnik goriškega nadškofa Karla Mihaela Attemsa iz leta 1756 še obravnava med podružnicami radeške župnije. Leta 1810 so cerkev dokončno vrnil v radeško župnijo, upravlja pa jo župnija Hrastnik.

Cerkev je bila v drugi polovici 17. stoletja predelana in povečana; Janez Krstnik Gajšnik je v svoji topografiji laške nadžupnije leta 1747 zapisal, da je na vzhodni strani zvonika z rimskimi številkami izpisana letnica 1699, za katero ni vedel, ali se nanaša na izgradnjo stranske kapele ali na leto, ko je bil pobeljen zvonik. Cerkev je proti koncu 17. stoletja dobila tri oltarje: leta 1690 oltar Brezmadežne, dve leti kasneje nov veliki oltar sv. Nikolaja, leta 1694 pa še oltar sv. Janeza Evangelista. Gajšnik poroča, da so bili v njegovem

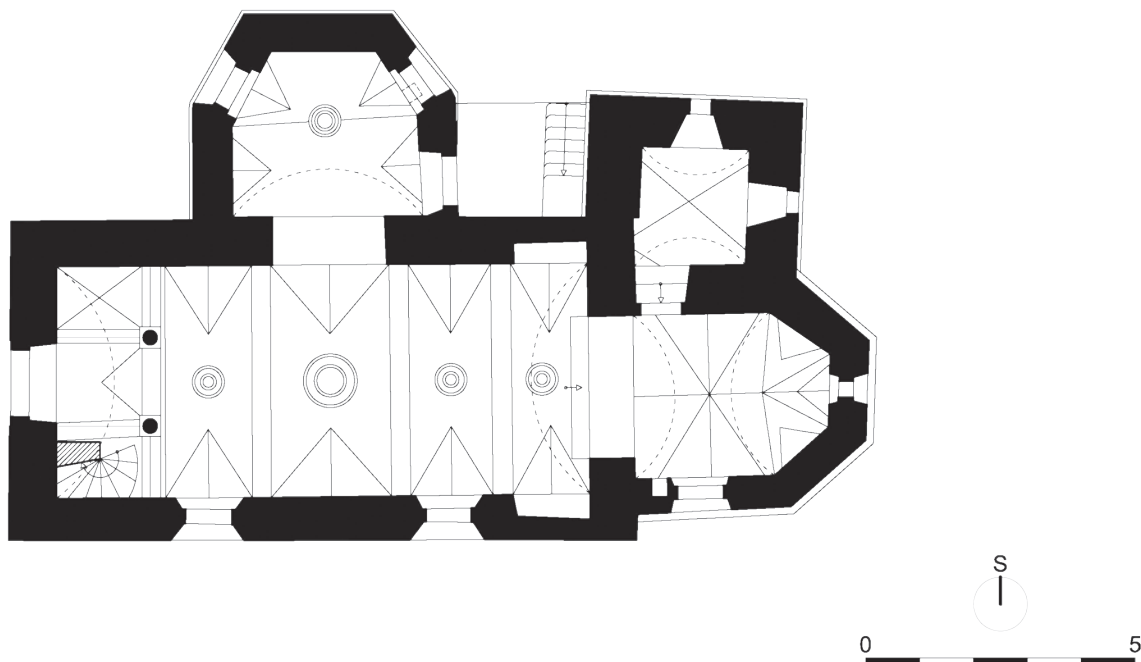
času v cerkvi poleg naštetih še oltarja, posvečena sv. Barbari in sv. Andreju, in prižnica. Konec šestdesetih let 20. stoletja je bil restavriran veliki oltar, konec sedemdesetih pa stranski. V sedemdesetih letih so cerkev prenovili in na novo prekrili streho. Zunanjščina zvonika je od prve etaže navzgor ostala neometana, škrlj na strehi pa je bil nadomeščen z bakreno kritino. Med zvonikom in stransko kapelo so naredili strešico, leta 1978 pa so popravili tlak v cerkvi.

Arhitektura

V tlorisu si od zahoda proti vzhodu sledita pravokotna ladja, ki ima sredi severne stene prizidano tristrano sklenjeno kapelo, in kratek tristrano sklenjen prezbiterij z zvonikom kvadratnega tlorisa, prizidanim na severni strani; v pritličju zvonika je zakristija. Gladko fasado krasi portal iz lehnjaka, datiran v prvo polovico 17. stoletja; nad ravno pre- 158 klado z ogredjem je sredi prekinjenega trikotnega zatrepka kamnit relief Križanega. Atiški 159 del portala ob straneh flankirata reliefa dveh monštranc; na levi je komaj viden z žarki obdan Marijin monogram, desna pa ima obliko sonca. V osi nad portalom je v steno umaknjeno manjše zamreženo lunetno okno s kamnitim okvirjem. Južno ladijsko steno predirata dve pokončni pravokotni okni, prezbiterij pa nekoliko večje pravokotno okno v južni steni in okroglo okence v 156 vzhodni. Stransko kapelo osvetljujeata pravokotni okni v poševnih stenah zaključka in majhno okroglo okno v severni steni, v vzhodni steni pa je stranski vhod.

V tlorisu kvadratni trinadstropni zvonik nad prvo etažo preide v oktagon, vogali prehoda pa 157 so prekriti s polovičnimi piramidastimi strešicami. Nadstropja so ločena s tankimi zidci. V spodnjih nadstropjih predira zvonik po ena pravokotna lina na vsaki strani, pod napuščem z izmenično zazidanimi okroglimi linami pa se na glavne strani neba odpirajo bifore. Strma piramidasta streha je pokrita z bakreno pločevino. V zvonik vodijo na zahodni strani kamnite stopnice, pokrite z nadstreškom. Prezbiterij, kapelo in zvonik obteka talni zidec, cerkev pa pokriva dvokapna opečna streha.

Stene v banjasto obokani ladji členijo le konzole v obliki kapitela (neizvedenih toskanskih 160 pilastrov) z ogredjem in venčnim zidcem, ki nosijo z astragalom obrobljene oproge, s katerimi je ladja razdeljena na pet neenakih travej. V obok se zarezujejo z vtisnjenim ornamentalnim štukom obrobljene sosvodnice, vsako travejo pa na temenu krasi venček iz močnejše profiliranega štuka, obkrožen s štirimi operutničnimi angelskimi glavicami. V traveji ob slavoloku sta v vzdolžnih stenah ladje oltarni niši, obrobljeni z lokom, ki ga poleg sklepnika krasi štukirana dekoracija v obliki astragala. Zidani pevski kor, na katerega vodijo kamnite stopnice v 161 jugozahodnem kotu, nosijo tri arkade na paru kamnitih toskanskih stebrov; podkorje je križno obokano. Poslikana ravna korna ograja je okrašena s profiliranim zidcem in s pilastroma v osi

stebrov; srednji del ograde zapira marmorirano poslikano leseno polnilo. Ograja se navzgor nadaljuje s parom slopov, ki segata do oboka. V srednji širši traveji ladje je na severni strani razpotegnjen slavoločni vhod v banjasto obokano stransko kapelo, poudarjen z nedokončanim parom pilastrov in sklepnikom. V obok kapele so globoko vrezane sosvodnice, ki rastejo iz konzolastih nastavkov, teme pa poleg motiva astragala krasí profiliran venček iz štuka. Slavoločno steno prezbiterja na ladijski strani krasijo angelske glavice iz štuka, polkrožni lok slavoloka pa podpira par pilastrov; v temenu slavoloka je volutast sklepnik. Križnogrebenasto obokani prezbiterij je za stopnico višji od ladje. V južni steni je pod oknom majhna šilasto zaključena niša, v severni steni pa vodi pravokoten portal v križno obokano zakristijo, ki je za dve stopnici nižja od prezbiterja. Tlak v celotni cerkvi je iz pravokotnih opečnih tlakovcev.

Poslikava

Na severni steni prezbiterija so bile odkrite močno poškodovane freske iz začetka 16. stoletja, ki se uvrščajo v širši krog Čelovniškega mojstra. Fragmenti na grafične vire opirajočih se fresk obsegajo pod arkadno arhitekturo postavljene figure treh apostolov, v podločju nad njimi pa je upodobljeno Oznanjenje. Na zunanji strani ograje pevskega kora je Leopold Hočevnar naslikal hrastove liste ter z rimskimi številkami napisani letnici 1845 in 1980. 162, 163

Oprema

Sv. Nikolaju posvečeni veliki oltar ima preprosto zidano menzo in lesen polihromiran oltarni nastavek, ki ga uvršča med t. i. zlate oltarje. Na predeli je napis, ki sporoča naročnike oltarja in letnico izdelave: *HOC ALTARE S: / NICOLAI: EPI: ET: CONF: ERECTVM / EST: EXPENSIS Eclia: SVB Rdo: DNO: / VICARIO GREG GROO·FENFELDSR Et / SINDICIS SEBOSTLANO IVSHNA Et / MARTINO MAR:TINSHEK [IN]/ 1·6 ANNO·9·2*. Napis je zdaj skrit za novejšim lesenim škatlastim tabernakljem. Iz predele izstopata bazi stebrov, spredaj okrašeni z angelskima glavicama. Vibasta korintska stebra sta obrasla z vinsko trto, na vsakem pa je pritrjen lebdeč angleček z rogom izobilja v roki. V ločno zaključenem tronu stoji kip zavetnika cerkve (les, v. 165 109 cm) s knjigo in zlatimi jabolki v levici in škofovsko palico v desnici, v segmentnih trikotnikih nad lokom pa sta angelski glavici. V školjkasto zaključenih krilnih nišah, postavljenih na vegetabilni volutasti konzoli, stojita kipa apostolov: na levi je sv. Filip s 166 palico in knjigo, na desni pa sv. Jakob starejši s popotno torbo, palico, knjigo in s školjkami okrašenim plaščem (oba les, v. ok. 80 cm). Na zunanji strani zamejujeta niši posrebrena fruktona, nastavek pa ob straneh obdaja bujno akantovo vitičje. Stebra nosita stopničasto zalomljeno ogredje, okrašeno z listovnikom in kapljičastimi rozetami. Na enak način je 167 okrašeno tudi zalomljeno ogredje atike, ki ga krona angelska glavica. V atiški niši, ki jo obstopata z akantovjem obrasla korintska stebriča, je kiparska skupina sv. Martina, ki deli 168 plašč z beračem (ok. 60 x 60 x 25 cm), ob straneh sta kipa sv. Vida v kotlu na levi in sv. Florijana z golido in praporom (v. obeh ok. 48 cm) na desni strani, na ogredju pred njima pa sedita debelušna angelca. Na menzi stojita vegetabilno okrašena dvoramna svečnika, ki se slogovno ujemata z oltarnim nastavkom.

Od stranskega zlatega oltarja sv. Janeza Evangelista se je ohranil le nastavek, postavljen 173 v nišo na severni ladijski steni. Na predeli, iz katere izstopata z angelskima glavicama okrašeni bazi stebrov, je napisana letnica 1694. Par tordiranih korintskih stebrov, prepletenih z akantovo vitico, obstopa polkrožno zaključeno oltarno nišo s kipom sv. Janeza Evangelista (les, v. 94 cm), v segmentnih trikotnikih nad lokom pa sta angelski glavici. 174 Oltarno arhitekturo obdaja ob straneh akantovje, oprto na vegetabilni volutasti konzoli.

Angelski glavici krasita tudi prekinjeno ogredje z atiko, sredi katere stoji na podstavku med vegetabilnima volutama kip sv. Boštjana ob drevesu (les, v. ok. 60 cm). Oltar je leta 1979 restavriral Hinko Podkrižnik.

- 169 Oltar sv. Barbare v stranski kapeli je nastal v prvi četrtini 18. stoletja. Na zidani pra-
 171 vokatni menzi stoji lesen nastavek z izstopajočima podstavkoma za kipa dveh svetnic, mučenke
 172 s polomljeno palmovo vejico na levi in Marjete z zmajem ob nogah na desni (obe les, v. ok.
 60 cm). Predelo zaključujeta ob straneh z mesnatim akantovjem okrašeni konzoli, ki sta zdaj
 prazni. Široko plitvo oltarno nišo nastavka, okrašeno z oblaki in akantovimi listi, obroblja
 170 okvir iz mesnatega akantovja; v njej stoji z žarki obsijan čokat kip sv. Barbare s stolpom
 ob nogah (les, v. 96 cm). Vrh oltarja danes manjka; po Gajšniku naj bi bil v atiki sv. Janez
 Nepomuk med angelskimi zbori, povsem na vrhu pa Božje oko. Osrednji kip sv. Barbare naj bi
 po njegovih besedah spremljala kipa Marije Magdalene in Marije Salome.
 V oltarni niši na južni steni ladje je kip Brezmadežne (les, v. 95 cm), verjetno z začetka
 20. stoletja. Na menzi oltarja sv. Barbare stojita mavčna reliefna medaljona (oba 27 x 24
 cm), na katerih sta upodobljena Marijina zaroka in Poklon pastirjev.

Viri: Gajšnik 1747; Gradivo ZVKD Celje; Predlog za razglasitev 1989; hrastnik.si/fileadmin/user_upload/O_Hrastniku/kulturna_dediscina/dediscina_cerkev_nikolaj.pdf (stanje 29. 7. 2013).

Literatura: VALVASOR 1689, 8, str. 793; OROŽEN 1881, str. 490; KOBLAR 1895, str. 152, 198; OROŽEN 1958, str. 60-61; KOMELJ 1966, str. 65; STOPAR 1975; BREČKO 1977, str. 4, 5; BREČKO 1978, str. 8; SEDEJ 1985, str. 56, 57; ATTEMS 1991, str. 423-424; HÖFLER 1997, str. 34; **Zasavje** 1998, str. 68; IVANČIČ LEBAR 2000, str. 45-46, 151; **Letopis** 2000, str. 261; HÖFLER 2001, str. 160-161; *Orožnova zgodovina* 2009, str. 293; ROZINA 2009, str. 120-121; JERMAN 2012, str. 47; ROZINA 2013, str. 159.

Kapelica sv. Terezije

- 175 Manjša kapelica odprtega tipa stoji tik nad vaško cesto v hribu pod gozdom, v bližini hiše Podkraj 38 (pri Krežetovih). V tlorisu pravokotna stavba se v sprednjem delu odpira s tremi loki, slonečimi na dveh kvadratnih slopih, ki sta postavljena na visok zidec. Pod strmo dvo-
 kapno opečno streho teče profiliran podstrešni venec. V obokani notranjščini sta v pravokotni zastekljeni niši kipca sv. Terezije Deteta Jezusa (mavec, v. ok. 30 cm) in Lurške Marije (odlitek, v. ok. 20 cm). Na levem slopu vrezana številka 19 (druga polovica letnice na desnem slopu je zabrisana) postavlja gradnjo kapelice v začetek 20. stoletja.

Ferkova kapelica

Verjetno v 19. stoletju zgrajena kapelica kvadratnega tlorisa stoji v strmem bregu pod cesto, 176 v vzhodnem delu Podkraja. Nad ločno oblikovanim vhodom, ki ga obstopata na visokem zidcu postavljena polstebra, je v čelu fasade prazna trikotno zaključena niša. Stranski steni predirata ozki polkrožno zaključeni odprtini, zadnjo pa okrogla lina. Kapelico pokriva dvokapna streha, krita s cementnimi strešniki. V banjasto obokani notranjščini je v zastekljeni niši kipec Lurške Marije (odlitek, v. ok. 25 cm).

Hiša Podkraj 67

RNKD ev. št. 536.

Nekdanja broderska oziroma splavarska gostilna na desnem bregu Save se je po prejšnjih la- 177 stnikih imenovala tudi Lašanova, Vodopivčeva ali Rižnarjeva hiša. Kletni del zleknjene hiše je deloma vkopan, zato je južni del hiše nižji od severnega, obrnjenega proti reki. Zunanjščino členijo mrežasto postavljeni pari lizen, med katerimi so ob zgornjem robu dekorativni cofi. Šestosni severna in južna fasada imata zamaknjeno glavno os, tako da ločna portala obdajajo po dve in tri kvadratna okna z belimi maltastimi okvirji. V klet vodi na severni strani širok segmentnoločni portal, do polkrožno zaključenega ometanega portala s prečnikoma in sklepnikom, ki ima vrezano letnico 1792, pa so verjetno vodile stopnice. V notranjščini je reprezentativno zasnovana veža in velika banjasto obokana kuhinja. Dvokapna streha na čop je pokrita z bobrovcem.

Viri: Predlog za razglasitev 1989; hrastnik.mojforum.si/hrastnik-about1549.html (stanje 8. 8. 2013); www2.arnes.si/~osljhrnhr3s/Riznarjeva-hisa.htm (stanje 8. 8. 2013).

Literatura: OROŽEN 1958, str. 284; FISTER 1986, str. 410; SEDEJ 1989, str. 160; IVANČIČ LEBAR 2000, str. 39; ROZINA 2004, str. 91, 93; ROZINA 2009, str. 121; PLANINC, IVANČIČ LEBAR 2010, str. 6; ROZINA 2013, str. 159.

156

157

158

159

160

161

162

163

164

165

166

167

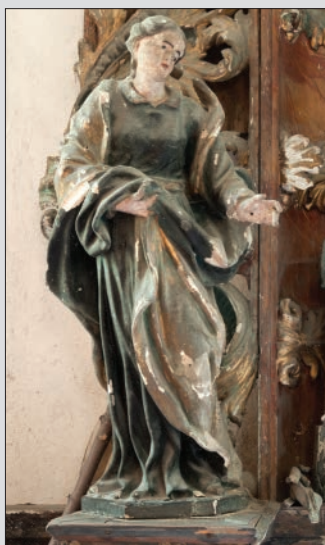
168

169

170

171

172

173

174

175

176

177

PRAPRETNO PRI HRASTNIKU

Razloženo naselje z gručastim jedrom na širokem prevalu pod Jelenico med vzpetinama Poklon in Visoko; del naselja spada pod občino Trbovlje. Kraj se prvič omenja leta 1267 v Otokarjevem urbarju laške gosposčine, ko je obsegal tri kmetije, v 18. stoletju je število kmetij naraslo na deset; v drugi polovici 18. stoletja se je že izoblikovalo gručasto vaško jedro.

Viri: Jožefinski vojaški zemljevid, sekcija 193; Franciscejski kataster za Štajersko, C 190 (Sv. Lenart pri Hrastniku) A 03.

Literatura: OROŽEN 1958, str. 134; KOROPEC 1976, str. 248; BLAZNIK 1988, str. 132; *Zasavje* 1998, str. 68; IVANČIČ LEBAR 2000, str. 121; ROZINA 2009, str. 121-122; PLANINC, IVANČIČ LEBAR 2010, str. 16.

Kapelica sv. Križa

- 178 V tlorisu pravokotna kapelica zaprtega tipa stoji ob cesti nasproti domačije Prapretno 15; zaradi nekoliko dvignjenega cestišča je tlak v kapelici danes pod nivojem ceste. Fasada je nekoliko poškodovana; segmentnoločni vhod je brez štukirane ločne obrobe in dekorativnega venca, ki je bil na mestu pilastrskih kapitelov. Bočni steni členijo lizene in slepi okni, hrbtno stran pa predira rombasta odprtina. Kapelica je krita z dvokapno opečno streho. Vhod vodi v banjasto obokano notranjščino z zastekljeno nišo, v kateri visijo leseno razpelo (v. korpusa ok. 25 cm) in novejša reliefna odlitka Marije in Jezusa (ok. 35 x 20 cm). Kapelica je bila zgrajena verjetno v drugi polovici 19. stoletja.

Kapelica Matere božje

- 179 V tlorisu kvadratna stavba stoji ob cesti pri gospodarskem poslopju domačije Pr' Pust (Prapretno 11). Do kapelice vodijo tri z marmornatimi ploščami obložene stopnice. Talni in venčni zidec z zobnikom obtekata celotno stavbo. Nad segmentno zaključenim vhodom, zaprtim s kovanimi vrati, se dviga trikotno čelo, okrašeno s podstrešnim vencem z zobnikom; zgornji del fasade ob straneh zaključuje plitva rustika. Pri obnovi leta 2008 je bil na fasadi dodan

napis *POPOTNIK OZRI SE NAME, / JAZ BOM MOLILA ZATE*. V stranskih stenah sta bili sprva pokončni polkrožno zaključeni okni, ki pa so ju ob prenovi deloma zazidali in pustili odprti le luneti. Dvokapna streha je krita z opeko. V plitvo obokani notranjščini je zastekljena niša, v njej pa na menzi stojijo mavčni kipi Marije z Detetom (v. 95 cm), sv. Janeza Nepomuka (v. 40 cm) in sv. Antona Padovanskega (v. 48 cm). V vogalih sta tik pod obokom vzdani angelski glavici. Tla so pokrita z marmornatimi ploščami. Kapelica je bila postavljena bržkone v 19. stoletju.

Kapelica Lurške Marije

Iz lomljenega kamna sezidana kapelica zaprtega tipa pri hiši Prapretno 7 je bila postavljena 180 na leta 1986 na mestu starejše; od te je v zastekljeni niši banjasto obokane notranjščine ostal le kip Lurške Marije (mavec, v. 98 cm). Polkrožno zaključen vhod zapira kovana mreža. Dvokapna streha je krita z bitumenskimi skodlami.

178

179

180

181

STUDENCE

občina
Hrastnik

Razloženo naselje pod Žrebljevim hribom zahodno od Hrastnika. Prvič se omenja v Otokarjevem urbarju iz tretje četrtine 13. stoletja; do leta 1524 je obsegalo štiri kmetije, jožefinski kataster iz druge polovice 18. stoletja pa jih navaja že deset. Kmetije so zaradi razvoja rudarstva v 19. in 20. stoletju propadle, nadomestile pa so jih delavske hiše.

Viri: Jožefinski vojaški zemljevid, sekcija 193; Franciscejski kataster za Štajersko, C 277 (Ojstro) A 02.

Literatura: OROŽEN 1958, str. 44, 145; KOROPEC 1976, str. 248; BLAZNIK 1988, str. 349; *Zasavje* 1998, str. 68; IVANČIČ LEBAR 2000, str. 123.

Kapelica Srca Marijinega

Kapelica odprtega tipa pravokotnega tlorisa stoji v brežini pod hišo Studence 11, vpeta v 181 betonsko obcestno škarpo. Na visok zidec postavljena in z dekorativno opeko obzidana slopa nosita polkrožni lok s kovanimi vratci zaprtega vhoda; slopa podpirata tudi polkrožna loka odprtini v bočnih stenah. Sredi fasadnega čela, pod dvokapno opečno streho, je polihromirana (verjetno angelska) glavica v visokem reliefu, ljudsko delo. V banjasto obokani notranjščini je zidana menza s segmentno zaključeno vdolbino, v zastekljeni niši nad njo pa slika Srca Marijinega (tisk) in mlajši kipec z istim motivom (mavec, v. ok. 30 cm). Na menzi stojita še polihromirana klečeča angelca adoranta (les, v. ok. 15 cm) in v steklenico vdeto razpelo iz 1890.

Razloženo naselje na manjši planoti nad savsko sotesko z gručastim vaškim jedrom (RNKD ev. št. 7558) pod Savinimi pečinami, po katerih je dobilo ime. V bližini vasi, na levem bregu Save, je bil najden fragment rimskega nagrobnika, zdaj hranjen v Muzeju Laško. V virih se vas prvič omenja leta 1436. Skozi naselje, ki je imelo še v drugi polovici 18. stoletja obcestni karakter, je do sredine 19. stoletja tekla iz Radeč proti Dolu pri Hrastniku sejemska pot. Danes je središče vasi v severozahodnem delu naselja s kapelo.

Viri: Jožefinski vojaški zemljevid, sekcija 193; Franciscejski kataster za Štajersko, C 404 (Širje) A 02; Gradivo ZVKD Celje; www.arzenal.si/sarnas/najdisce/5182 (stanje 31. 7. 2013).

Literatura: *Arheološka najdišča* 1975, str. 264; BLAZNIK 1988, str. 387; *Zasavje* 1998, str. 69; ROZINA 2009, str. 153; ROZINA 2013, str. 206-208.

Kapela Marije Pomočnice kristjanov (župnija Marija Širje)

Lega

Proti severovzhodu obrnjena stavba stoji v bregu ob cesti v severozahodnem delu vasi.

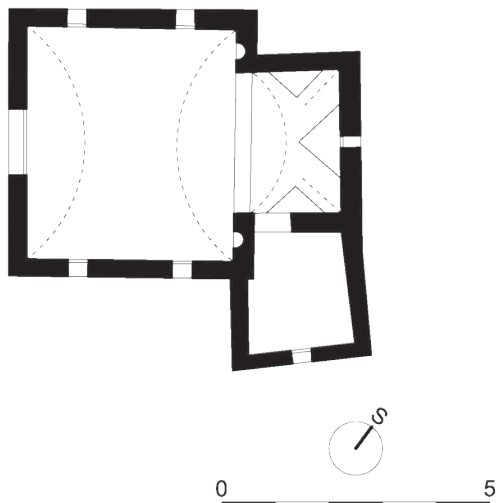
Zgodovinski podatki

Prvotno preprosto kapelo so zgradili leta 1946 v zahvalo, ker vas med vojno ni utrpela nobenih žrtev. Takrat je bil zgrajen ladijski del, leta 1985 pa so dogradili še prezbiterij z zvonikom.

Arhitektura

Majhna enoladijska cerkev ima v tlorisu pravokotno ladjo in kratek, ravno sklenjen prezbiterij s skoraj kvadratnim zvonikom na jugovzhodni strani.

- 182 Sredi fasade je nad polkrožno zaključenim vhodom s polkrožnim pločevinastim nadstreškom lunetna lina, vzdolžni steni členita para ozkih polkrožno zaključenih oken, v zadnji steni prezbiterija pa je okrogla lina. Zunanjščino ladje in prezbiterija obteka nizek talni zid, pod napuščem dvokapne opečnate strehe pa lesen opaz. Nizek enonadstropen zvonik ima na

jugovzhodni strani okno, oblikovano enako kot ladijska, v nadstropju pa ga z vseh strani predirajo pravokotne line za zvonove. Pokrit je z osmerostrano piramidasto bakreno streho s križem na vrhu.

Stene banjasto obokane ladje so poslikane s 183 šablonsko dekoracijo. Na slavoločni steni sta levo in desno od slavoločne odprtine dve polkrožno zaključeni niši, nad potlačenim slavoločnim lokom pa teče napis *MARIJA 1946~ + ~1986 POMAGAJ*. Oltarni prostor je od ladje za stopnico višji. V banjasti obok prezbiterja so vrezane sosvodnice. Na jugovzhodni strani je vhod v zakristijo, ki je v podnožju zvonika. Cerkev je tlakovana s keramičnimi ploščicami.

Poslikava

Na zadnji steni prezbiterja je nad oltarjem naslikan križ, na modro pobarvanem oboku pa zlate zvezde.

Oprema

Na izvotljeni zidani menzi glavnega oltarja stoji lesen neogotski oltarni nastavek, prinesen iz podružnične cerkve Srca Jezusovega v Zidanem Mostu. Predelo nastavka krasita šilastoločni friz in relief z motivom vinske trte. Enak motiv krasita tudi ozka šilastoločno zaključena polja med tremi plitvimi oltarnimi nišami. V šilastoločno zaključenih stranskih nišah sta reliefa angelov adorantov (v. ok. 40 cm), večjo srednjo pa zakriva škatlast tabernakelj, ki ima na vratcih izrezljan kelih s hostijo, baldahin nad njim pa zakriva reprodukcija brezjanske Marije Pomagaj. Ogredje med trikotno fialasto atiko baldahina in vogalnima fialama krasita niza gotških rozet.

V nišah slavoločne stene sta kip Lurške Marije (mavec, v. 64 cm) na levi in kip Srca Jezusovega (mavec, v. 55 cm) na desni. Križev pot (tisk) je iz župnijske cerkve Marija Širje. Sredi ladje visi kristalni lestenec. Zvon je bil ulit v livarni Ferralit v Žalcu.

Literatura: *Letopis* 2000, str. 590.

Kapelica s Križanim

- 184 Kapelica zaprtega tipa in pravokotnega tlorisa stoji pred hišo Šavna Peč 1 (po domače Pr' Sovret) v jugovzhodnem delu vasi. Nad s segmentnim lokom zaključenim vhodom je sredi trikotnega čela v omet vtisnjen križ. Bočni steni predirata manjši polkrožno zaključeni odprtini. Pod dvokapno opečno streho teče preprost podstrešni venec. V plitvo banjasto obokano notranjščino je vdelana zastekljena omara, v njej pa so grobo prebarvani baročno oblikovani leseni kipi, ki izvirajo iz župnijske cerkve Marija Širje; pod Križanim (v. korpusa ok. 40 cm) stojita kipa sv. Antona Puščavnika in sv. Janeza Nepomuka (oba v. ok. 98 cm).

Znamenje

RNKD ev. št. 719.

- 185 S štukaturo okrašeno zidano nadstropno slopno znamenje ob križišču pred središčem vasi je bilo bržkone postavljeno v drugi polovici 17. stoletja; označevalo naj bi pot proti Goram in cerkvi sv. Jurija. Spodnji, na nizek talni zidec postavljeni del kvadratnega slopa loči od zgornjega nižjega in ožjega dela profiliran venčni zidec, ki se ponovi tik pod napuščem piramidaste skrilaste strehe, vrh katere je vetrnica s petelinom. V vsaki stranici slopa sta ena nad drugo izdolbeni polkrožno zaključeni niši, obrobljeni z maltastimi okvirji s prečniki. Okvirji so okrašeni z astragalom; zgornje niše imajo sklepnike z angelskimi glavicami, spodnje pa imajo namesto sklepnika vrh lokov samo angelske glavice. Operutničene angelske glavice krasijo tudi segmentne trikotnike ob zaključkih niš. Spodnje niše so v notranjščini okrašene s školjčnim motivom. V nišah stojijo historistično oblikovani kipi (mavec, spodnji v. ok. 55 cm, zgornji v. ok. 40 cm), ki jih je ob zadnji obnovi v letih 1998-2000 izdelal Aleksander Šilec in ki motivno ponavljajo nekdanjo zasedbo: na zahodni strani spodaj Brezmadežna in zgoraj razpelo, na južni spodaj sv. Jožef, zgoraj sv. Martin, na vzhodni spodaj sv. Krištof, zgoraj sv. Anton Puščavnik in na severni spodaj sv. Florijan, zgoraj sv. Miklavž.

Vir: Gradivo ZVKD Celje; www.kamra.si/Default.aspx?module=7&id=8406 (stanje 20. 8. 2013).

Literatura: ZADNIKAR 1964, str. 117, sl. 38; ZADNIKAR 1970, str. 176, sl. 38; BREČKO 1977, str. 4; BREČKO 1978, str. 6; FISTER 1986, str. 401; ZADNIKAR 1991, str. 31, 32, 62, 226, 227; Znamenje 1999, str. 40; ROZINA 2004, str. 92; BADOVINAC 2006 a; ROZINA 2009, str. 153-154; PLANINC, IVANČIČ LEBAR 2010, str. 8; ROZINA 2013, str. 207.

Spomenik Antonu Sovretu

Spomenik klasičnemu filologu in prevajalcu Antonu Sovretu (1885–1963) v središču vasi je 186 bil odkrit leta 1998. Obležje, ki ga je zasnoval arhitekt Ivan Maurovič, je oblikovano kot antični odeon: na tlakovanem prostoru okrogle oblike je na levem robu razporejenih šest nizkih valjev, nasproti njih pa je na betonsko valjasto bazo postavljeno bronasto poprsje z marmornatim napisnim zaslonom v ozadju. Na njem so vklesani latinski verzi iz Pindarjeve prve pitijske ode s Sovretovim slovenskim prevodom. Poprsje je delo kiparja Viktorja Plestenjaka (v. ok. 45 cm, sig. in dat. na podstavku V. *PLESTENJAK* 98), ulila pa ga je livarna Štine.

Literatura: MOLJK 1998; MOLJK 2004; ROZINA 2009, str. 154; PLANINC, IVANČIČ LEBAR 2010, str. 8; ROZINA 2013, str. 208.

Kašča (Šavna Peč 2)

RNKD ev. št. 23550.

Z dvokapno opečno streho krita zidana kašča pravokotnega tlorisa stoji v sklopu domačije 187 Šavna Peč 2 v bregu tik ob vaški poti. V južni vzdolžni steni vodi v kletni prostor vhod s segmentnoločnim kamnitim portalom, na zadnji strani pa je ramenski kamnit portal z vklesanim napisom *T 1842 V.* Majhna ležeča pravokotna okna v pritličju imajo kamnite okvirje. Kašča je bila obnovljena leta 2012, v njej pa naj bi bila v bodoče poleg etnološke zbirke tudi stalna razstava o Antonu Sovretu.

Viri: Gradivo ZVKD Celje; hrastnik.si/o_hrastniku/zanimivosti/kulturna_in_stavbna_dediscina/ (stanje 30. 7. 2013).

Literatura: ROZINA 2013, str. 207.

182

183

184

185

186

187

TURJE

občina
Hrastnik

Razpotegnjeno obcestno hribovsko naselje (RNKD ev. št. 27160) jugovzhodno od Hrastnika na slemenu med Črdencem in Čreto obsega zaselke Holečen Dol, Hrib in Čreta; ime naj bi bilo dobilo po izumrlem divjem govedu – turu. Leta 1832 so bili na Ribčevi njivi v Ložiču, med cerkvijo in Brdcem, najdeni ostanki antičnega žganega grobišča, rimski nagrobnik Gaja Bajbija Akcepta in njegove družine (RNKD ev. št. 23579), ki je zdaj vzdan v pročelje podružnične cerkve, in sarkofag, ki pa je propadel. Otokarjev urbar iz tretje četrtine 13. stoletja navaja v Turju enajst kmetij, podobno tudi urbar laškega gospostva iz leta 1524. Vas je ostala do druge polovice 18. stoletja bolj ali manj nespremenjena; večina hiš je stala vzdolž ceste, ki se iz Turja spusti v Marno, danes pa je jedro naselja pri cerkvi sv. Štefana. Leta 1946 je vas prizadel požar, ki je uničil več starejših hiš in kašč. V strnjenem delu vasi sta se ohranili Golouhova domačija (Turje 12) s kaščo iz 1722 (RNKD ev. št. 27150) in Orožnova domačija (Turje 19) s kaščo iz 1793 (RNKD ev. št. 27155), mežnarija (Turje 22, RNKD ev. št. 27158), tudi ta verjetno še iz 18. stoletja, pa ima ohranjen kamnit ločni portal. Po okoliških hribih so raztresene samotne domačije s spomeniško zaščitnimi gospodarskimi poslopji iz 19. stoletja, kot sta domačiji Turje 3 (RNKD ev. št. 27156) in Turje 39 (RNKD ev. št. 27152).

Viri: Jožefinski vojaški zemljevid, sekcija 193; Franciscejski kataster za Štajersko, C 449 (Sv. Štefan) A 04; Kronika Hrastnika, str. 489–490; Predlog za razglasitev 1989; www.arzenal.si/sarnas/ANSL/1332 (stanje 2. 8. 2013).

Literatura: PEČNIK 1904, str. 133; OROŽEN 1958, str. 32, 38, 44, 220; KOROPEC 1976, str. 258, 260; BREČKO 1978, str. 5; BLAZNIK 1988, str. 443; HEREK 1997; **Zasavje** 1998, str. 69; HOHKRAUT 2009, str. 14–21; ROZINA 2009, str. 152; PLANINC, IVANČIČ LEBAR 2010, str. 11; ROZINA 2013, str. 202–203.

Podružnična cerkev sv. Štefana

(župnija Dol pri Hrastniku)

RNKD ev. št. 2946.

Lega

Z obzidanim pokopališčem obdana pravilno orientirana cerkev stoji na vzpetini na jugovzhodnem robu naselja.

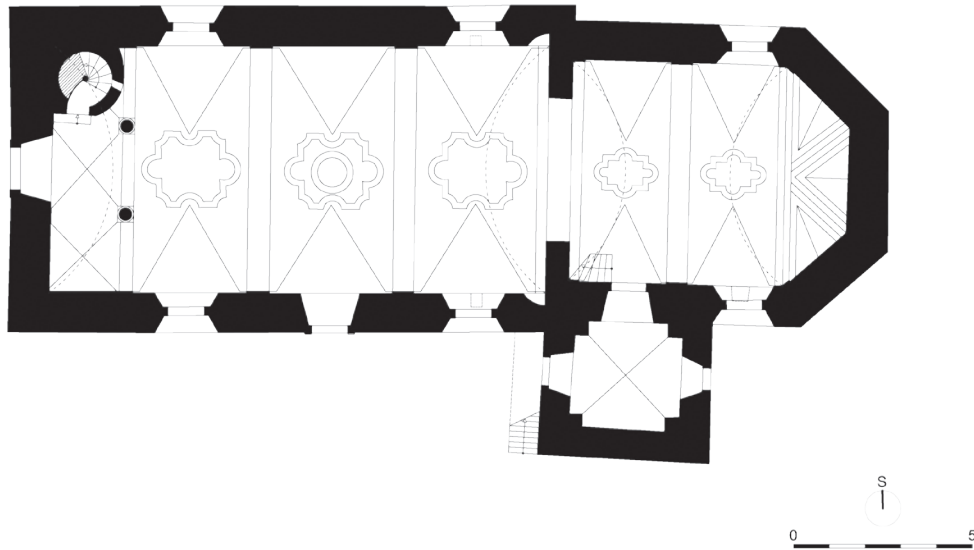

Gajšnikova risba
cerkve sv. Štefana
v Turju, 1747

Zgodovinski podatki

Cerkev je prvič omenjena v laškem urbarju iz leta 1524. V vizitacijskem zapisniku iz leta 1545 in v popisu štajerskih cerkva savinjskega in dolenjskega arhidiakona Polidorja de Montagnana iz let 1592–1596 je navedena kot podružnica laške župnije, po ustanovitvi župnije Dol pri Hrastniku leta 1770 pa je postala njena podružnica.

Od prvotne gotske cerkve se je v mežnariji ohranil fragment obočnega rebra. Stavba je bila najverjetneje sredi 17. stoletja temeljito predelana; okoli leta 1655 je dobila tudi nova oltarja, posvečena sv. Jožefu in sv. Pankraciju, ki sta zdaj hranjena na pevskem koru, nabaavljen pa je bil tudi nov zvon. Janez Krstnik Gajšnik v svoji topografiji iz leta 1747 poroča, da so se že v tridesetih letih 18. stoletja ponovno lotili prezidav: razširili so prezbiterij, med kopanjem temeljev za zakristijo pa se je zaradi tresljajev podrla južna stena ladje. V nevarnosti je bil tudi zvonik, ki se je leta 1740 tudi zares podrl. Sledila je temeljita prenova, med katero so cerkev zgradili skoraj povsem na novo. Podoba cerkve se v primerjavi z Gajšnikovo upodobitvijo do danes ni bistveno spremenila. V Gajšnikovem času je imela še ne povsem dokončana cerkev en sam zasilni oltar, na katerem so združili ostanke vseh treh prejšnjih. Ob vizitaciji goriškega nadškofa Karla Mihaela Attemsa leta 1756 je bila cerkev neposvečena, imela pa je štiri oltarje; stranski so bili posvečeni sv. Jakobu apostolu, sv. Pankraciju in sv. Jožefu. Med letoma 1762 in 1779 so oltarje postopoma zamenjali z novimi in nakupili tudi drugo kiparsko in slikarsko opremo.

Leta 1916 je vojska vzela veliki zvon iz leta 1768. V začetku sedemdesetih let 20. stoletja je cerkev dobila nov tlak, daritveni oltar z ambonom, klopi in kamnite stopnice pri vseh treh stranskih oltarjih, ki so bile prej lesene. Leta 1980 je bil prepleskan zvonik in pet let kasneje narejena nova fasada. Leta 1995 je zvonik dobil novo pločevinasto streho, 1998 so naredili enako nad zaključkom prezbitorija. Leta 2002 so bile na cerkvena okna vstavljene kovane mreže.

Arhitektura

Enoladijska cerkev ima v tlorisu pravokotno ladjo in tristrano zaključen prezbitorij; na južni strani prezbitorija stoji kvadraten zvonik z zakristijo v pritličju. Preprosto zunanjščino na fasadi členijo le profiliran kamnit portal s pločevinastim nadstreškom, v spodnji polovici zazidano pokončno pravokotno okno nad njim in tik pod vrhom trikotnega zatrepa, ki ga obteka podstrešni venec, številčnica ure v štukiranem okvirju ter okroglo okno pod njo. Levo od vhoda je vzidan rimski nagrobnik z napisom *C . BAEBIVS / ACCEPTVS / AN . LXX / QVARTA . DA / MIONIS . T / ANN . L / H . F . H.*

Vzdolžni ladijski steni predirata po dve pokončni pravokotni okni, v severni je sredi med njima še manjše okroglo okno, v južni pa preprost kamnit stranski portal s pločevinastim nadstreškom.

Od ladje nekoliko ožji prezbitერიj ima po eno pokončno pravokotno okno v vzdolžnih stenah in okroglo okno v vzhodni steni zaključka. V pritličju trinadstropnega zvonika je na zahodni strani vhod v zakristijo, na vzhodni pa pokončno pravokotno zamreženo okno s kamnitim okvirjem in pločevinastim nadstreškom. Vhod v zvonik je v nadstropju zahodne stene; do njega vodijo ozke kovinske stopnice, pokrite s podolgovato pultno streho. Na južni strani členita zvonik dve pravokotni kamniti lini, v osi nad njima je številčnica ure, pod osemstrano korenasto streho pa se zvonik na vse strani odpira z bifornimi linami za zvonove.

Cerkev obtekata talni zidec in pod dvokapno opečno streho podstrešni venec.

- 189 Stene ladje in prezbitერიja členijo toskanski pilastri, iz katerih rastejo oproge banjastega oboka z grebenasto poudarjenimi sosvodnicami. V ladji je na temenu vzhodnih treh od štirih travej večji baročno razgiban štukiran okvir, v srednji pa še okrogla odprtina. Pevski kor z zidano ograjo sloni na dveh kamnitih toskanskih stebrih, povezanih s polkrožnimi loki s profilirano obrobo. Nanj vodijo v severozahodnem delu križnogrebenasto obokanega podkorja s krožnim zidom obdane polžaste kamnite stopnice. Sredi ograje pevskega kora, okrašene s štukiranimi kartušami, so vdlane lesene orgle. Nad lokom pilastrskega slavoloka je viden zazidan, nekoliko višji lok prvotnega slavoloka. Banjasti obok prezbitერიja je okrašen na enak način kot ladja, le z manjšima štukiranimi okvirjema v temenu dveh pol, v sklepu pa se izteče v grebenasto poudarjenih sosvodnicah. V južni steni prve traveje je vhod z ušesastim kamnitim okvirjem v križnogrebenasto obokano zakristijo. Enonivojski tlak je iz opečnih tlakovcev.

Poslikava

Pri sondiranju starejših ometov na zunanjščini so leta 1986 pod podstrešnimi venci ladje, prezbitერიja in zvonika našli ornamentalno poslikavo in jo rekonstruirali.

Oprema

- 190 V tlorisu konveksno-konkavno razgibana marmorirana arhitektura stebrnega velikega oltarja, ki je za dve stopnici dvignjen nad tlak prezbitერიja, zavzema celotni sklep prezbitერიja. Preprosto menzo krasi marmoriran antependij, ki ima na sredi v rokokojskem okvirju dopasno upodobljeno sv. Štefana, polji ob okvirju pa krasijo iz rogov poganjajoče vrtnice (tempera na lesu, 161 x 57 cm); poslikava je slogovno blizu delom slikarja Josepha Clausa. Na menzi stoji tabernakelj konveksno-konkavnega tlorisa, nad vratci z naslikanim kelihom in hostijo ima segmentno ločno oblikovano ogredje, ki ga nosijo razpotegnjene hrustančaste volute; na tabernaklju stoji leseno razpelo (v. korpusa ok. 20 cm). Nad z rokokojskim hrustančevjem okrašenima vhodoma v zaoltarni prostor stojita po dva kompozitna stebra, med katerima je niša s kipoma apostolov:
- 193 v levi je sv. Simon (njegov atribut žaga je shranjen za oltarjem), v desni pa sv. Juda Tadej

z gorjačo (oba les, v. ok. 150 cm). V tronu, obdanem z razgibanim rokokojskim okvirjem, je v značilno berninijevski teatralni postavitvi z naravno hrbtno svetlobo in umetnim žarkovjem ožarjen lesen kip sv. Štefana (v. ok. 130 cm), ki kleči na oblaku, na desni pa mu angelček pridrži knjigo s kamni, simboli njegovega mučeništva; svetnika v nebesa, iz katerih kuka jo angelske glavice, spremljata večja angela, oltarno nišo pa zapolnjujejo izrezbarjeni ali naslikani oblaki. Med tronom in stebri oltarnega nastavka stojita lesena kipa sv. Pavla na levi (v. 150 cm) in sv. Petra s tiaro (v. ok. 156 cm) na desni strani; oltarni nastavek ob straneh zaključujeta razpotegnjeni, rokokojsko oblikovani voluti. Nebeška glorijska se iz trona skozi prekinjeno ogredje nadaljuje v razgibano atiko, kjer je v osrednji niši, okrašeni z angelskimi glavicami, pod lambrekinast baldahin postavljena skupina sv. Trojice (lesena kipa Kristusa in Boga Očeta v. ok. 70 cm) v žarkovju. Na ogredju zraven stojita levo apostol sv. Marko s peresom, knjigo in levom, desno sv. Rok, na volutnih okrajkih pa klečita angela adoranta; ogredje atike krasijo angelske glavice in cvetovi vrtnic. Oltar, okrašen s pozlačeno rokokojsko dekoracijo, je izdelala dolenjsko posavska delavnica Gašperja Ignaca Maucherja, in sicer leta 1762, kot priča na notranji strani desnega obhodnega loka zapisana letnica.

Ob slavoločno steno nekoliko pod kotom postavljena enaka steburna stranska oltarja sta posvečena sv. Valentinu (levi) in sv. Družini (desni). Nad preprosto zidano menzo stoji lesen marmoriran oltarni nastavek s parom pod kotom postavljenih kompozitnih stebrov in pilastrov, ki nosijo ogredje z volutasto atiko. Na konzolah ob tronu s sliko stojita lesena kipca, na ogredju nad stebroma pa sedita angelca, ki držita v rokah enoramni svečnik s pravo svečo. V trikotno zaključeni atiki, okrašeni z rokokojskim hrustančevjem, je zvonasto oblikovana niša s sliko. Na oltarju sv. Valentina, ki ga ob desni strani krasi rokokojsko listovje, je v tronu slika sv. Valentina, ki zdravi božjastnega bolnika (o. pl., 65 x 124 cm, d. sp. sig. in dat. I. F. 1778), bržkone delo Jožefa Fayenza, ob njej stojita kipa sv. Kozme in Damijana (oba v. ok. 94 cm), v atiki pa je slika sv. Pankracija (o. pl., ok. 70 x 70 cm). Oltar sv. Družine ima na predeli napisano letnico 1779; v tronu je slika sv. Družine (o. pl., 65 x 124 cm), kopija uničene slike Antona Cebeja iz 1774 iz župnijske cerkve v Žužemberku ali naslikana po isti predlogi. Tudi ta slika je morda delo Jožefa Fayenza, ob njej stojita kipa neznanega sv. škofa levo in sv. Janeza Nepomuka desno (oba les, v. ok. 102 cm), v atiki pa je slika sv. Antona Puščavnika (o. pl., ok. 70 x 70 cm).

Ob severno steno ladje postavljeni marmorirani oltar sv. Treh kraljev ima v kartuši sredi predele napisano letnico 1774; tako kot veliki oltar je pripisan dolenjsko-posavski kiparski delavnici. Na preprosto zidano menzo postavljeni leseni nastavek tvori rokokojsko okrašena oltarna arhitektura; na pod kotom izstopajočih bazah ob predeli stojita lesena kipa, levo sv. Ana s knjigo (v. 103 cm) in desno sv. Helena v kraljevskem ornatu s križem v desnici (v. 114 cm).

211 Steni s prekinjenim ogredjem za njima ob strani zaključuje rokokojsko hrustančasto okrasje, v
 212 tronu, osvetljenem z naravno svetlobo, pa stoji figuralna skupina Poklon sv. treh kraljev (les,
 97 x 85 cm). V segmentnoločno volutasto zaključeni atiki je slika sv. Notburge (o. pl., ok. 70
 x 70 cm), na volutastih okrajkih ogredja pa klečita angelca adoranta.

Na pevskem koru, za orgelsko omaro, sta hranjena nekoliko poškodovana nastavka dveh zlatih
 oltarjev; med seboj podobni oltarni arhitekturi sestavlja predela z napisom, na bazah ob njej
 pa bi morala stati stebra, ki sta nosila stopničasto zalomljeno ogredje z atiko; pri obeh
 so se od stebrov ohranili le korintski kapiteli. Nad ločno zaključeno sliko v tronu sta v
 sferičnih trikotnikih ohranjeni angelski glavici le na levem oltarju, desnega pa ob straneh
 zaključujeta na konzoli postavljeni hrustančasti krili. V z akantovjem in fruktoni okrašenih
 215 razgibanih atikah z volutastimi okrajki je na sredi uokvirjen medaljon. V tronu levega oltarja
 je upodobljen mučenec sv. Pankracij (tempera na lesu, 98 x 53 cm), v tondu atike pa je močno
 poškodovana slika Marije Kraljice z Detetom (tempera na lesu, ok. 30 x 30 cm). Napis na predeli
 tega oltarja je skoraj povsem uničen, razbrati se da le *ALTARE CONSACRATUM* [...]. V tronu de-
 216 snega oltarja je upodobljen sv. Jožef (tempera na lesu, 98 x 53 cm), v štirilistnem medaljonu
 atike pa sv. Tilen (tempera na lesu, ok. 30 x 30 cm); na predeli je napis *S. JOSEPHVS 1655*.

217 Ob desni pilaster slavoločne stene prislonjena marmorirana lesena prižnica je bila bržkone na-
 rejena v sedemdesetih letih 18. stoletja; nanjo vodijo iz prezbiterija ozke stopnice. Kancela
 je členjena s pilastri, okrašenimi z rokokojskim ornamentom, vmesna polja krasijo rokokojski
 okvirji. Pod baldahinom, obrobljenim s cofastimi lambrekini, je v žarkih golob sv. Duha, na
 ogredju baldahina pa je pritrjena trikotna ploščica z naslikanim Božjim očesom.

Ob severno steno prezbiterija je prislonjen lesen steber s korintskim kapitelom, na katerem
 stoji kip Device Marije z Detetom (les, v. 120 cm), delo Rudija Dolžana iz Žirovnice iz leta
 1995; Dolžan je tudi avtor manjših lesenih plastik Vstalega Kristusa in sv. Družine, hranjenih
 v zakristiji. Na južni steni podkorja visi procesijski križ (v. korpusa 52 cm).

218 Na južni steni ladje visi slika Kamenjanje sv. Štefana (o. pl., 243 x 130 cm) iz velikega
 oltarja, popolnoma preslikana ob obnovi leta 1973 (Tone Arnol).

Postaje križevega pota (39 x 59 cm) so barvni tiski na platno po predlogah Luigija Morgarija.
 Desno od glavnega vhoda je v steno vzdignjen kamnit školjkast kropilnik, ob stranskem vhodu pa
 preprostejši kropilnik čašaste oblike.

Tridelna orgelska omara, na sredi zaključena s trikotnim čelom, je okrašena z vegetabilno or-
 namentiko. Čelni stranici bralnega pulta in daritvene mize krasita križa in akantovi apliki,
 pripadajoči starejšemu križevemu potu iz župnijske cerkve na Dolu.

V zvoniku visijo trije zvonovi: veliki z reliefno skupino Križanja, ulit v livarni Nikolaja
 Boseta v Celju, je na vratu sig. in dat. 1649; srednji nosi letnico 1823.

V prvem nadstropju zvonika sta hranjena kvaliteten, vendar močno poškodovan korpus nekdanjega pokopališkega križa, bržkone iz druge polovice 19. stoletja (v. 140 cm), in bandero z ovalnima slikama (o. pl., 42 x 35 cm) sv. Alojzija Gonzage na eni in Marije Pomagaj na drugi strani.

Viri: Gajšnik 1747, str. 88-90; Gedenkbuch Doll, str. 11-14, 126, 142, 174, 176, 179; Gradivo ZVKD Celje; Predlog za razglasitev 1989; hrastnik.si/fileadmin/user_upload/O_Hrastniku/kulturna_dediscina/dediscina_cerkev_stefan.pdf (stanje 2. 8. 2013).

Literatura: OROŽEN 1881, str. 376-378, 678; FÉKONJA 1895, str. 372; JANISCH 1885, str. 1137; *Pokopališča* 1916, str. 331; KOVAČIČ 1928, str. 93; *Krajevni leksikon* 1937, str. 288; OROŽEN 1958, str. 678; VRIŠER 1963, str. 134, 150; *Arheološka najdišča* 1975, str. 263; KOROPEC 1976, str. 260; OŽINGER 1976, str. 283; VRIŠER 1976, str. 92, 150, 153-154, 216, 218; BREČKO 1977, str. 4; HÖFLER 1982, str. 68, 69; BADOVINAC 1986; ATTEMS 1991, str. 421; VRIŠER 1992, str. 198, 241; *Letopis* 2000, str. 549; KEMPERL 2005, str. 218; *Orožnova zgodovina* 2009, str. 14, 224-225; ZUPANČIČ 2009; JERMAN 2012, str. 45; ROZINA 2013, str. 203.

Pokopališče

Sredi pokopališča stoji pokopališki križ z lesenim hrbtiščem, pokrit z dvokapno strešico, 224 na njem pa je pritrjen lesen korpus (v. korpusa 98 cm). Križ naj bi bil postavljen v začetku 20. stoletja.

Viri: Ustna informacija Bože Herek.

Literatura: OROŽEN 1958, str. 678.

Kapelica sv. Križa

V Makah stoji sredi travnika Kandolfova kapelica pravokotnega tlorisa in polodprtega tipa. 219 Na masiven zidec postavljena toskanska stebriča nosita široko segmentnoločno vhodno odprtino in dve ozki stranski ločni odprtini. Fasado krasi podstrešni venec dvokapne opečne strehe. Vhod, zaprt s kovanimi vratci, vodi v banjasto obokano notranjščino, kjer visi v zastekljeni niši razpelo (v. korpusa ok. 30 cm), na menzi pa je kipec Srca Marijinega (odlitek). Kapelica je bila bržkone zgrajena v prvi polovici 19. stoletja na mestu, kjer se je nekdo ponesrečil, od tod pa so šle tudi procesije s priprošnjami zoper sušo; obnovljena je bila leta 1998.

Viri: Ustna informacija Bože Herek.

Literatura: Kapelo blagoslovili 1998.

Kapelica sv. Križa

- 220 Na nizek kamnit podest postavljena Završnikova kapelica pri domačiji Turje 21 (po domače Pr' Kovač) je danes obrnjena proč od ceste. Stavba zaprtega tipa in kvadratnega tlorisa je pokrita z dvokapno opečno streho, pod katero teče podstrešni venec. Nad segmentnoločnim vhom od odstranjenimi kovanimi vratci je prazna ločna niša z maltastim okvirjem. V banjasto obokani notranjščini je zidana menza s podolgovato ločno nišo, v zastekljeni niši nad njo pa visi leseno razpelo (v. korpusa ok. 20 cm).

Kapelica Lurške Marije

- 221 V tlorisu pravokotna Ribčeva kapelica odprtega tipa stoji v sklopu Orožnove domačije (Turje 19). Na masiven zidec postavljena vitka toskanska stebriča nosita s preprostim zidcem obrobene vhodno in stranski ločni odprtini; zadnjo steno predira okroglo okence. Pod dvokapno opečno streho obteka stavbo podstrešni venec. V banjasto obokani notranjščini visi v polkrožno zaključeni zastekljeni niši razpelo (les, v. korpusa ok. 40 cm), na zidani menzi z ločno nišo pa stoji kipec Lurške Marije (odlitek). Vhod v kapelico zapirajo kovana vratca. Zgrajena je bila najverjetneje v začetku 19. stoletja, nazadnje pa je bila obnovljena leta 2000.

Viri: Ustna informacija Bože Herek.

Kapelica pri Huležkovih

- 222 Temeljito obnovljena kapelica zaprtega tipa in kvadratnega tlorisa stoji pri samotni domačiji Turje 3 (RNKD ev. št. 27156); pokrita je z dvokapno bitumensko streho, ki jo tik pod napuščem obteka podstrešni venec. Segmentno zaključen vhod vodi v banjasto obokano notranjščino z zidano menzo ob zaobljeni zadnji steni.

Znamenje

- 225 Jezernikovo (Homškovo) leseno znamenje stoji ob cesti v zahodnem delu vasi, v bližini hiše Turje 12. Na ozko nogo postavljena hišica v obliki kapelice odprtega tipa je pokrita z dvokapno pločevinasto strešico. V pravokotni zastekljeni niši je poleg lesenega razpela (v. korpusa ok. 30 cm) več nabožnih tiskov in kipcev. Znamenje naj bi bilo postavljeno v spomin na nesrečo, ki se je tam zgodila.

Viri: Ustna informacija Bože Herek.

Znamenje

Obcestno znamenje (Drajslerjev križ) stoji v zahodnem delu naselja, v bližini hiše Turje 12 a. Lesen križ s hrbtiščem in zvonasto oblikovano strešico ima v zastekljeni pravokotni omarici razpelo (v. korpusa ok. 30 cm), pod njo pa je ograjena polica. Znamenje naj bi bilo postavljeno v spomin na nesrečo.

Viri: Ustna informacija Bože Herek 2013.

Spomenik NOB

Na križišču sredi vasi, severozahodno pod cerkvijo, stoji na nizkem betonskem platoju kvadratnega tlorisa spomenik padlim v NOV, odkrit leta 1981. V obliki paravana simetrično razpostavljeni bloki z napisnimi ploščami so različno oblikovani: v sredini je višji kaneliran, pokončno postavljen betonski kvader s peterokrako zvezdo na vrhu, ob straneh pa ga obstopata pod kotom postavljena zidca iz rustičnih kamnov, vsak z vzdano marmornato ploščo z imeni padlih. 223

Viri: Arhiv ZBV NOB Hrastnik.

Šola (Turje 20)

RNKD ev. št. 27159.

Tursko osnovno šolo so začeli graditi leta 1896 na Ribčevi parceli nasproti cerkve, že naslednje leto pa jo je pred začetkom pouka blagoslovil dolski župnik. Prvotno preprosto pritlično stavbo pravokotnega tlorisa so med letoma 1939 in 1941 povečali, tako da ima zdaj tloris v obliki črke L. Leta 1976 je bila šola ukinjena, stavba pa zdaj služi za vaške kulturne in družabne prireditve. Močno predelano stavbo še krasijo šivani vogali, ometne obrobe oken in polkrožno zaključen kamnit portal, do katerega vodijo kamnite stopnice. 227

Viri: Gedenkbuch Doll, str. 60.

Literatura: BREČKO 1978, str. 65; HEREK 1997; IVANČIČ LEBAR 1997, str. 10; IVANČIČ LEBAR 2006, str. 28; ROZINA 2009, str. 152; ROZINA 2013, str. 203.

188

189

190

191

192

193

194

195

196

197

198

199

200

201

202

203

204

205

206

207

208

209

210

211

212

213

214

215

216

217

218

219

220

221

222

223

224

225

226

227

UNIČNO

občina
Hrastnik

Manjše gručasto naselje na severni strani Zagorsko-laške kadunje leži nad Marnim na sleмену, ki se razširja v nekoliko nagnjeno planoto. Vas, prvič omenjena v Otokarjevem urbarju iz 1265-1267, h kateri sodi tudi zaselek Brezovo, danes sestavlja pol manj kmetij, kot jih je bilo še v drugi polovici 18. stoletja; z izjemo domačije Unično 4 (RNKD ev. št. 27273), katere stanovanjska stavba je okrašena s preprostimi dekorativnimi elementi iz začetka 20. stoletja, gre večinoma za novejše ali povsem prezidane objekte.

Viri: Jožefinski vojaški zemljevid, sekcijska 193; Franciscejski kataster za Štajersko, C 234 (Marno) A 01.
Literatura: OROŽEN 1958, str. 211.

Kapelica Marije Kraljice

Zidana kapelica zaprtega tipa stoji na začetku vasi, v bregu pod hišo Unično 3 a. Zunanjščino kapelice pravokotnega tlorisa obtekata talni in pod dvokapno opečno streho preprost venčni zidec, členita pa jo šilastoločno zaključen vhod z ozkim profiliranim okvirjem in okrogla lina na začelju. Na bočnih stenah z zašiljeno banjo obokane notranjščine sta šilastoločni niši. Pod menzo je prazna segmentnoločna niša, v zadnji steni pa večja zastekljena banjasto obokana niša s kipom Marije Kraljice z Detetom (les, v. 93 cm).

228

Kazala
Viri
Literatura
Viri ilustracij

Osebno kazalo

A

Abel, družina 10, 105
Ajtič, Igor, arhitekt 46
Arnol, Tone 42, 184
Attems, Karel Mihael, goriški nadškof 9, 36,
67, 68, 152, 180
Auersperg, Johannes 14, 68

B

Babenberžani, plemiška rodbina 13
Bačnik, Franc, kamnosek 44
Barachini, Fric, uradnik 18, 44
Batič, Stojan, kipar 19, 99, 100
Bauerheim, družina 98
Bauerheim, Alojzija 98
Bauerheim, Peter, mizar 42
Berneker, Fran, kipar 18, 98
Bernini, Gianlorenzo, kipar in arhitekt 183
Bobnar, družina 23
Bonča, Miloš, arhitekt 16, 106
Boset, Nikolaj Urban, zvonolivar 68, 184
Božič, Janez Gregor, kipar 17, 71
Breuning, Constanze von, slikarka 20, 92, 105
Bruno, olomuški škof 107

C

Cebej, Anton, slikar 20, 183
Celjski, plemiška rodbina 8, 13, 107
Claus, Joseph, slikar 19, 182

Č

Čamernik, Ignacij, kamnosek 18, 40, 41, 42
Čelovniški mojster, slikar 19, 155

D

Diller, Fritz, kipar 18, 44
Dimitz, livarna 68
Dimnik, družina 98
Dimnik, Ivan, odvetnik 18, 98
Doberšek, družina 44
Doberšek, Miha 44
Dolanc, Stane, politik 10
Dolžan, Rudi, kipar 184
Drajsler, družina 187
Draksler, družina 44
Draksler, Jaka 44
Drolc, Friedrich, ravnatelj rudnika 15, 104

E

Erjavec, Franc, mizar 42

F

Faleschini, Franc, stavbni mojster 14, 37
Fantinutti, Massimo, polir 48
Fayenz, Jožef, slikar 19, 20, 183
Feller, kiparska delavnica 18, 40, 41
Filipič, France, pesnik in publicist 99
Fontenutti, Leonardo, arhitekt 15, 105
Führich, Joseph, slikar 72

G

Gaj Bajbij Akcept 8, 179, 181
Gajšnik, Janez Krstnik, duhovnik in topograf
6, 17, 36, 67, 68, 152, 156, 180
Gayschneg, Johann Baptist → Gajšnik
Geiger, Hans Georg, slikar 19
Golouh, družina 172

Golouh, Peter, mizar 42
 Goras, družina 137
 Gorenc, družina 133
 Goršič, Franc, orglar 42
 Gossleth pl. Werkstätten, Franc ml. 39, 40
 Gossleth pl. Werkstätten, Franc st.,
 lastnik hrastniške kemične tovarne 10, 15, 105
 Gossleth pl. Werkstätten, Jurij 39, 40
 Götzl, Gašper, slikar 97
 Graffenfelder, Gregor 68, 155
 Gričar, družina 137

H

Habsburžani, cesarska rodbina 8
 Hameršak, Emil, učitelj 48
 Heider, Edvard J., lastnik steklarne 10
 Hočevar, Leopold 155
 Homšek, družina 186
 Hulež, družina 186
 Hus, Karel, arhitekt in inženir 15, 47
 Hyša, Adolf, slikar 42

I

Igričnik, Alojz, posestnik 30
 Ihne, Wilhelm, direktor rudnika Ojstro 10

J

Jakopič, družina 148
 Jenko, Franc, orglar 42
 Jezernik, družina 186
 Junker, Carl, arhitekt 15, 105
 Južina, Sebastjan, župan 155

K

Kalin, Boris, kipar 44
 Kandolf, družina 185
 Kham, Ladislav, arhitekt 15, 90
 Killer, družina 44
 Killer, Pavla 44
 Klančnik, slikar 92
 Kocjančič, Karel, kamnosek 44
 Kolenc, Stane, kipar 44
 Kopač, Vlasto, arhitekt 16, 99
 Kovač, družina 186

Kreže, družina 144, 156
 Krištofič, družina 18, 44
 Krištofič, Amaliya 44
 Krištofič, Franc 44
 Krulc, Jutta, vrtna arhitektka 16, 99
 Kullich, kamnoseška delavnica 98
 Kunovar, Franjo, kamnosek 44

L

Lašan, družina 157
 Laznik, Jera 98
 Lebiecki, Eduard, slikar 20, 39, 92, 104, 105
 Leitt, slikar 138
 Lisac, družina 44
 Lisac, Drago 44

M

Majcen, družina 42
 Mantegna, Andrea, slikar 40
 Marthal, Vaclav, orglar 97
 Martinšek, Martin 155
 Maucher, kiparska delavnica 19, 183
 Maucher, Gašper Ignac, kipar 18, 183
 Mauriški, Bernard, savinjski arhidiakon, 68
 Maurovič, Ivan, arhitekt 175
 Medved, Ivo, arhitekt 16
 Melan, Antonio, stavbenik 105
 Miklavž, družina 138, 139
 Mlakar, Franc 89
 Mojster H. G. G. → Geiger
 Montagnana, Polidor, arhidiakon 180
 Morgari, Luigi, slikar 184
 Mrzlak, družina 67

N

Napotnik, Mihael, lavantinski škof 37, 105
 Naraks, Franc, orglar 97

O

Orožen, družina 179, 186
 Orožen, Janko, zgodovinar 8
 Otokar II., kralj 25, 33, 107, 137, 142, 144,
 148, 168, 171, 179, 205

P

Pascher, Hans, arhitekt 14, 37
 Pavkovič, J., slikar 42
 Pečnik, Franc, uradnik 15
 Pindar, pesnik 175
 Piščanec, Elda, slikarka 20, 92
 Plečnik, Jože, arhitekt 15, 16
 Plestenjak, Viktor, kipar 19, 175
 Podkrižnik, Anton, restavrator 69
 Podkrižnik, Gregor, restavrator 69
 Podkrižnik, Hinko, restavrator 156
 Podlunšek, Rudi, slikar 92
 Podreka, družina 144
 Pott, Virginia von, posestnica 105
 Pust, družina 44, 168
 Pust, Borut, kurir in skojevec 48, 134
 Pust, Jera 44

R

Ravnjak, Franc, kipar 99
 Rižnar, družina 157
 Romšak, Franc - Luka 100
 Roš, družina 98
 Roš, Miha 98
 Rudolf I., cesar 107

S

Saksida, Franc, kamnosek 44
 Samassa, livarna 68, 69
 Scarlich, Rinaldo, ljubljanski škof 93
 Schmalzl, Franz, podobar 42
 Schneider, Caspar Balthasar, zvonolivar 97
 Senica, Maks, obveščevalec 142
 Seppi, Emma de, posestnica 15, 20, 39, 40, 105
 Somrak, Elija, zvonolivar 68, 73
 Sovre, družina 174, 175
 Sovre, Anton, klasični filolog in prevajalec 8, 19
 Spanheimi, plemiška rodbina 13
 Stange, Theoderic, posestnik 107
 Sumrek, Anton, podobar in zlatar 42
 Sušilović, Pavel, izdelovalec vitražev 92
 Suzzi, delavnica mozaikov 19, 39
 Suzzi, Antonio, mozaicist 19, 39

Š

Šentjerc, Lidiya, političarka 10, 19, 100
 Šilec, Aleksander, kipar 174
 Šopar, Franjo, trgovec 107
 Štefančič, Stane - Borut, učitelj in politkomisar 102
 Štine, livarna 175

T

Tavčar, Jurij, podobar 18, 20, 92, 96
 Tizian, Tiziano Vecelli 42
 Tomažič, Ivan Jožef, lavantinski škof 90
 Tönnies, Gustav, gradbeni podjetnik 15, 37, 104
 Trpin, Peter, arhitekt 16, 46, 99
 Turjaški, Hans → Auersperg

U

Urisk, Vojko, kamnosek 69

V

Valvasor, Janez Vajkard, polihistor 68, 152
 Vicelj, Alenka, kiparka 42
 Vodnik, Alojzij, kamnosek 98
 Vodopivec, družina 157
 Volčnik, družina 29
 Vovbrški, plemiška rodbina 8
 Vovbrška, Neža 107
 Vovbrški, Ulrik 107
 Vratinar, Jože, župnijski upravitelj 42

W

Wettach, Heinrich, slikar 20, 92

Z

Završnik, družina 186
 Zazula, Ciril, arhitekt 37
 Zinutti, Mihael, zidarski mojster 48

Ž

Žovneški, plemiška rodbina 8, 107

Krajevno kazalo

B

Belovo 25
Benetke 40
Boben **23–24**
Braslovče 9, 89, 93
Brdce 16, **25–28**, 149
Brestanica 19
Brnica 18, **29–32**

C

Celje 5, 6, 7, 8, 9, 13, 18, 30, 40, 42, 73,
97, 98, 184
Cukališče → Hrastnik

Č

Čeče **33–34**, 88, 133
Čreta 179

D

Dol pri Hrastniku 7, 8, 9, 10, 13, 14, 15,
16, 18, 19, 25, 29, 30, **35–66**, 67, 68, 69,
71, 107, 133, 137, 148, 152, 172, 179, 180,
184, 187
Dolenjska 180
Draga → Hrastnik
Dunaj 10, 88, 101

G

Gore 9, 14, 17, 19, **67–87**, 174
Gorenje 42
Gorica 9, 36, 68, 152, 180
Govce nad Laškim 72
Gradec 14, 37
Gröden 42

H

Hrastnik 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16,
17, 18, 19, 20, 29, 30, 33, 42, 43, 45, 47,
67, 73, **88–132**, 144, 148, 151, 152, 171, 179,
180, 185

I

Idrija 18, 20, 92, 96

J

Jesenice 5
Jurklošter 10

K

Kal 35, 46, **133–136**
Kočevje 5, 19
Kovk 18, **137–141**, 145
Krakov 42
Kranjska 5, 6, 9, 68, 162
Krištrandol **142–143**, 149
Krnice 8, 13, 137, 139, **144–147**
Krško 18, 98

L

Laško 5, 6, 9, 13, 14, 17, 29, 35, 36, 43, 45,
48, 67, 68, 107, 133, 151, 152, 168, 172,
179, 180
Leibnitz → Lipnica
Lipnica 40
Ljubljana 9, 14, 15, 20, 37, 44, 68, 73, 88,
90, 93, 98, 104, 137, 151
Log → Hrastnik

M

Maribor 9
 Marija Širje 172, 173, 174
 Marno 16, 142, **148-150**, 179, 205

N

Na Brodu → Hrastnik
 Na Kranjskem → Podkraj
 Na Savi → Podkraj

O

Ojstro 9, 15, 44, 88, 89, 107
 Olomouc 107

P

Podkraj 8, 9, 13, 14, 17, 19, **151-167**
 Prapretno pri Hrastniku 88, 89, **168-170**

R

Radeče 9, 68, 151, 152, 172

S

St. Andra im Lavantal → Šentandraž v Labotski
 dolini
 Studence 89, 99, **170-171**
 Sv. Jurij → Gore
 Sveta Katarina nad Trbovljami → Čeče
 Sveti Lenart → Hrastnik

Š

Šavna Peč 13, 14, 16, 17, 18, 19, 145, **172-178**
 Šentandraž v Labotski dolini 9, 14, 37, 89, 105
 Šibenik → Hrastnik
 Šmartno ob Paki 42
 Štajerska 5, 6, 9, 10, 107, 180

T

Tirolska 18, 42, 43
 Trbovlje 9, 11, 13, 33, 46, 89, 93, 99, 101,
 107, 168
 Trst 9, 10, 15, 19, 39, 88, 101, 105
 Turje 8, 9, 13, 14, 17, 18, 19, 67, 68,
179-204

U

Unično **205**

V

Vovbre 107

Z

Zagorje ob Savi 13
 Zagreb 10, 92, 93
 Zasavje 5, 7, 8, 10, 13, 101
 Zavodnje → Hrastnik, Podkraj
 Zidani Most 10, 18, 173

Ž

Žalec 173
 Žirovnica 184
 Žužemberk 20, 183

Ikonografsko kazalo

Polkrepko natisnjene številke strani opozarjajo na patrocinije cerkva in kapel.

A

Adsaluta 8, 13, 151
Sv. Ahacij **14, 17, 67, 68, 72**
Sv. Alojzij Gonzaga 185
Sv. Ana 183
 Sv. Ana uči Marijo brati 41
Sv. Andrej 40, 153
Bl. Anton Martin Slomšek 42
Sv. Anton Padovanski 17, 41, 72, 169
Sv. Anton Puščavnik 17, 19, 97, 174, 183
Sv. Apolonija 97
Apostoli 92, 155

B

Sv. Barbara 17, 18, 20, 41, 44, 92, 96, 97,
 99, 153, 156
Bog Oče 71, 183
 Božje oko 156, 184
Sv. Boštjan 156
Božji grob 33, 41, 92, 137

C

Sv. Cecilija 73

D

Sv. Damijan → Sv. Kozma in Damijan
David 73
Sv. Dominik 92, 96, 97
Sv. Družina 18, 19, 20, 92, 183, 184
Sv. Duh 41, 71, 184

E

Sv. Evstahij 18, 44

F

Sv. Filip 155
Sv. Florijan 17, 44, 71, 72, 155, 174
Fortuna 8
Sv. Frančišek Asiški 19, 20, 39, 92
Sv. Frančišek Ksaver 17, 18, 20, 72, 94,
 97
 Smrt sv. Frančiška Ksaverja 97

H

Sv. Helena 183

I

Sv. Ignacij Lojolski 36
Sv. Izidor 17, 72

J

Sv. Jakob st. **18, 35, 37, 40, 152, 155,**
 180
Sv. Janez Evangelist 17, 36, 41, **43, 71,**
 72, 96, 152, 155
Sv. Janez Krstnik 36
 Rojstvo sv. Janeza Krstnika **42**
Sv. Janez Nepomuk 17, 98, 156, 169, 174,
 183
Sv. Jernej 93
Jezus → Kristus

Sv. Joahim 41
 Sv. Jožef 17, 19, 71, 174, 180, 184
 Sv. Jožef z Detetom 41, 96
 Sv. Juda Tadej 92, 182
 Sv. Jurij **14**, 17, 19, 40, **67**, **68**, 71, 93, 97,
 139, 145

K

Sv. Katarina Sienska 92, 96, 97
 Sv. Kozma in Damijan 183
 Kristus 98, 168, 183
 Arma Christi → Orodja Kristusovega mučeništva
 Dobri pastir 42, 44
 Kristus Kralj 20, **89**, 92
 Kristus nese križ 44
 Kristus s trnjevo krono 44
 Kristusov krst → Krst v Jordanu
 Kristusov monogram 17, 33, 41, 72, 138
 Križani 17, 23, 25, 26, 33, 41, 42, 45, 67, 71,
 72, 73, 74, 92, 94, 97, 98, 133, 138, 139, 145,
 153, 168, 171, 174, 182, 184, 185, 186, 187
 Križanje 97, 184
 Križev pot 42, 72, 92, 97, 173, 184
 Krst v Jordanu 41
 Mrtvi Kristus 41, 92, 137
 Noli me tangere 42
 Orodja Kristusovega mučeništva 97, 137
 Poklon pastirjev 156,
 Srce Jezusovo 18, 30, 37, 39, 40, 41, 42,
 43, 45, 72, 92, 97, 145, **173**
 Usmiljeni Jezus 42
 Vstali Kristus 40, 92, 184
 Sv. Krištof 174
 Sv. Križ 33, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 98, 138,
 168, 185, 186

L

Sv. Lenart **88**, **93**, 97
 Sv. Luka 72
 Sv. Lucija 97

M

Marija 18, 26, 29, 36, 42, **88**, **98**, 138, 145,
 148, 168

Brezmadežna 17, 18, 25, 36, 41, 45, 71, 72,
 133, 144, 148, 152, 156, 174
 Karmelska Mati božja **14**, 20, 92, **93**, **94**,
 96, 97
 Lurška Marija 18, 25, 26, 72, 92, 145, 156,
 157, 169, 173, 186
 Marija Čudodelne svetinje 18, 25, 41, 42,
 148
 Marija Kraljica 18, 45, 133, 142, 205
 Marija Kraljica z Detetom 26, 96, 97, 134,
 138, 142, 184, 205
 Marija Pomagaj 92, 173, 185
 Marija Pomočnica kristjanov **172**
 Marija z Detetom 25, 133, 139, 169, 184
 Marijin monogram 17, 42, 72
 Marijina zaroka 126
 Marijino kronanje 96
 Oznanjenje 155
Pietà 18, 30, 71, 137
 Srce Marijino 30, 43, 97, 171, 185
 Žalostna Mati božja 17, 30, 41, 68, 71, 93,
 137
 Sv. Marija Magdalena **72**, 156
 Sv. Marija Saloma 156
 Sv. Marjeta Antiohijska 17, 156
 Sv. Marko 72, 183
 Sv. Martin 155, 174
 Sv. Matej 17, 68, 71, 72
 Mati božja → Marija
 Sv. Miklavž **13**, **19**, **29**, **151**, 152, 156, 174
 Mojzes
 Mojzesovi tabli postave 41, 92

N

Sv. Neža 36
 Sv. Nikolaj → Sv. Miklavž
 Sv. Notburga 19, 184

P

Sv. Pankracij 17, 19, 180, 183, 184
 Sv. Pavel 40, 183
 Sv. Peter 40, **68**, **152**, 183
 Sv. Primož 17, 71

R

Sv. Rešnje telo 71, 72, 92, 173, 182

Sv. Rok 97, 183

S

Savus 8, 13, 151

Sv. Simon 40, 182

Sv. Stanislav Kostka 17, 94

Š

Sv. Štefan 14, 18, 19, 179, 180, 182, 183

Kamenjanje sv. Štefana 19, 184

Štirje evangelisti 41

T

Sv. Terezija Deteta Jezusa 41, 92, 156

Sv. Tilen 184

Sv. Tomaž Akvinski 20, 92

Sv. Trije kralji 18, 19, 183

Poklon sv. treh kraljev 184

Sv. Trojica 183

V

Sv. Valentin 18, 19, 183

Sv. Vid 155

Viri

Franciscejski kataster za Kranjsko: Arhiv Republike Slovenije, fond AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko.

Franciscejski kataster za Štajersko: Arhiv Republike Slovenije, fond AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko.

Gajšnik 1747: Župnijski arhiv Laško, Janez Krstnik Gajšnik (Ioannes Baptista Gayschneg), *Compendiosa totius archiparochiae Tyberiensis Topographia* (rokopis), 1747.

Gedenkbuch Doll: *Župnijski arhiv Dol pri Hrastniku*, Gedenkbuch der Pfarre St. Jakob in Doll.

Gradivo ZZB NOB: Gradivo Zveze združenj borcev narodnoosvobodilnega boja Hrastnik.

Gradivo ZVKD Celje: Gradivo Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, območna enota Celje.

Jožefinski vojaški zemljevid: Kriegsarchiv Wien, Josephinische Landesaufnahme 1763–1787. Objavljeno kot: *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787 / Josephinische Landesaufnahme 1763–1787 für das Gebiet der Republik Slowenien*, 5, Ljubljana 1999.

Kronika Hrastnika: Karel Valentinič, *Kronika Hrastnika* (1874–1886). Objavljeno v: Janko Orožen, *Zgodovina Dola, Hrastnika in Trbovelj*, Trbovlje 1958.

Predlog za razglasitev 1989: Muzej Hrastnik, Predlog za razglasitev kulturnih in zgodovinskih spomenikov (avtorji Anka Aškerc, Vito Hazler, Alenka Vogrin), Hrastnik 1989.

Steletovi zapiski: Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU, terenski zapiski Franceta Steleta.

StLA: Štajerski deželni arhiv Gradec (Steiermärkisches Landesarchiv Graz).

Literatura

AMBROŽIČ 1993: Matjaž AMBROŽIČ, Zvonarstvo na Slovenskem, *Acta ecclesiastica Sloveniae*, 15, 1993.

Arheološka najdišča 1975: Arheološka najdišča Slovenije, Ljubljana 1975.

ATTEMS 1991: Carlo Michele d'ATTEMS, *Vizitacijski zapisniki savinjskega arhidiakonata goriške nadškofije*/Atti delle visite pastorali nell'arcidiaconato di valle Saunia della arcidiocesi di Gorizia / Die Berichte der Pastoralvisitationen im Archidiakonats Saunien der Erzdiözese Görz. 1751-1773 (ur. Anton Ožinger), Ljubljana 1991.

BADOVINAC 1986: Bogdan BADOVINAC, Turje, *Varstvo spomenikov*, 28, 1986, str. 338-339.

BADOVINAC 2006: Bogdan BADOVINAC, Gore nad Turjem, *Varstvo spomenikov*, 39-41, Poročila, str. 48.

BADOVINAC 2006: Bogdan BADOVINAC, Šavna Peč, *Varstvo spomenikov*, 39-41, Poročila, str. 203.

BERNIK 2002: Stane BERNIK, *Arhitektura Miloša Bonče*, Ljubljana 2002.

BLAZNIK 1986: Pavle BLAZNIK, *Slovenska Štajerska in jugoslovanskega delo Koroške do leta 1500*, 1, Maribor 1986.

BLAZNIK 1988: Pavle BLAZNIK, *Slovenska Štajerska in jugoslovanskega delo Koroške do leta 1500*, 2, Maribor 1988.

BREČKO 1977: Stane BREČKO, *Hrastnik*, Maribor 1977 (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, 77).

BREČKO 1978: Stane BREČKO, *Hrastnik skozi desetletja*, Hrastnik 1978.

FÉKONJA 1895: Andrej FÉKONJA, Celje in okolica, *Dom in svet*, 8, 1895, str. 371-375.

FISTER 1986: Peter FISTER, *Umetnost stavbarstva na Slovenskem*, Ljubljana 1986.

FORTE 2002: Aleksandra FORTE, *Spomeniki Zasavja. Zagorje, Trbovlje, Hrastnik, Trbovlje* 2002.

GODEC 1991: Boris GODEC, *Hrastnik z okolico, Slovstveni in kulturnozgodovinski vodnik. II. Štajerska z obrobjem*, Ljubljana 1991.

HEREK 1997: Boža HEREK, *100 let šole v Turju, Rimske Toplice* 1997.

- HEREK 2000: Boža HEREK, Jurjeva lepota v Gorah, *Krpan*, št. 81, september 2000, str. 20.
- HÖFLER 1982: Janez HÖFLER, *Trije popisi cerkva in kapel na Kranjskem in slovenskem Štajerskem s konca 16. stoletja*, Ljubljana 1982 (Viri za zgodovino Slovencev, 6).
- HÖFLER 1997: Janez HÖFLER, *Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Del 5, Dolenjska, 2*, (elaborat), Ljubljana 1997.
- HÖFLER 2001: Janez HÖFLER, Sava pri Radečah (Podkraj pri Hrastniku), *Srednjeveške freske v Sloveniji, 3, Okolica Ljubljane z Notranjsko, Dolenjsko in Belo Krajino*, Ljubljana 2001, str. 160-161.
- HOHKRAUT 2009: Matej HOHKRAUT, *Lipa zelenela je...*, Zidani Most 2009.
- IVANČIČ LEBAR 1997: Irena IVANČIČ LEBAR, Stoletnica šole v Turju, *Zasavc*, št. 16, letnik 7, 7.8.1997, str. 10.
- IVANČIČ LEBAR 2000: Irena IVANČIČ LEBAR, *Hrastnik*, Hrastnik 2000.
- IVANČIČ LEBAR 2006: Irena IVANČIČ LEBAR, Hrastniški premogovnik, *Vodič po zbirkah hrastniškega muzeja*, Trbovlje 2006.
- IVANČIČ LEBAR 2006: Irena IVANČIČ LEBAR, Osnovno šolstvo v Zasavju, *Vodič po zbirkah hrastniškega muzeja*, Trbovlje 2006.
- JANISCH 1885: Josef Andreas JANISCH, *Topographisch-statistisches Lexikon von Steiermark: mit historischen Notizen und Anmerkungen*, 3, Graz 1885.
- JERMAN 2012: Gregor JERMAN, *Primarni sakralni objekti v Zasavju*, Trbovlje 2012.
- JOVANOVIĆ 1998: Alenka JOVANOVIĆ, Podkraj, *Varstvo spomenikov*, 37, Poročila, str. 85-86.
- Kapelo blagoslovili 1998: Kapelo blagoslovili, *Krpan*, št. 60, november 1998, str. 39.
- KEMPERL 2005: Metoda KEMPERL, Gašper Ignac Mauher – novo ime med spodnještajerskimi baročnimi kiparji, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 41, 2005, str. 218-225.
- KOBLAR 1895: Anton KOBLAR, Kranjske cerkvene dragocenosti l. 1526, *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko*, 5, 1895.
- KOMELJ 1966: Ivan KOMELJ, Dvajset let odkrivanja srednjeveških stenskih slik, *Varstvo spomenikov*, 10 (1965), 1966, str. 39-76: 65.
- KOROPEC 1976: Jože KOROPEC, Laško gospostvo v srednjem veku, *Časopis za zgodovino in narodopisje* (Laški zbornik), n. v. 12, 1976, 2, str. 244-275.

KOS 1994: Dušan KOS, *Med gradom in mestom. Odnos kranjskega, slovenještajerskega in koroškega plemstva do gradov in meščanskih naselij do začetka 15. stoletja*, Ljubljana 1994.

KOS 2005: Dušan Kos, *Vitez in grad. Vloga gradov v življenju plemstva na Kranjskem, slovenskem Štajerskem in slovenskem Koroškem do začetka 15. stoletja*, Ljubljana 2005.

KOVAČIČ 1928: Franc KOVAČIČ, *Zgodovina Lavantinske škofije (1228-1928)*, Maribor 1928.

Krajevni leksikon 1937: *Krajevni leksikon Dravske banovine*, Ljubljana 1937.

KRŽIŠNIK 1977: Zoran KRŽIŠNIK, *Batič*, Ljubljana 1977.

LAVRIČ 1990: Ana LAVRIČ, *Ljubljanska škofija v vizitacijah Rinalda Scarlichija 1631-1632*, Ljubljana 1990 (*Acta Ecclesiastica Sloveniae*, 12).

LAZARINI 2011: Franci LAZARINI, Arhitekt Hans Pascher in cerkvena arhitektura poznega historizma na Slovenskem Štajerskem, *Studia Historica Slovenica*, 11/2-3, 2011, str. 807-828.

LAZARINI 2012: Franci LAZARINI, *Cerkvena arhitektura lavantinske škofije v času knezoškofa dr. Mihaela Napotnika (1889-1922)*, Maribor 2012 (tipkopis doktorske disertacije).

Letopis 2000: *Letopis Cerkve na Slovenskem 2000*, Ljubljana 2000.

MOLJK 1998: Fanči MOLJK, Odkritje spominskega obeležja Antonu Sovretu v Šavni Peči, *Zasavc*, št. 14, letnik 8, 16.7. 1998, str. 5.

MOLJK 2004: Fanči MOLJK, *Anton Sovre* (zloženka), Hrastnik 2004.

Novi spomenik 1964: Novi spomenik padlim borcem in žrtvam fašizma v Hrastniku, *Zasavski tednik*, 23, 4. 6. 1964, str. 6.

OROŽEN 1881: Ignacij OROŽEN, *Das Bisthum und Diözese Lavant. Theil IV/2: Das Dekanat Tüffer*, Marburg 1881. (sl. prevod: *Orožnova zgodovina dekanije Laško*, Celje-Laško 2009).

Orožnova zgodovina 2009: *Orožnova zgodovina dekanije Laško*, Celje-Laško 2009.

OROŽEN 1936: Janko OROŽEN, *Gradovi in graščine, 1, Gradovi in graščine ob Savinji, Sotli in Savi*, Celje 1936.

OROŽEN 1958: Janko OROŽEN, *Zgodovina Trbovelj, Hrastnika in Dola. 1: Od početka do 1918*, Trbovlje 1958.

OROŽEN 1971: Janko OROŽEN, Boben, *Krajevni leksikon Slovenije*, 1, Ljubljana 1971, str. 108.

- OŽINGER 1976: Anton OŽINGER, Oblikovanje župnij v prafari Laško, *Časopis za zgodovino in narodopisje* (Laški zbornik), 1976, 2, str. 281-291.
- PEČNIK 1904: Jernej PEČNIK, Prazgodovinska najdišča na Kranjskem, *Izvestja muzejskega društva za Kranjsko*, 14, 1904, str. 133.
- PIRCHEGGER 1962: Hans PIRCHEGGER, *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte*, München 1962.
- PLANINC, IVANČIČ LEBAR 2010: Marko PLANINC, Irena IVANČIČ LEBAR, *Hrastnik*, Celje 2010.
- Pokopališča 1916: *Pokopališča pri cerkvah Lavantinske škofije: Rešitev pastoralnega vprašanja za leto 1912: Svetim krajem prištevamo tudi pokopališča...*, Maribor 1916.
- Revirji 1984: *Revirji skozi čas* (ur. Ančka Čerin), Trbovlje 1984.
- ROZINA 2004: Roman ROZINA, *Zasavje nekje sredi Slovenije*, Zagorje 2004.
- ROZINA 2009: Roman ROZINA, *Vodnik po Zasavju. V 3 krasne. Hrastnik, Trbovlje, Zagorje, Zagorje ob Savi* 2009.
- ROZINA 2012: Roman ROZINA, *Poglavja iz Zasavja*, Zagorje ob Savi 2012.
- ROZINA 2013: Roman ROZINA, *Vodnik po Zasavju*, Zagorje ob Savi 2013.
- SAPAČ 2013: Igor SAPAČ, Vila Seppi, *Slavne vile na Slovenskem* (ur. Damjan Prelovšek), Praha 2013, str. 53-57.
- SEDEJ 1985: Ivan SEDEJ, *Ljudska umetnost na Slovenskem*, Ljubljana 1985.
- SEDEJ 1989: Ivan SEDEJ, *Sto najlepših kmečkih hiš na Slovenskem*, Ljubljana 1989.
- Spomenik 1933: Spomenik ponesrečenim rudarjem, *Slovenski narod*, 66/218, 25. 9. 1933, str. 2.
- STEGENŠEK 1914: Avguštin STEGENŠEK, Nove župnijske cerkve, *Ljubitelj krščanske umetnosti*, 1/3-4, 1914, str. 90-173.
- Steiermark 1904: Sitzungsberichte. Sitzung vom 27. Mai 1904. Steiermark, *Mitteilungen der K. K. Zentral-Kommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und Historischen Denkmale*, 3. v. 3/7-9, 1904, stp. 186.
- STOPAR 1969: Ivan STOPAR, Hrastnik, *Varstvo spomenikov. Poročila*, 12, 1967 (1969), str. 147.
- STOPAR 1975: Ivan STOPAR, Podkraj pri Hrastniku, *Varstvo spomenikov. Poročila*, 18-19/2, 1975 (1969), str. 152.
- STOPAR 1977: Ivan STOPAR, *Razvoj srednjeveške grajske arhitekture na Slovenskem Štajerskem*, Ljubljana 1977.

STOPAR 1992: Ivan STOPAR, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. 3: Spodnja Savinjska dolina*, Ljubljana 1992 (Grajske stavbe, 3).

STRGAR 2006; Primož STRGAR, Arheološko najdišče Hrastnik-Podkraj, *Vodič po zbirkah hrastniškega muzeja*, Trbovlje 2006, str. 12-14.

ŠAŠEL KOS 1994: Marjeta ŠAŠEL KOS, Savus and Adsalluta, *Arheološki vestnik*, 45, 1994, str. 99-122.

ŠAŠEL KOS 1997: Marjeta ŠAŠEL KOS, The Roman Inscriptions in the National Museum of Slovenia = Lapidarij Narodnega muzeja Slovenije, *Situla*, 35, 1997, str. 331-333.

ŠAŠEL KOS 1999: Marjeta ŠAŠEL KOS, Pre-Roman Divinities of the Eastern Alps and Adriatic, *Situla*, 38, 1999, str. 93-119.

VALVASOR 1689: Johann Weichard VALVASOR, *Die Ehre deß Hertzogthums Crain*, Laybach-Nürnberg 1689.

VRIŠER 1963: Sergej VRIŠER, *Baročno kiparstvo na Slovenskem Štajerskem*, Maribor 1963.

VRIŠER 1976: Sergej VRIŠER, Doneski k opusu kiparja Janeza Gregorja Božiča, *Časopis za zgodovino in narodopisje* (Loški zbornik), 1976, 2, str. 326-333.

VRIŠER 1992: Sergej VRIŠER, *Baročno kiparstvo na Slovenskem Štajerskem*, Ljubljana 1992.

VUGA 1996: Davorin VUGA, Tempelj velike matere pri Hrastniku, *Rodna gruda*, 43/3, 1996, str. 48.

ZADNIKAR 1964: Marijan ZADNIKAR, *Znamenja na Slovenskem*, Ljubljana 1964.

ZADNIKAR 1970: Marijan ZADNIKAR, *Znamenja na Slovenskem*, Ljubljana 1970.

Zasavje 1998: *Zasavje: A-Ž : priročnik za popotnika in poslovnega človeka* (ur. Bela Sever, Jože Ternar), Murska Sobota 1998.

Znamenje v novi podobi 1999: Znamenje v novi podobi, *Krpan*, 69, avgust 1999, str. 40.

ZUPANČIČ 2008: Bogo ZUPANČIČ, Usode ljubljanskih stavb in ljudi. 73-93, Ljubljana 2008.

ZUPANČIČ 2009: Barbara M. ZUPANČIČ, *100 let župnijske cerkve sv. Jakoba na Dolu pri Hrastniku*, Dol pri Hrastniku 2009.

ŽIBRET 2002: Aleksandra ŽIBRET, *Hrastniški grad*, Ljubljana 2002 (tipkopis diplomskega dela).

ŽNIDARŠIČ GOLEC, VOLČJAK 2005: Lilijana ŽNIDARŠIČ GOLEC, Jure VOLČJAK, Videm Italija, *Obvestila Arhiva Republike Slovenije*, 21, št. 2, str. 120.

Viri ilustracij

Fotografije Gajšnikovih risb cerkva na Dolu (str. 36), v Gorah (str. 68), Podkraju (str. 152) in Turju (str. 180) so last arhiva nadžupnijskega urada Laško.

Fotografije so iz fotografske dokumentacije Umetnostnozgodovinskega inštituta Franceta Steleta ZRC SAZU. Večino je posnel Andrej Furlan, nekatere pa tudi drugi soavtorji te knjige.

Vsebina

Uvod 5

Zgodovinski oris 8

Umetnostnozgodovinski oris 13

Naselja 23

Boben

F. Lazarini

Brdce

F. Lazarini

Brnica

S. Kermavnar

Čeče

F. Lazarini

Dol pri Hrastniku

F. Lazarini

Gore

S. Kermavnar

Hrastnik

S. Kermavnar, F. Lazarini

Kal

F. Lazarini

Kovk

S. Kermavnar

Krišťandol

F. Lazarini

Krnice

S. Kermavnar

Marno

F. Lazarini

Podkraj

S. Kermavnar

Prapretno pri Hrastniku

S. Kermavnar

Studence

S. Kermavnar

Šavna Peč

S. Kermavnar

Turje

S. Kermavnar

Unično

F. Lazarini

Osebno kazalo 209
Krajevno kazalo 212
Ikonografsko kazalo 214

Viri 219
Literatura 220
Viri ilustracij 225

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

7.072(497.4Hrastnik) (082)
930.85:7.03(497.4Hrastnik) (082)

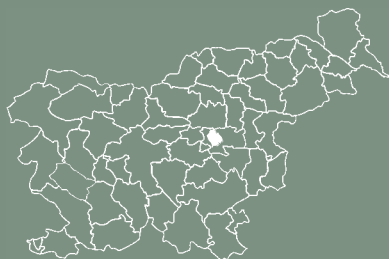
UPRAVNA enota Hrastnik : občina Hrastnik / [avtorji besedil Simona Kermavnar ... et al.] ; uredila Blaž Resman in Helena Seražin ; [tlorisi Nejc Bernik] ; [izdajatelj] Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU. - Ljubljana : Založba ZRC, 2013. - (Umetnostna topografija Slovenije, ISSN 2232-3783)

ISBN 978-961-254-646-5
1. Kermavnar, Simona 2. Resman, Blaž
270024960

Knjižna zbirka UMETNOSTNA TOPOGRAFIJA SLOVENIJE prinaša temeljne inventarne popise naše umetnostne dediščine. S strokovno besedo in sliko predstavlja vse, kar se je po slovenskih krajih umetnostno zanimivega in pomenljivega ohranilo, opozarja pa tudi na tisto, kar bo dediščina šele postalo. Tako nam bo pomagala spoznavati, ceniti in ohranjati dragocen del naše kulture in identitete.

Umetnostna topografija upravne enote Hrastnik predstavlja slabo poznano dediščino majhnega hribovitega koščka nekje na sredini slovenske sestavljanke. Območje, ki sta ga

zaznamovala predvsem rudarstvo in industrija, skriva tudi precej umetnostnih spomenikov, le redki od njih pa zares izstopajo. Vendar utegne biti skromna dediščina kdaj celo dragocenejša in pomembnejša od bogatije, zato bi jo morali še toliko bolj spoštovati in varovati.

33 €

ISSN 2232-3783

9 789612 546465 >

[HTTP://ZALOZBA.ZRC-SAZU.SI](http://ZALOZBA.ZRC-SAZU.SI)

UIES

Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta
ZRC SAZU